

ชะตากรรมของผู้หญิงและเด็กในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์
The Destiny of Woman and Child in the Love-miracle Noh Plays

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย
จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ปีงบประมาณ 2564
กันยายน 2564

รายงานการวิจัย

ชะตากรรมของผู้หญิงและเด็กในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์

The Destiny of Woman and Child in the Love-miracle Noh Plays

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย

จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ปีงบประมาณ 2564

กันยายน 2564

หัวข้อวิจัย ฆะตกรรมของผู้หญิงและเด็กในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์
ชื่อผู้วิจัย นายวินัย จามรสूरिया
หน่วยงาน สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
ปีที่ทำวิจัยเสร็จ 2564

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพของตัวละครหญิงและตัวละครลูก ศึกษาอำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ 1) อะอิโอะเมะงะวะ 2) ทะเกะ โนะ ยูกิ 3) ทะนิโก 4) ตัมปู และ 5) มะทซุยะมะกะงะมิ และศึกษาความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครหญิงและตัวละครลูกแสดงภาพทั้งด้านบวกและด้านลบแต่ส่วนมากเป็นภาพด้านบวก อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมที่แสดงภาพด้านบวกไม่สามารถส่งผลให้ตัวละครสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้ทุกครั้ง ตัวละครหญิงแสดงอำนาจในสัดส่วนที่มากกว่าการต่อรองอำนาจ ขณะที่ตัวละครลูกแสดงอำนาจในสัดส่วนที่น้อยกว่าการต่อรองอำนาจ และผลการศึกษาเรื่องความคิดความเชื่อพบว่า เนื้อเรื่องของบทละครโนที่ศึกษาส่วนมากแสดงเนื้อเรื่องสอดคล้องกับความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นในสมัยโบราณ

คำสำคัญ : บทละครโน, ความรักและปาฏิหาริย์, ฆะตกรรมของผู้หญิง, ฆะตกรรมของเด็ก, ภาพของตัวละคร, อำนาจและการต่อรอง, ความคิดความเชื่อ

Research Title The Destiny of Woman and Child in the Love-miracle *Noh* Plays
Researcher Mr.Winai Jamornsuriya
Institute Japanese section, Faculty of Humanities and Social Sciences
Nakhon Ratchasima Rajabhat University
Year 2021

Abstract

This research aims at studying the images, the power and the negotiation of woman and child characters in the 5 Love-miracle *Noh* Plays: *Aisomegawa*, *Take no yuki*, *Tanikou*, *Danpuu* and *Matsuyamakagami*. The research also studies the issues of the thoughts and beliefs found in the 5 *Noh* Plays.

The research finds that the woman and child characters portray both positive and negative images, but most of them are positive. However, positively portrayed behaviors cannot result in a character fulfilling what they want in every case. The woman characters show a greater proportion of the power than the negotiation. On the contrary, the child characters show a smaller proportion of the power than the negotiation. Additionally, the results of the study of the thoughts and beliefs find that most of the Love-miracle *Noh* Plays are shown in line with the thoughts and beliefs of the ancient Japanese people.

Key words: *Noh* plays, love and miracle, destiny of woman, destiny of child, image of the character, power and negotiation, thoughts and beliefs

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้เรื่องวรรณคดีญี่ปุ่นและการทำวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สิริมินพร สุริยะวงศ์ไพศาล ผู้ถ่ายทอดความรู้เรื่องละครโนและการทำวิจัยด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งตั้งแต่ผู้วิจัยเริ่มศึกษาในระดับปริญญาโทจนถึงปัจจุบัน

ขอขอบคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ผู้ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ The Japan Foundation ผู้ให้ทุนสนับสนุนการเดินทางไปรวบรวมเอกสาร และข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัยที่ประเทศญี่ปุ่น

ขอขอบคุณอาจารย์พจน์ีย์ ทะกะตะ ผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินงานเรื่องเอกสารและข้อมูลประกอบการทำวิจัยจากประเทศญี่ปุ่น

คณะมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์

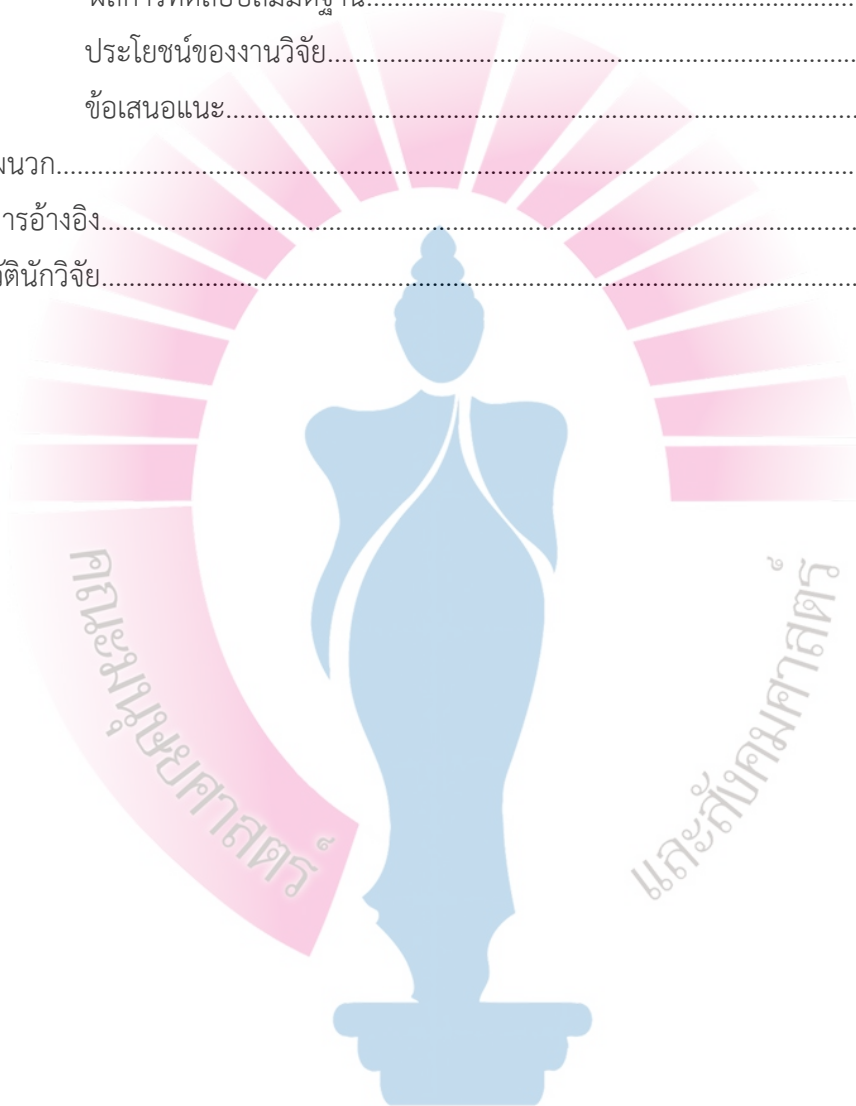

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
สมมติฐานของการวิจัย.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
วิธีดำเนินการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
เนื้อเรื่องโดยสังเขปของบทละครโนเรื่องการศึกษา.....	6
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทละครโนเรื่องการศึกษา.....	6
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความคิดความเชื่อและอื่น ๆ.....	13
ข้อสรุปจากการทบทวนวรรณกรรม.....	19
บทที่ 3 ตัวละครหญิงในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์.....	21
ตัวละครหญิงในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ.....	21
1. ภรรยาเดิม.....	21
2. ภรรยาใหม่.....	25
ตัวละครหญิงในเรื่องทะเลเกะ โนะ ยุกิ.....	27
1. ภรรยาเดิม.....	28
2. ภรรยาใหม่.....	31
ตัวละครหญิงในเรื่องทะนิโก.....	33
1. ภาพของแม่.....	33
2. การสมความปรารถนาของแม่.....	34

	หน้า
3. อำนาจและการต่อรองของแม่.....	35
ตัวละครหญิงในเรื่องมะชู่ชู่มะกะงะมิ.....	35
1. ภาพของภรรยาเดิมหรือแม่.....	35
2. การสมความปรารถนาของภรรยาเดิมหรือแม่.....	36
3. อำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิมหรือแม่.....	37
4. ปาฏิหาริย์การบรรลุนิยามของวิญญาณของภรรยาเดิมหรือแม่....	37
สรุป.....	40
บทที่ 4 ตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์.....	41
ตัวละครลูกในเรื่องอะฮิโซะเมะงะวะ.....	41
1. ภาพของลูกชาย.....	41
2. การสมความปรารถนาของลูกชาย.....	43
3. อำนาจและการต่อรองของลูกชาย.....	43
ตัวละครลูกในเรื่องทะเลกะ โนะ ยุกิ.....	44
1. ลูกชาย.....	44
2. ลูกสาว.....	46
ตัวละครลูกในเรื่องทะนิโก.....	48
1. ภาพของลูกชาย.....	48
2. การสมความปรารถนาของลูกชาย.....	49
3. อำนาจและการต่อรองของลูกชาย.....	49
4. ปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของลูกชาย.....	49
ตัวละครลูกในเรื่องต้มปู.....	51
1. ภาพของลูกชาย.....	51
2. การสมความปรารถนาของลูกชาย.....	53
3. อำนาจและการต่อรองของลูกชาย.....	53
4. ปาฏิหาริย์การรอดชีวิตของลูกชาย.....	54
ตัวละครลูกในเรื่องมะชู่ชู่มะกะงะมิ.....	55
1. ภาพของลูกสาว.....	55
2. การสมความปรารถนาของลูกสาว.....	57
3. อำนาจและการต่อรองของลูกสาว.....	57
สรุป.....	57

	หน้า
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล.....	59
ผลการวิเคราะห์ตัวละครหญิง.....	59
ผลการวิเคราะห์ตัวละครลูก.....	66
ความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครโน.....	72
ผลการทดสอบสมมติฐาน.....	79
ประโยชน์ของงานวิจัย.....	82
ข้อเสนอแนะ.....	82
ภาคผนวก.....	84
รายการอ้างอิง.....	86
ประวัตินักวิจัย.....	88

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ประเภทของตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	59
2 ภาพของตัวละครหญิงในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	60
3 การสมความปรารถนาของตัวละครหญิงในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	62
4 อำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	64
5 การเกิดปฏิกิริยากับตัวละครหญิงในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	65
6 ภาพของตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	67
7 การสมความปรารถนาของตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	69
8 อำนาจและการต่อรองของตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	70
9 การเกิดปฏิกิริยากับตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	71
10 การแสดงความรุนแรงของตัวละครหญิงและตัวละครลูก ในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา.....	74
11 การเกิดปฏิกิริยากับตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา	78

คณะมนุษยศาสตร์

และศึกษาศาสตร์

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ละครโนเป็นศิลปะการแสดงโบราณของญี่ปุ่นประเภทหนึ่งซึ่งมีการแสดงสืบทอดยาวนานต่อเนื่องกว่า 600 ปี เนื้อเรื่องของบทละครโนหรือโยเกียวกุ (謡曲) บางเรื่องแสดงความรักความผูกพันระหว่างบุคคลซึ่งสร้างความประทับใจให้ผู้ชม เช่น ความรักความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกสาวมีกับภรรยา นายกับบ่าว

บทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์หรือ อนอะอิ เรอะอิเง็นโน (恩愛靈験能) มีเนื้อเรื่องแสดงความรักความผูกพันระหว่างบุคคลในครอบครัวและมีการปรากฏร่างของเทพเจ้า นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อโอะตะ ซะชิโกะ (小田幸子) ระบุว่า “บทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นเรื่องที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบันมีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ อะอิโซะเมะงะวะ 「藍染川」 ทะเกะ โนะยูกิ 「竹雪」 ทะนิโกะ 「谷行」 ตัมปู 「檀風」 และมะทซุยะมะกะงะมิ 「松山鏡」 ” (小田幸子. 1995)

ตัวละครที่ประสบเคราะห์กรรมในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ได้รับความช่วยเหลือจากเทพเจ้าในหลายรูปแบบ เช่น เทพเจ้าบันดัลให้เกิดปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาลและวินัย จามรสุนทรียา กล่าวถึงปาฏิหาริย์ในบทละครโนว่า “ผู้แต่งบทละครต้องการใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เข้ามาช่วยดลบันดาลให้ตัวละครได้พบกับความสุขสมปรารถนาเพื่อโน้มน้าวจิตใจคนในสังคมขณะนั้นที่เริ่มห่างเหินจากศาสนาชินโตและพุทธศาสนาให้กลับมาให้ความสำคัญและศรัทธาในศาสนามากขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ละครโนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ความเชื่อเรื่องศาสนา” (สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาลและวินัย จามรสุนทรียา. 2563 : 44) และนักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อ ทะเกะสะมิ ยูตะกะ (高橋豊) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทละครโนกับความเชื่อทางศาสนาว่า “อาจกล่าวได้ว่าการค้นหาบทละครโนที่ไม่มีแนวคิดทางพุทธศาสนาเลยนั้นยากมาก หรือหากจะกล่าวอย่างถูกต้องคือแนวคิดผสมระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาชินโต” (佐藤和彦と高橋豊. 2000 : 67)

บทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์เป็นเรื่องที่สร้างความประทับใจให้ผู้ชมในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและยังทำให้ผู้ชมรู้สึกมีความสุขจากการเห็นตัวละครที่ประสบเคราะห์กรรมได้รับความช่วยเหลือ การเกิดปาฏิหาริย์ในบทละครโนส่งผลให้เรื่องราวต่าง ๆ จบลงอย่างมีความสุขซึ่งเป็นแบบแผนของการแต่งบทละครโน กล่าวคือ แม้การดำเนินเรื่องของตัวละครต่าง ๆ ในเรื่องจะโศกเศร้า ทุกข์ทรมานเพียงใด แต่ตอนท้ายเรื่องตัวละครส่วนมากได้พบกับความสุข หากตัวละครเป็นบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้ววิญญาณส่วนมากได้จุติในแดนสุขาวดี หากตัวละคร

เป็นบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ส่วนมากได้สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ เช่น ได้พบกับคนที่พลัดพรากจากกัน

ตัวละครที่ประสบเคราะห์กรรมจะได้รับความเห็นใจจากผู้ชมละครโน โดยเฉพาอย่างยิ่ง ตัวละครผู้หญิงและลูกซึ่งเป็นผู้อ่อนแอเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชายที่มีอำนาจมากในสังคมญี่ปุ่นสมัยโบราณ ผู้ชายที่เป็นสามีแสดงอำนาจมากในสังคม เช่น การสามารถสังหารชายชู้ที่เข้ามาในบ้านของตนได้ดังปรากฏในเรื่องตอนหนึ่งของวรรณคดีเรื่องคนจะกู โมะโนะงะตะริณ¹ 『今昔物語集』 ส่วนผู้หญิงและเด็กเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ชายเท่านั้น

ตัวละครหญิงในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ประกอบด้วยตัวละครในบทบาทภรรยา และตัวละครในบทบาทแม่ ทั้งนี้ บทบาทภรรยามีทั้งที่เป็นภรรยาเดิมและภรรยาใหม่ บทบาทแม่มีทั้งที่เป็นแม่ผู้ให้กำเนิดและแม่เลี้ยง ส่วนตัวละครลูกประกอบด้วยตัวละครในบทบาทลูกทั้งที่เป็นลูกชายและลูกสาว ทั้งตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ล้วนเป็นตัวละครที่ผู้แต่งจินตนาการขึ้นโดยอาจแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความคิดความเชื่อของคนในสังคมสมัยโบราณของญี่ปุ่น ดังนั้น การศึกษาตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์จึงมีคุณค่าในฐานะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสะท้อนสภาพสังคมและความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นสมัยโบราณ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาภาพของตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์
2. ศึกษาอำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์
3. ศึกษาความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์

สมมติฐานของการวิจัย

1. ภาพของตัวละครหญิงและตัวละครลูกส่วนมากเป็นภาพด้านบวก แต่ไม่สามารถส่งผลให้ตัวละครสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้ทุกกรณี
2. ตัวละครหญิงแสดงอำนาจในสัดส่วนที่มากกว่าการต่อรองอำนาจ ส่วนตัวละครลูกแสดงอำนาจในสัดส่วนที่น้อยกว่าการต่อรองอำนาจ
3. บทละครโนเรื่องที่ศึกษาส่วนมากแสดงเนื้อเรื่องสอดคล้องกับความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นในสมัยโบราณ

¹ วรรณคดีประเภทรวบรวมตำนานหรือเรื่องเล่า รวบรวมในช่วงปลายสมัยเฮอัน (平安) ประกอบด้วย 31 เล่ม

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นเรื่องที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบันจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ อะอิโซะเมะงะวะ 「藍染川」 ทะเกะ โนะ ยูกิ 「竹雪」 ทะนิโก 「谷行」 ดัมปู 「檀風」 และมะทซุยะมะกะงะมิ 「松山鏡」 (เรียงลำดับชื่อบทละครโนตามอักษรโรมัน) โดยใช้ต้นฉบับบทละครโนที่รวบรวมไว้ในหนังสือโยเกียวกุ ทะอิกัน 『謡曲大観』 ซึ่งเป็นฉบับที่รวบรวมบทละครโนที่ยังแสดงอยู่ในปัจจุบันไว้ครบทุกเรื่อง และตัวละครที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ ตัวละครหญิงทั้งในบทบาทภรรยาและบทบาทแม่ และตัวละครลูกทั้งที่เป็นลูกชายและลูกสาว

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และนำเสนอข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เอกสารที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย บทละครโน และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การอ่านบทละครโนใช้วิธีการอ่านอย่างละเอียด (Close Reading) กระบวนการวิจัยเป็นดังนี้

1. อ่านบทละครโนเรื่องที่ศึกษาทั้ง 5 เรื่อง ฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณโดยละเอียด และแปลสรุปเป็นภาษาไทย
2. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครโนทั้ง 5 เรื่อง ทั้งเอกสารภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่น
3. กำหนดนิยามศัพท์
4. วิเคราะห์ภาพของตัวละครหญิงและตัวละครลูก และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับการสมมติภาพปรารถนาของตัวละคร
5. วิเคราะห์อำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงและตัวละครลูกโดยพิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ
6. วิเคราะห์ปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครหญิงและตัวละครลูกโดยพิจารณาบุคคลผู้มีส่วนทำให้เกิดปาฏิหาริย์
7. สรุปผลการวิเคราะห์ เรียบเรียงข้อมูล อภิปรายผล และนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยในรูปแบบบรรยายและตาราง

นิยามศัพท์

1. บทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์หรือ อนอะอิ เระอิเง็นโน(恩愛靈驗能) หมายถึง บทละครโนที่แสดงความรักความผูกพันระหว่างบุคคลในครอบครัวและมีการปรากฏร่างของเทพเจ้า

2. ตัวละครหญิง หมายถึง ตัวละครที่แสดงบทบาทเป็นภรรยาหรือแม่ ทั้งภรรยาเดิมและภรรยาใหม่ ทั้งแม่ผู้ให้กำเนิดและแม่เลี้ยงที่ปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษาทั้งที่เป็นตัวละครเอกหรือมิเตะ (シテ) ผู้ติดตามหรือทซุระ (ツレ) และนักแสดงเดี่ยวเงิน (狂言)

3. ตัวละครลูก หมายถึง ตัวละครที่แสดงบทบาทเป็นลูกชายหรือลูกสาวที่ปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษาทั้งที่เป็นตัวละครเด็กหรือโคะกะตะ (子方) และผู้ติดตามหรือทซุระ (ツレ)

4. อำนาจ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของตัวละครต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของตน ในงานวิจัยนี้วิเคราะห์การแสดงอำนาจต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่า 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) แม่แสดงอำนาจต่อลูก 2) ภรรยาใหม่แสดงอำนาจต่อลูกเลี้ยง และ 3) ภรรยาใหม่แสดงอำนาจต่อภรรยาเดิม

5. การต่อรอง หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของตัวละครต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า ในงานวิจัยนี้วิเคราะห์การต่อรองอำนาจต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่า 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) ภรรยาใหม่ต่อรองอำนาจของสามี 2) ภรรยาเดิมต่อรองอำนาจของภรรยาใหม่ 3) ลูกต่อรองอำนาจของพ่อหรือแม่ และ 4) ลูกต่อรองอำนาจของภรรยาใหม่

6. สถานภาพ หมายถึง ตำแหน่งของบุคคลในครอบครัว ในงานวิจัยนี้เรียงลำดับสถานภาพจากสูงสุดไปต่ำสุดดังนี้ สามีหรืออดีตสามี ภรรยาใหม่ ภรรยาเดิม ลูก สาเหตุที่ภรรยาเดิมมีสถานภาพต่ำกว่าภรรยาใหม่เพราะจากมุมมองเรื่องครอบครัว ภรรยาใหม่เป็นผู้มีอำนาจในบ้านรองจากสามี ส่วนภรรยาเดิมเป็นเพียงอดีตผู้มีอำนาจในบ้านเท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นสมัยโบราณผ่านบทละครในเรื่องที่ศึกษา
2. เป็นแนวทางในการศึกษาตัวละครในบทละครในเรื่องอื่นและวรรณกรรมประเภทอื่น

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. คำภาษาญี่ปุ่นที่ปรากฏในงานวิจัยนี้จะใช้อักษรไทย และมีอักษรภาษาญี่ปุ่นกำกับไว้ในเครื่องหมาย () หากมีการใช้คำนั้นอีกอาจใช้วิธีการเขียนแบบเดิมหรือเขียนด้วยอักษรไทยเท่านั้น
2. การเขียนชื่อบทละคร จะใช้อักษรไทยและมีอักษรภาษาญี่ปุ่นกำกับไว้ในเครื่องหมาย 「 」 ด้านหลัง หากมีการใช้คำนั้นอีกอาจใช้วิธีการเขียนแบบเดิมหรือเขียนด้วยอักษรไทยเท่านั้น
3. การเขียนชื่อวรรณคดีหรือชื่อหนังสือภาษาญี่ปุ่น จะใช้อักษรไทยและมีอักษรภาษาญี่ปุ่นกำกับไว้ในเครื่องหมาย 『 』 ด้านหลัง หากมีการใช้คำนั้นอีกอาจใช้วิธีการเขียนแบบเดิมหรือเขียนด้วยอักษรไทยเท่านั้น

4. การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครหญิง ตัวละครลูกและตัวละครอื่น ๆ ว่าตัวละครใดมีสถานภาพสูงกว่าหรือต่ำกว่าตัวละครใดจะพิจารณาตามสถานภาพทางสังคมและครอบครัว ในยุคกลางของญี่ปุ่นที่รูปแบบการแต่งงานแบบภรรยาย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านสามีเป็นที่แพร่หลาย กล่าวคือ พ่อแม่มีสถานภาพสูงกว่าลูก แม่เลี้ยงมีสถานภาพสูงกว่าลูกเลี้ยง สามีมีสถานภาพสูงกว่าภรรยา และภรรยาใหม่มีสถานภาพสูงกว่าภรรยาเดิมเพราะหากสามีแยกทางกับภรรยาเดิมและแต่งงานกับภรรยาใหม่ ภรรยาใหม่จะเป็นผู้มีอำนาจจัดการภายในบ้านสูงรองจากสามี ภรรยาเดิมอาจต้องย้ายออกจากบ้านและกลายเป็นคนนอกครอบครัว ดังนั้น หากเปรียบเทียบสถานภาพระหว่างภรรยาเดิมกับภรรยาใหม่แล้วภรรยาใหม่จะมีสถานภาพสูงกว่าภรรยาเดิม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้ประกอบด้วย 4 หัวข้อ ได้แก่ 1) เนื้อเรื่องโดยสังเขปของบทละครในเรื่องที่ศึกษา 2) เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทละครในเรื่องที่ศึกษา 3) เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความคิดความเชื่อและอื่น ๆ และ 4) ข้อเสนอสรุปจากการทบทวนวรรณกรรม โดยเนื้อหาของหัวข้อที่ 2 และ 3 เรียงลำดับจากเอกสารภาษาไทย เอกสารภาษาอังกฤษ และเรียงลำดับปีศักราชจากน้อยไปหามาก

เนื้อเรื่องโดยสังเขปของบทละครในเรื่องที่ศึกษา

งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นเรื่องที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบันจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ 1) อะอิโอะเมงะวะระ 2) ทะเกะ โนะะ ยุกิ 3) ทะนิโก 4) ตัมปู และ 5) มะทซุยะมะกะงะมิ ในที่นี้จะสรุปเนื้อเรื่องโดยสังเขปของบทละครโนทั้ง 5 เรื่องดังนี้

บทละครโนเรื่องอะอิโอะเมงะวะระ เนื้อเรื่องกล่าวถึงผู้หญิงคนหนึ่งเดินทางพร้อมลูกเพื่อไปตามหาสามีที่ทอดทิ้งนางไป แต่ต่อมานางปลิดชีวิตตนเองเพราะเข้าใจผิดจากจดหมายที่ภรรยาใหม่แต่งขึ้น ตอนท้ายเรื่องนางฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งด้วยพลังของเทพเจ้า

บทละครโนเรื่องทะเกะ โนะะ ยุกิ เนื้อเรื่องกล่าวถึงผู้หญิงคนหนึ่งแยกทางกับสามีแล้ว แต่ลูกชายยังอาศัยอยู่กับพ่อและแม่เลี้ยง ต่อมา ลูกชายถูกแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งให้กวาดหิมะนอกบ้านและเสียชีวิตเพราะทนอากาศหนาวไม่ไหว ตอนท้ายเรื่องลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งด้วยพลังของเทพเจ้า

บทละครโนเรื่องทะนิโก เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายคนหนึ่งดูแลแม่ซึ่งป่วยอยู่ที่บ้าน ต่อมาลูกชายเดินทางไปบำเพ็ญตบถนบยอดเขากับพระอาจารย์แต่ลูกชายป่วยระหว่างทางจึงถูกลงโทษด้วยการฝังทั้งเป็นในหุบเขา ตอนท้ายเรื่องลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งด้วยพลังของเทพเจ้า

บทละครโนเรื่องตัมปู เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายคนหนึ่งเดินทางไปหาพ่อซึ่งถูกเนรเทศไปอยู่ที่เกาะแต่ต่อมาพ่อโดนประหารชีวิต ลูกชายแค้นโดยสังหารผู้ประหารพ่อและจะลงเรือเพื่อหนีการไล่ล่าแต่เรือออกจากท่าแล้ว ตอนท้ายเรื่องเรือหันกลับเข้าฝั่งด้วยพลังของเทพเจ้า

บทละครโนเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกสาวคนหนึ่งอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ด้วยการอ่านพระสูตรตามคำแนะนำของพ่อ ตอนท้ายเรื่องวิญญาณของแม่สามารถบรรลุนิพพานได้ด้วยอานุภาพแห่งการอุทิศส่วนกุศลโดยลูกกตัญญู

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทละครโนในเรื่องที่ศึกษา

วินัย จามรสุริยากกล่าวถึงเรื่องพระอาจารย์และลูกศิษย์ในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง “พระอาจารย์กับมะทซุวะกะในบทละครโนเรื่องทะนิโก” ว่า ความกตัญญูของมะทซุวะกะต่อ

แม่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เทพเจ้าเสด็จลงมาและคลบับกาลให้มะทซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง แต่การเสด็จลงมาของเทพเจ้านั้นเกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของเหล่าพระภูเขาร่วมเดินทางไปด้วยกัน โดยเหล่าพระภูเขาได้วิงวอนร้องขอต่อเทพเจ้าให้ลงมาช่วยเหลือ และเหตุที่เหล่าพระภูเขาต้องวิงวอนร้องขอต่อเทพเจ้าเพราะความต้องการของเหล่าพระภูเขาที่อยากให้พระอาจารย์มีชีวิตอยู่ต่อไป เพื่อให้พระอาจารย์สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะเดินทางพาพระภูเขารูปอื่น ๆ ไปบำเพ็ญตนบนเขาได้สำเร็จ ส่วนพฤติกรรมของพระอาจารย์ในเรื่องเป็นภาพด้านบวกในบทบาทอาจารย์มากกว่าบทบาทหัวหน้า แต่แสดงพฤติกรรมที่เป็นภาพด้านลบในบทบาทหัวหน้ามากกว่าบทบาทอาจารย์ (วินัย จามรสूरिया. 2561)

โอะตะ ซะชิโกะ (小田幸子) เขียนบทความเรื่อง “โน โนะ นะกะ โนะ เมะโรโตะระมะ อนะอิ เรอิเง็นโน โอะ เมงุตตะ (能の中の「メロドラマ」 恩愛霊験能をめぐる)” โดยกล่าวว่า ลักษณะเฉพาะของการแสดงแบบ “เมโลดราม่า” คือการเรียกน้ำตาจากผู้ชม ความรู้สึกอยากร้องไห้เมื่อเห็นคนประสบความสำเร็จทุกขยักเป็นความรู้สึกที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ทุกคน อย่างไรก็ตาม บทละครโนที่ผู้ชมต้องเสียน้ำตามีจำนวนน้อยกว่าศิลปะการแสดงแบบโบราณของญี่ปุ่นประเภทอื่น ๆ เช่น ละครคะบุกิ (歌舞伎) ละครโจริ (浄瑠璃) บทละครโนมีทั้งประเภทที่เล่าเรื่องราวของตัวละครเอกที่เป็นวิญญาณและที่เป็นมนุษย์ยังมีชีวิตอยู่ซึ่งประเภทที่ตัวละครเอกเป็นมนุษย์ยังมีชีวิตอยู่ส่วนมากแสดงความรักความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกหรือพี่กับน้อง ความรักความผูกพันนี้เป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ทั้งในศิลปะการแสดงและงานวรรณกรรมทั่วไป บทละครโนที่ตัวละครเอกมีอาการวิกลจริตเพราะต้องพลัดพรากจากพ่อแม่หรือคนรักแต่ต่อมาได้กลับมาพบกันอีกครั้งเกิดขึ้นในสมัยของเสอะอะมิ (世阿弥) บทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์หรือ อนะอิ เรอิเง็นโน (恩愛霊験能) ส่วนมากแต่งขึ้นในช่วงหลังของสมัยมุโระมะชิ และเป็นแบบเมโลดราม่ารูปแบบพื้นฐานส่วนมากของบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ คือการเสียชีวิตของตัวละครความทุกข์ระทมของมนุษย์และการฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งด้วยอำนาจของเทพเจ้า เช่น เรื่องทะนิโก 「谷行」 เนื้อเรื่องกล่าวถึงเด็กหนุ่มผู้หวั่นแม่ที่เจ็บป่วยและต่อมาเด็กหนุ่มถูกลงโทษจนเสียชีวิตด้วยกฎที่เข้มงวดซึ่งเป็นชะตากรรมที่น่าทุกข์ระทม แก่นของเรื่องนี้คือความรักของเด็กหนุ่มและสามารถจัดเรื่องนี้เป็นละครแนวปาฏิหาริย์ได้เพราะมีการช่วยชีวิตโดยเทพเจ้า นอกจากนี้ยังมีลักษณะเป็นแบบเมโลดราม่าที่ทำให้ผู้ชมต้องเสียน้ำตา นอกจากเรื่องทะนิโกแล้วยังมีเรื่องอื่น ๆ อีก 11 เรื่องรวมทั้งหมด 12 เรื่องที่เป็นบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ กล่าวคือ เนื้อเรื่องช่วงแรกแสดงความทุกข์ระทมของมนุษย์และตอนท้ายเรื่องจบลงด้วยการช่วยชีวิตโดยเทพเจ้า อย่างไรก็ตาม บางเรื่องอาจมีรูปแบบแตกต่างไปบ้างเล็กน้อย เช่น บางเรื่องไม่มีตัวละครเสียชีวิตที่ได้รับการช่วยให้ฟื้นชีวิตโดยเทพเจ้า และในจำนวน 12 เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่มีการแสดงในปัจจุบันแล้วจำนวน 7 เรื่อง และเป็นเรื่องที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบันจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ อะอิโอะเมะวะวะ 「藍染川」 ทะกะโนะ ยูกิ 「竹雪」 ทะนิโก 「谷行」 ตัมปู 「檀風」 และมะทซุวะมะกะงะมิ 「松山鏡」 ทั้งนี้

เรื่องอะอิโอะเมะงะวะ และเรื่องทะนิโกเป็นเรื่องที่เทพเจ้าปรากฏร่างและช่วยตัวละครที่เสียชีวิตแล้ว ให้ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง เรื่องดัมปุเป็นเรื่องที่เทพเจ้าปรากฏร่างและช่วยตัวละครให้รอดพ้นจากการเสียชีวิต เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิเป็นเรื่องที่เทพเจ้าปรากฏร่างและกล่าวถึงการบรรลุนิยามของวิญญาณของตัวละครที่เสียชีวิต ส่วนเรื่องทะเกะ โนะ ยุกิเป็นเรื่องที่ไม่ปรากฏร่างของเทพเจ้าแต่มีการกล่าวถึงเรื่องการฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งของตัวละครที่เสียชีวิตแล้ว สันนิษฐานว่าบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์เป็นบทละครโนรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นหลังสมัยของเสะอะมิ เพราะไม่ปรากฏชื่อบทละครเหล่านี้ในบันทึกการแสดงละครโนในสมัยของเสะอะมิ และไม่ปรากฏในเอกสารตำราของเสะอะมิ บทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์จะใช้ความพลัดพรากทางร่างกาย เช่น ความตาย การออกบวช การขายตัวให้พ่อค้าทาส เป็นเครื่องมือในการสร้างโศกนาฏกรรมเพื่อกระทบความรู้สึกเรื่องความรักความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกโดยสิ่งที่ใช้มากที่สุดคือความตาย และนิยมให้ผู้อ่อนแอเป็นผู้ประสบเคราะห์กรรม เช่น ผู้หญิงและเด็ก นอกจากนี้ยังเพิ่มความทุกข์ระทมด้วยองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ความยากจนขัดสน อาการเจ็บป่วยของพ่อแม่ การกำพร้าพ่อหรือแม่ การมีแม่เลี้ยง การพลัดพรากจากพ่อหรือแม่และไปฝึกปฏิบัติตนที่วัด ตัวละครลูกจะรักพ่อแม่โดยเฉพาะแม่ มีความกตัญญูสูง ไม่ทราบอายุแน่ชัดแต่ประมาณ 10 ขวบ เมื่อถึงคราวต้องเสียชีวิตลูกจะระลึกถึงพ่อแม่ ผู้ชมละครโนจะเห็นใจในความทุกข์ระทมของพ่อแม่และการเสียชีวิตของเด็กที่ประสบเคราะห์กรรม เรื่องความตายมีปรากฏในบทละครโนตั้งแต่ก่อนเริ่มมีบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์แล้วทั้งความตายของนักรบในสนามรบและความตายของชาวบ้านทั่วไป เช่น เรื่องที่ซุเนะโมะริ 「経盛」 เซ็ตตะอิ 「接待」 และซุมิตะงะวะ 「隅田川」 ที่พ่อแม่ได้รับข่าวการเสียชีวิตของลูกจากคนอื่นหรือเรื่องฮังงะโก 「反魂香」 ที่มีฉากความตายของลูกสาวแต่ก่อนหน้านั้นไม่เคยมีบทละครโนเรื่องที่ตัวละครลูกเสียชีวิตเพราะถูกประหารมาก่อน บทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์มีฉากแสดงการทารุณกรรมมนุษย์ บางเรื่องแสดงสภาพของเด็กที่ต้องทุกข์ระทมจนถึงแก่ความตาย เช่น เรื่องทะเกะ โนะ ยุกิ เนื้อเรื่องกล่าวถึงแม่เลี้ยงที่กลั่นแกล้งลูกเลี้ยงขณะพ่อแม่ไม่อยู่บ้านโดยให้ลูกเลี้ยงไปปิดหิมะที่ปกคลุมต้นสนนอกบ้านและบังคับให้ถอดเสื้อคลุมด้านนอกออก ลูกเลี้ยงทำได้สักระยะจนทนความหนาวเหน็บไม่ไหวจึงจะกลับเข้าบ้านแต่ประตูบ้านถูกปิด แม่พยายามจะเคาะประตูและตะโกนขอความช่วยเหลือแต่ไม่มีคนเปิดประตูให้ ในที่สุดลูกเลี้ยงล้มลงและถูกหิมะทับถมจนแข็งและเสียชีวิต บทละครโนรูปแบบนี้ผู้ชมสามารถคาดเดาล่วงหน้าได้ว่าตัวละครจะฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง การสร้างให้ตัวละครรู้สึกโศกเศร้าและต้องทุกข์ระทมส่งผลให้การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งมีความหมายมากยิ่งขึ้น การฟื้นชีวิตด้วยการช่วยเหลือของเทพเจ้าสร้างความประทับใจแนวปาฏิหาริย์ที่แตกต่างจากเรื่องที่ตัวละครได้รับการช่วยชีวิตหลังจากมีหนังสืออภัยโทษมาถึงเวลาก่อนถูกประหารชีวิต บทละครโนเรื่องทะนิโกเป็นตัวแทนของบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ในฐานะเรื่องที่มีฉากแสดงการปรากฏร่างของเทพเจ้า มีการบรรยายลักษณะการเคลื่อนไหวของเทพเจ้าและบรรยายให้เห็นภาพอย่างชัดเจน เช่น ตัดต้นไม้ล้มลง อุ้มเด็กขึ้นมาและนำไปมอบให้ท่านเอ็น โนะ เกียวจะ เรื่องการฟื้น

ชีวิตในบทธะครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์อาจได้รับอิทธิพลจากเรื่องราวการฟื้นชีวิตที่พบได้บ่อยในเรื่องเล่าทางพุทธศาสนาแต่คงไม่อาจเชื่อมโยงกับความเชื่อเหล่านั้นได้ เรื่องราวในตำนานมักเป็นเหตุการณ์หรือสถานการณ์เหนือปกติแต่อาจเกิดขึ้นในชีวิตจริงได้แม้มีโอกาสเกิดขึ้นน้อยก็ตาม (小田幸子. 1995)

อิมิอิ โทะโมะโกะ (石井倫子) เขียนบทความเรื่อง “คะอิตะอิซุรุ อิเอะ โทะ โชะโนะชะอิ เซะอิ -อะอิโซะเมะงะวะ โนะ เซะกะอิ โอะ ชูมิน นิ (解体する「家」とその再生—〈藍染川〉の世界を中心に—)” โดยกล่าวว่า โศกนาฏกรรมในครอบครัวเป็นแก่นเรื่องที่สำคัญในบทธะครโน อากาโรวิกจริตที่เกิดจากความคิดคำนึงส่วนมากเกิดจากความพลัดพรากของพ่อแม่กับลูก หรือสามีกับภรรยาซึ่งเป็นสาเหตุของการทำลายความเป็นบ้าน แต่มีบทธะครโนจำนวนมากที่พ่อแม่ลูกที่พลัดพรากจากกันได้กลับมาพบกันอีกครั้ง เรื่องราวที่แสดงการทำลายความเป็นบ้านและสร้างความเป็นบ้านขึ้นมาใหม่มีหลากหลายรูปแบบในบทธะครโน แต่ส่วนมากมีการดำเนินเรื่องที่เป็นแนวทางร่วมกันคือมีการพลัดพรากและพบกันใหม่ของคนในครอบครัวโดยสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่งเสียชีวิต นำมาซึ่งความโศกเศร้าแก่สมาชิกที่เหลืออยู่แต่มีการฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งด้วยพลังของเทพเจ้า เช่น เรื่องอะอิโซะเมะงะวะซึ่งมีการแสดงน้อยครั้งมาก เรื่องราวเกิดขึ้นจากจดหมายเพียงฉบับเดียว โศกนาฏกรรมของเรื่องนี้เกิดขึ้นเพราะเจ้าอาวาสได้สร้างความเป็นบ้านกับหญิงชาวเมืองหลวง และมีลูกด้วยกัน ภรรยาใหม่ของเจ้าอาวาสจำเป็นต้องไล่แม่ลูกให้กลับไปและไม่ให้พบกับสามีเพราะลูกเป็นทายาทของเจ้าอาวาสซึ่งส่งผลเสียต่อสถานภาพของภรรยาใหม่ ความรู้สึกของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้คล้ายกับบทธะครโนเรื่องอะโอะอิ โนะ อุเอะ 「葵上」 และเรื่องคะนะวะ 「鉄輪」 ที่เนื้อเรื่องแสดงการทำร้ายหญิงอื่นของสามี ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงในยุคกลางจะเกิดปัญหาเรื่องการจัดการมรดกหลังจากพ่อเสียชีวิตแล้วซึ่งในบทธะครโนหลายเรื่องที่กล่าวถึงการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยงแต่ไม่ใช่ฉากแสดงการกลั่นแกล้งโดยตรง อาจเป็นการกล่าวขาน เช่น กล่าวขานให้พ่อไล่ลูกออกจากบ้าน และมีเรื่องที่แม่เลี้ยงกลั่นแกล้งลูกเลี้ยงโดยตรง เช่น เรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ ซึ่งแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งลูกเลี้ยงให้กวาดหิมะท่ามกลางความหนาวเหน็บจนลูกเลี้ยงเสียชีวิต เรื่องคะนะโอะ 「金尾」 ซึ่งแม่เลี้ยงแสวงงปลอบใจลูกเลี้ยงที่รู้สึกเหงาตอนพ่อไม่อยู่โดยให้ลูกเลี้ยงตีหมอนและพุดลงไป แม่เลี้ยงใช้ดาบสังหารชีวิตลูกเลี้ยง ยิ่งกว่านั้น แม่เลี้ยงยังแสวงงให้เสียใจต่อหน้าหลุมศพของลูกเลี้ยง สำหรับเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ ไม่ใช่เรื่องราวระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงโดยตรง แต่พฤติกรรมของแม่เลี้ยงขัดขวางไม่ให้ลูกได้พบกับพ่อและทำให้ภรรยาเดิมเสียชีวิตจึงเป็นการกลั่นแกล้งของแม่เลี้ยงด้วยเช่นกัน ฉากใหญ่สุดของเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ คือ เจ้าอาวาสวิงวอนเทพเจ้าให้ช่วยชุบชีวิตภรรยาเดิมซึ่งหากปราศจากความรักต่อภรรยาเดิมแล้วการช่วยชุบชีวิตคงไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้หยุดวิกฤติการทำลายความเป็นบ้านลงได้ หรือเรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ ซึ่งแม้ว่าแม่และพี่สาวจะร้องไห้คร่ำครวญเพียงใดก็ไม่สามารถเกิดปาฏิหาริย์ขึ้นได้ แต่หลังจากพ่อยอมรับผิดชอบและรู้สึกโศกเศร้าทำให้ปราชญ์ทั้ง 7 แห่งป่าไผ่มาช่วยชุบชีวิตลูก กล่าวโดย

สรุปแล้วตัวละครพ่อในบทละครโนเรื่องต่าง ๆ ที่ทิ้งครอบครัวไปออกบวชเพื่อละทางโลก หรือหลงเชื่อคำยุยงของแม่เลี้ยงและไล่ลูกออกจากบ้านล้วนเป็นผู้ทำลายความเป็นบ้าน ขณะเดียวกัน ในบทละครโนเรื่องที่พ่อรู้สึกโศกเศร้าและเกิดปฏิกิริยาการฟื้นฟูชีวิต เช่น เรื่องอะอิโอะซะเมะงะวะ พ่อเป็นผู้สร้างความเป็นบ้านขึ้นมาอีกครั้ง (石井倫子. 2003)

คะวะซะกิ ทซุโยะฉิมิ (川崎剛志) เขียนบทความเรื่อง “ชะกุอิน เค็งกีว ทะนิโก (作品研究「谷行」)” โดยกล่าวว่า ละครโนเรื่องทะนิโก เป็นเรื่องที่มีทั้งเนื้อหาเกี่ยวกับเทพเจ้าและเนื้อหาเกี่ยวกับความรักและความพลัดพรากระหว่างแม่กับลูกและระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ สาเหตุที่เทพเอ็น โนะ เกียวจะ (役行者) ปรากฏร่างในเรื่องนี้เพราะรับรู้ถึงความกตัญญูของมะทซุวะกะ (松若) ต่อแม่จึงเดินทางไปบำเพ็ญตบถบนยอดเขา และเป็นที่รู้กันว่าเอ็น โนะ เกียวจะ เป็นลูกกตัญญูเช่นกัน เรื่องทะนิโก เป็นเรื่องที่ลูกกตัญญูได้รับการช่วยเหลือชีวิตจากลูกกตัญญูด้วยกัน (川崎剛志. 2003)

ฉุโตะ โยะฉิมิกิ (首藤善樹) เขียนบทความเรื่อง “โน ทะนิโก โทะ ฉุเง็นโตะ (能〈谷行〉と修験道)” โดยกล่าวว่า การที่บทละครโนปรากฏเรื่องราวของพระภิกษุจำนวนมากไม่ใช่เหตุบังเอิญ แต่สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะวิถีแห่งพระภิกษุหรือฉุเง็นโตะ (修験道) แพร่หลายมากในสมัยมุโรมะชิ (室町) ซึ่งเป็นสมัยที่ละครโนถือกำเนิดขึ้น พระอาจารย์แห่งศาลเจ้าอิมะงุมะโนะ (新熊野社) เป็นตัวละครรองที่ปรากฏตัวเป็นคนแรกในเรื่องทะนิโก และเป็นผู้นำพระภิกษุรูปอื่น ๆ เดินทางไปบำเพ็ญตบถบนยอดเขา พระอาจารย์รูปเดียวกันนี้ปรากฏในละครโนเรื่องดัมบุ 「檀風」 โดยเป็นผู้ร่วมสังหารศัตรูของพ่อของอูเมะวะกะ (梅若) ที่เกาะซะโตะ (佐渡) ฉากโคลงกลอนของเรื่องดัมบุคือตอนท้ายเรื่องที่พระอาจารย์ใช้พลังพิเศษ (験力) ร่ายมนต์วิงวอนให้เทพคุมะโนะงนเง็น (熊野権現) บันดาลให้เรือหันกลับเข้าฝั่ง เรื่องดัมบุและเรื่องทะนิโก มีโครงเรื่องคล้ายกัน ตัวละครเด็กของเรื่องทะนิโก คือ มะทซุวะกะ (松若) ซึ่งร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตบถบนยอดเขากับพระอาจารย์และมีอาการป่วยระหว่างเดินทาง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะติดไข้หวัดมาจากแม่ มะทซุวะกะถูกลงโทษตามกฎของพระภิกษุด้วยการถูกฝังทั้งเป็นในหุบเขา สันนิษฐานว่ากฎนี้เกิดขึ้นเพราะเมื่อพระภิกษุเริ่มออกเดินทางไปบำเพ็ญตบถแล้วไม่สามารถล้มเลิกได้ ดังนั้น หากมีคนป่วยหนักจะส่งผลให้ไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ (首藤善樹. 2003)

ทะมูระ เรียวเฮะอิ (田村良平) เขียนบทความเรื่อง “โน ทะเกะ โนะ ยูกิ โนะ คะอิเตะอิ โจ เอ็น (能〈竹雪〉の改訂上演)” โดยกล่าวว่า ปัจจุบันเรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ เป็นบทละครที่มีการแสดงน้อยครั้ง สำนักคิตะ (喜多) แสดงเรื่องนี้ ณ โรงละครโนแห่งชาติเมื่อวันที่ 19 มกราคม ค.ศ.1998 ใช้เวลาแสดง 72 นาที ตัวละครลูกสาวตามที่ปรากฏในบทละครเป็นพี่สาวของทซุกิวะกะ (月若) แต่ในการแสดงครั้งนั้นใช้ผู้แสดงที่อายุน้อยกว่าผู้แสดงเป็นทซุกิวะกะ จึงเปลี่ยนบทชักร้องให้เป็นน้องสาวเพื่อปรับให้เหมาะสมกับอายุจริงของผู้แสดง การที่เปลี่ยนบทเป็นน้องสาวทำให้เกิดความรู้สึกน่าเอ็นดู และมีการวางต้นไม้ที่ปกคลุมด้วยหิมะซึ่งเป็นอุปกรณ์ประกอบฉากไว้ด้านหน้าของผู้บรรเลง

ดนตรีแทนที่จะวางไว้ด้านหน้าเวทีใกล้ผู้ชมตามปกติเพราะต้องการทำให้พื้นที่การแสดงบนเวทีดูกว้างขึ้น (田村良平. 2009)

มะทซุโมะโตะ ยะซุมิ (松本 雍) เขียนบทความเรื่อง “โน เคียวเง็น โนะ ฟุเกะอิ 8 (能・狂言の風景 8)” โดยกล่าวว่า มีโบราณสถานและเวทีละครโนกระจายอยู่ทั่วไปบนเกาะชะโตะ (佐渡) ซึ่งเป็นสถานที่ที่เสอะอะมิ (世阿弥) เคยถูกเนรเทศให้ไปอยู่แต่บทละครโนที่ใช้เกาะชะโตะเป็นฉากมีเพียงเรื่องดัมปูเท่านั้น เรื่องนี้มีแหล่งที่มาจากตำนานเกี่ยวกับซุเกะโตะโมะ (資朝) ซึ่งปรากฏในวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น เรื่องทะอิเฮะอิกิ 『太平記』 และภายในวัดเมียวเซ็น (妙宣寺) มีหลุมฝังศพของซุเกะโตะโมะ (松本 雍. 2012)

ยะมะนะกะ เระอิโกะ (山中 玲子) เขียนบทความเรื่อง “ดัมปู โคโย โนะ นะระอิโงะโตะ-ฉิมะ โอะ อิตะมุเอ็งจิ โอะ เมะงุตะเตะ (檀風) 「孝養」の習事—死者を悼む演技をめぐる” โดยกล่าวว่า เรื่องดัมปูมีแหล่งที่มาจากรวมคดีเรื่องทะอิเฮะอิกิ 『太平記』 ม้วนที่ 2 ซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวของคุมะวะกะ (阿新) ที่เดินทางไปเกาะชะโตะและสังหารฮมมะ (本間) หลังการเสียชีวิตของพ่อคือซุเกะโตะโมะ (資朝) หลังจากนั้น ได้รับการช่วยเหลือจากพระภิกษุ และในทะอิเฮะอิกิยังปรากฏรายละเอียดอื่น ๆ เช่น พระภิกษุทำให้ลมเปลี่ยนทิศเพื่อให้เรือหันกลับเข้าฝั่ง รายละเอียดขณะสังหารศัตรู แต่ในทะอิเฮะอิกิ ไม่มีคำพูดของซุเกะโตะโมะที่ต้องการช่วยชีวิตลูกโดยโกหกว่าไม่ใช่ลูกของตนเอง บทละครโนเรื่องดัมปูไม่ได้แต่งขึ้นเพื่อต้องการนำเสนอโศกนาฏกรรมของการลงโทษประหารชีวิตของซุเกะโตะโมะ แต่นำเสนอความเมตตาของนักรบคือฮมมะในการช่วยชีวิตลูกของนักรบ และการยอมรับเรื่องความตายโดยไม่ตื่นตระหนกแต่ต้องการให้ลูกสามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปของซุเกะโตะโมะ (山中 玲子. 2015)

มะทซุโมะโตะ ยะซุมิ (松本 雍) เขียนบทความเรื่อง “โน เคียวเง็น โนะ ฟุเกะอิ 33 (能・狂言の風景 33)” โดยกล่าวว่า ศาลเจ้าคะสะอิฟู เท็มมังกุ (太宰府天満宮) ซึ่งเป็นฉากในบทละครโนเรื่องอะอิซะเมะงะวะ และเรื่องโอะอิเมะทซุ 「老松」 นั้นสร้างขึ้นเมื่อปี ค.ศ.905 ในบริเวณสุสานของซุงะวะระ โนะ มิชิสะเนะ (菅原道真) ซึ่งเสียชีวิตในปี ค.ศ.903 หลังจากนั้น เกิดโรคระบาดและภัยพิบัติขึ้นอย่างต่อเนื่องในเมืองหลวงโดยเชื่อว่าเกิดจากวิญญาณของมิชิสะเนะพิโรธจึงสร้างศาลเจ้าเหนือหลุมศพของมิชิสะเนะ ภายในบริเวณศาลเจ้ามีการปลูกต้นบ๊วยราว 6,000 ต้นซึ่งเป็นฉากในบทละครโนเรื่องโอะอิเมะทซุ (松本 雍. 2017)

นะกะมุระ โทะโมะโกะ (中村 と も 子) เขียนบทความเรื่อง “โอะยะโกะ โอะ เมะงุรุ มะทซุ ยะมะกะงะมิ ซะอิวะซะกุอิน โตะ มุกะฉิบะนะฉิมิ (母娘をめぐる「松山鏡」再話作品と昔話)” โดยกล่าวว่า นิทานโบราณเรื่องอะมะซะอิบัน (尼裁判) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความโกลาหลที่เกิดจากคนที่ไม่เคยเห็นหน้าตนเองและไปส่องกระจกเงา เนื้อเรื่องเริ่มจากชายคนหนึ่งคิดว่าเงาของตนที่สะท้อนในกระจกเงาในเมืองเป็นพ่อที่เสียชีวิตไปแล้วจึงซื้อกลับมาและเก็บซ่อนไว้เป็นเวลานาน เขาเฝ้าดูเงาสะท้อนทุกวันด้วยความคิดถึงพ่อ ต่อมาภรรยาเห็นเงาของตนในกระจกแต่คิดว่าสามีพา

หญิงอื่นมาหลบซ่อนไว้จึงทะเลาะกับสามี หลังจากนั้น ทั้งคู่ไปปรึกษาแม่ชีเพื่อให้ช่วยไกล่เกลี่ย แต่เมื่อแม่ชีเห็นเงาตนเองในกระจกกลับบอกให้สามีภรรยาติดกันดังเดิมเพราะหญิงผู้นั้นบวชเป็นชีเพื่อไถ่โทษแล้ว เรื่องอะมะอะชิบั้น มีชื่อเรียกอย่างอื่นว่า มะทซุยะมะกะงะมิ โดยมีการนำเนื้อเรื่องไปแสดงละครโนและระกุโงะ (落語) โดยเนื้อเรื่องในการแสดงระกุโงะ เหมือนกับเนื้อเรื่องดังกล่าวข้างต้น แต่การแสดงละครโนเป็นเรื่องราวระหว่างแม่กับลูกสาว อย่างไรก็ตาม จุดร่วมของเนื้อเรื่องในการแสดงระกุโงะและละครโน คือ ตัวละครไม่รู้จักระจกเงาและคิดว่าเงาสะท้อนในกระจกเป็นพ่อแม่ตนเอง ซึ่งแสดงถึงความกตัญญูต่อพ่อแม่ และอาจเป็นเพราะเหตุนี้จึงมีการนำไปเรียบเรียงใหม่เป็นหนังสืออ่านสำหรับเด็กในสมัยเมจิ (明治) และเผยแพร่ไปต่างประเทศโดยมีการแปลเป็นภาษาแถบยุโรปโดยชาวต่างชาติในญี่ปุ่น เมื่อเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในการแสดงละครโนกับหนังสืออ่านสำหรับเด็กและหนังสือที่แปลเป็นภาษาแถบยุโรปแล้วมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน หากพิจารณาจำนวนนิทานโบราณที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการไม่รู้จักระจกเงานับตั้งแต่ต้นนิทานโบราณในจังหวัดอะโอะยะมะ (青山) ถึงหมู่เกาะโอะกินะวะ (沖縄) พบว่ามีทั้งหมด 90 เรื่องโดยส่วนมากเป็นเรื่องราวระหว่างพ่อที่เสียชีวิตไปแล้วกับลูกชาย มีเพียง 8 เรื่องเท่านั้นที่เป็นเรื่องราวระหว่างแม่ที่เสียชีวิตไปแล้วกับลูกสาว (中村とも子, 2017)

อะมะโนะ ฟูมิโอะ (天野文雄) กล่าวถึงบทละครโนเรื่องทะนิโก เรื่องดัมบู และเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิในหนังสือเรื่อง “โนงะกุเตะโซ 『能楽手帖』” ว่าเรื่องทะนิโก ไม่ทราบผู้แต่งแน่ชัดแต่จากเอกสารเกี่ยวกับละครโนของสำนักคมปะรุ (金春) ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเรื่องทะนิโก อาจเป็นผลงานของโซอิน² (宗鑑) และจากบันทึกการแสดงในสมัยมูโระมะชิ (室町) พบว่า นอกเหนือจากการแสดงของโซอินแล้วมีการแสดงอีกเพียง 1 ครั้ง ต่อมาในช่วงแรกของสมัยเอโดะ (江戸) มีการแสดงโดยสำนักคมปะรุและสำนักคิตะ (喜多) ส่วนอีก 3 สำนักมีการแสดงในช่วงหลังของสมัยเอโดะ เรื่องทะนิโก ไม่มีวรรณกรรมที่เป็นแหล่งที่มา ในลัทธิวิถีแห่งพระภูเขหรือมูเง็นโด (修験道) มีการลงโทษที่เรียกว่า อิมิโกะสุมิ (石小積) แต่ไม่ได้เรียกว่า ทะนิโก มีเพียงบทละครโนเรื่องนี้เท่านั้นที่ใช้คำว่า ทะนิโก แก่นเรื่องคือการนำเสนอมัจจุราญของมะทซุวะกะ ส่วนเรื่องดัมบู ไม่ทราบผู้แต่งแน่ชัด และจากบันทึกการแสดงในสมัยมูโระมะชิ พบว่า มีการแสดงประมาณ 3 ครั้ง ต่อมาในช่วงแรกของสมัยเอโดะ มีการแสดงโดยสำนักคมปะรุและสำนักคิตะ ส่วนสำนักโฮโซ (宝生) แสดงในช่วงหลังของสมัยเอโดะและสำนักคังโง (金剛) แสดงในปีแรกของสมัยเมจิ (明治) เรื่องดัมบู มีเนื้อเรื่องคล้ายวรรณคดีเรื่องทะอิเฮะอิกิ³ 『太平記』 ม้วนที่ 2 แต่ลูกชายในเรื่องทะอิเฮะอิกิ ชื่อคุมะวะกะ (阿新) พ่อกับลูกไม่ได้พบหน้ากัน และไม่ปรากฏพระอาจารย์ ส่วนเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ไม่ทราบ

² นักแสดงละครโนในสมัยมูโระมะชิ (室町) บิดาของคมปะรุ เส็มโป (金春禅鳳)

³ วรรณคดีประเภทประวัติศาสตร์และเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องยาวที่สุดในบรรดาวรรณคดีประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น แต่งขึ้นในสมัยมูโระมะชิ ประกอบด้วย 40 เล่ม ไม่ทราบผู้แต่งแน่ชัด

ชื่อผู้แต่งแน่ชัด และจากบันทึกการแสดงในสมัยมูโรมะชิ พบว่า มีการแสดงประมาณ 6 ครั้ง ต่อมา ในช่วงแรกของสมัยเอโดะ มีการแสดงโดยสำนักโฮโซและสำนักคิตะ ส่วนสำนักคันเสะ (観世) และ สำนักคังโงเริ่มแสดงในช่วงหลังของสมัยเอโดะ ชื่อเดิมของบทละครเรื่องนี้ คือ มะทซุ โนะ ยะมะ กะงะมิ 「松の山鏡」 เรื่องราวช่วงแรกเกี่ยวกับกระเจงาของผู้หญิงคนหนึ่งในราชวงศ์เฉิน⁴ (陳) ประเทศจีนปรากฏในวรรณคดีเรื่องคะระโมะโนะงะตะริ⁵ 『唐物語』 ส่วนเรื่องราวช่วงหลังเกี่ยวกับ นกสาลิกากลายเป็นกระเจงาปรากฏในวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น เรื่องคนจะกุ โมะโนะงะตะริ⁶ 『今昔物語集』 (天野文雄. 2019)

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความคิดความเชื่อและอื่น ๆ

สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาลและวินัย จามรสุริยา กล่าวถึงเรื่องความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับ ลูกในหนังสือเรื่อง “พ่อแม่ลูกชาติเดียว?” ว่า ประเทศญี่ปุ่นมีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกทั้งประเภทที่เป็นสุภาพชน เป็นภาษาจีนโบราณ และเป็นภาษาญี่ปุ่นโบราณ โดยคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกแสดงให้เห็นความรัก ความคิดถึง ความเมตตา ความห่วงใยของพ่อแม่ที่มีต่อลูก เช่น “ต่อให้ห่างไกลเป็นพันลี้ พ่อแม่ก็ยังรักและคิดถึงลูก” อย่างไรก็ตาม บางคำกล่าวแสดงพฤติกรรมรุนแรงของพ่อแม่ต่อลูกแต่ พฤติกรรมนั้นกลับได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งพึงปฏิบัติเพราะเกิดจากความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก เช่น “แม่ลูกเขี่ยนตีก็เป็นไม้เรียวของพ่อแม่ (ลูกยอมเข้าใจว่าพ่อแม่ตีด้วยความรัก)” ยิ่งกว่านั้น ยังมี คำกล่าวที่ปลุกฝังเรื่องการแสดงความกตัญญูของลูกต่อพ่อแม่ เช่น “ลูกหนึ่งคนออกบวช พ่อแม่ ลูกหลานเก้าชั่วโคตรได้ไปสวรรค์” และมีการแสดงความกตัญญูด้วยพฤติกรรมรุนแรง เช่น “ลูก ซามูไรได้ยินความปรารถนาของแม่ขณะยังอยู่ในครรภ์ พอเจ็ดขวบก็ไปฆ่าศัตรูพ่อ” ในทางตรงกันข้าม มีคำกล่าวที่สะท้อนความคิดความเชื่อของชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับ ลูกไม่แน่นแฟ้นเท่าความผูกพันระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง เช่น “เจ้านายสามารถสั่งลูกน้องให้ตัดหัว พ่อแม่ของลูกน้องได้” (สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาลและวินัย จามรสุริยา. 2560)

สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาลและวินัย จามรสุริยา กล่าวถึงเรื่องภาพลักษณ์ของพ่อและแม่ใน หนังสือเรื่อง “ภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกญี่ปุ่น” ว่า แม่มีภาพลักษณ์ดีกว่าพ่อในบทละครโน กล่าวคือ ใน เรื่องที่มีภาพลักษณ์ด้านลบของแม่นั้นแม่แสดงพฤติกรรมร่วมกันกับพ่อ ขณะที่เรื่องที่มีภาพลักษณ์ ด้านลบของพ่อนั้นส่วนมากแม่ไม่ได้ร่วมแสดงพฤติกรรมด้วย นอกจากนี้ แม่มีความผูกพันกับลูก

⁴ ชื่อราชวงศ์ของจีน เริ่มจากปีค.ศ.557-589 รวมตลอดราชวงศ์เฉินมีจักรพรรดิขึ้นครองราชย์ทั้งหมด 5 พระองค์

⁵ วรรณคดีประเภทตำนาน สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในช่วงหลังของสมัยเฮอัน (平安) และมีความเป็นไปได้สูงว่าแต่งโดย ฟุจิวะระ โนะ ฌิเงะโนะริ (藤原成範) ซึ่งเป็นขุนนางและกวี เนื้อเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศจีน ประกอบด้วย เรื่องสั้น 27 เรื่องซึ่งตัวละครเอกของแต่ละเรื่องเป็นคนละคนกัน

⁶ วรรณคดีประเภทรวบรวมตำนานหรือเรื่องเล่า รวบรวมในช่วงปลายสมัยเฮอัน ประกอบด้วย 31 เล่ม

มากกว่าพ่อ เรื่องที่มีการออกเดินทางตามหาลูกส่วนมากเป็นเรื่องที่แม่เป็นผู้ออกเดินทาง ผู้แต่งบทละครโนให้มีความสำคัญกับความเป็นแม่มากโดยสร้างแม่ให้มีภาพลักษณ์ดีเด่นเหนือกว่าพ่อ ส่วนภาพลักษณ์ของลูกในบทละครโนมีทั้งด้านบวกและลบโดยผู้แสดงภาพลักษณ์เหล่านั้นส่วนมากเป็นลูกชายมากกว่าลูกสาว ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะบทละครโนปรากฏเรื่องราวของลูกชายมากกว่าลูกสาว ผู้รับผลจากภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบของลูกนั้นพ่อเป็นผู้รับผลจากพฤติกรรมนั้นมากกว่าแม่ (สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาลและวินัย จามรสสุริยา. 2563)

อินุเม เค็นจิ (飯沼賢司) กล่าวถึงเรื่องแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงในหนังสือเรื่อง “นิฮนโจเซอิ เซอิเกะทซุมิ 2 ชูเซอิ 『日本女性生活史 2 中世』” ว่าตำนานหรือเรื่องเล่าในยุคกลางโดยเฉพาะช่วงแรกของยุคมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งลูกเลี้ยงจำนวนมาก คนยุคนั้นมีการหย่าร้าง การแต่งงานใหม่เพราะความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยาไม่มั่นคงส่งผลให้คนให้ความสนใจอย่างมากเรื่องแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง การหย่าร้างตามที่ปรากฏในกฎหมายริชูเรียว⁷ (律令) ระบุให้ฝ่ายชายเป็นผู้ขอหย่า ไม่ระบุให้ฝ่ายหญิงเป็นผู้ปฏิบัติ แต่ในวรรณคดีเรื่องคนจะกุ โมะโนะงะตะริมุ 『今昔物語集』 ปรากฏเรื่องราวของภรรยาที่ทอดทิ้งสามีไปแต่งงานใหม่เพราะสามีไร้ความสามารถและขัดสนมากจนไม่สามารถเลี้ยงดูภรรยาได้ และในวรรณคดีเรื่องชะเซกิฌุ⁸ 『沙石集』 ปรากฏเรื่องราวของภรรยาที่ยื่นฟ้องต่อเจ้าเมืองเพื่อขอหย่าจากสามีที่ไร้ความสามารถและเจ้าเมืองเห็นพ้องกับภรรยาให้หย่าได้ (女性史総合研究会、編者. 1990)

วะกิตะ ฮะรุโกะ (脇田晴子) กล่าวถึงเรื่องเทพเจ้าปกป้องครอบครัวในยุคกลางของญี่ปุ่น ในหนังสือเรื่อง “เจ็นดา โนะ นิฮนมิ โจ 『ジェンダーの日本史 上』” ว่า การแต่งงานที่ภรรยา ย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านสามีเป็นรูปแบบที่แพร่หลายทั้งในชนชั้นปกครองและสามัญชนในช่วงต้นของยุคกลางและก่อให้เกิดสภาพครอบครัวที่สามีภรรยาใช้ชีวิตอยู่ในบ้านร่วมกัน สถานภาพของภรรยา มั่นคงกว่าการแต่งงานแบบสามีย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านภรรยาหรือสามีแวะเวียนไปที่บ้านภรรยา ผู้มีอำนาจสูงสุดในบ้านคือสามีแต่หากสามีเสียชีวิตลงอำนาจการปกครองบ้านคือภรรยา ในยุคกลางมีเทพเจ้าสตรีเพิ่มขึ้นจำนวนมากและเป็นยุคที่มีเทพเจ้าแห่งครอบครัวถือกำเนิดขึ้น เทพเจ้าของญี่ปุ่นมีความทุกข์ยากเหมือนมนุษย์ ดังนั้นเทพเจ้าจึงเข้าใจความทุกข์ยากของมนุษย์และคอยช่วยเหลือมนุษย์ ในวรรณคดีบางเรื่องมีเนื้อเรื่องแสดงสภาพบ้านที่มีการแต่งงานแบบภรรยาย้ายเข้าไปอยู่ใน

⁷ กฎหมายพื้นฐานของญี่ปุ่นสมัยโบราณ บัญญัติขึ้นราวปลายศตวรรษที่ 7 ถึงศตวรรษที่ 8 โดยมีต้นแบบจากกฎหมายของประเทศจีน

⁸ วรรณคดีประเภทตำนานหรือเรื่องเล่าทางพุทธศาสนา รวบรวมขึ้นในช่วงกลางของสมัยคะมะคุระโดยพระชื่อมูจิวชิเอ็น (無住一円) ประกอบด้วย 10 เล่ม ประมาณ 150 เรื่อง

บ้านสามี เช่น โอะชิกุโบะ โมะโนะงะตะริ⁹ 『落窪物語』 การที่ภรรยาย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านสามีทำให้เกิดเรื่องราวระหว่างแม่เลี้ยงและลูกเลี้ยง แต่แม่เลี้ยงในวรรณคดีบางเรื่องก็เป็นคนดี ในบทละครโนบางเรื่อง เช่น ฮันโจะ 「班女」 มีการกล่าวถึงเทพเจ้าที่ปกป้องคุ้มครองชายหญิงหรือสามีภรรยา เทพเจ้าจะปกป้องคุ้มครองทุกคนที่มาวิงวอนไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง ทั้งระหว่างสามีกับภรรยา สามีกับหญิงคนรัก หรืออาจเป็นหญิงที่มีสามีแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับชายอื่น อย่างไรก็ตาม มีเทพเจ้าจำนวนมากที่อำนวยพรความรุ่งเรืองให้บ้านที่มีสามีเดียวและภรรยาเดียว (脇田晴子と S. B. ハンレー、編者. 1994)

คุริฮาระ ฮิโรมุ (栗原弘) กล่าวถึงเรื่องการออกบวชกับการหย่าร้างในบทความเรื่อง “เฮอิอันจิเดอิ โนะ ฌุกะ โทะ ริกน นิ ทัซุอิเตะ (平安時代の出家と離婚について)” ว่า เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดของคู่สมรสในสมัยเฮอันออกบวชจะส่งผลให้สถานภาพสมรสหรือความสัมพันธ์ทางเพศสิ้นสุดลง แต่มีกรณีตัวอย่างที่ฝ่ายออกบวชไม่สามารถครองตนเป็นนักบวชได้เพราะผิดศีล และในสมัยเฮอันมีการออกบวชแบบชั่วคราว ทั้งนี้ ผู้ออกบวชจะโกนผม ถี้อศีลและจัดเตรียมพิธีออกบวชแต่ผู้ครอบครัวข้างไม่ยอมรับว่าเป็นการออกบวชจริงเพราะจุดประสงค์ของผู้ออกบวชคือต้องการรอดพ้นจากวิฤติต่าง ๆ เช่น การคลอดลูก การเจ็บป่วย นอกจากนี้ การออกบวชที่ส่งผลให้สถานภาพสมรสสิ้นสุดลงมี 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดออกบวชแล้วถือว่าหย่ากันโดยสมบูรณ์ ต่างฝ่ายต่างแยกกันอยู่ และ 2) หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดออกบวชแล้วสถานภาพสมรสและความสัมพันธ์ทางเพศสิ้นสุดลง แต่ยังอาศัยอยู่ร่วมกันหรืออาศัยอยู่ละแวกเดียวกัน (栗原弘. 1997)

โนะมุระ อิกุโยะ (野村育世) กล่าวถึงเรื่องพลังของแม่ในหนังสือเรื่อง “บุกเกียว โตะ อนนะ โนะ เซะอิฉินฉิ 『仏教と女の精神史』” ว่าในวรรณคดีเรื่องฉะเซะกิฌุ 『沙石集』 มีตัวละครแม่ปรากฏมากถึง 39 ครั้งขณะที่ตัวละครพ่อปรากฏเพียง 21 ครั้ง และในจำนวน 39 ครั้งเป็นเรื่องราวระหว่างแม่กับลูกชาย 18 ครั้งและแม่กับลูกสาว 7 ครั้ง ทั้งนี้เพราะความผูกพันระหว่างแม่กับลูกชายมีความหมายมากในทางพุทธศาสนาในยุคกลาง เรื่องราวของแม่ที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องฉะเซะกิฌุจำนวนมากกล่าวถึงการแสดงความกตัญญูต่อแม่ และแม่ใช้พลังลี้ลับเพื่อปกป้องลูก แต่เรื่องราวของพ่อส่วนมากเป็นความผูกพันระหว่างพ่อกับลูกสาวมากกว่าลูกชาย และไม่ปรากฏเรื่องราวที่พ่อใช้พลังลี้ลับหรือเวทมนตร์เพื่อปกป้องลูกซึ่งแสดงให้เห็นว่าความผูกพันระหว่างพ่อกับลูกไม่แน่นแฟ้นเท่าความผูกพันระหว่างแม่กับลูก นอกจากตัวละครแม่แล้วในวรรณคดีเรื่องฉะเซะกิฌุยังปรากฏตัวละครหญิงที่อยู่ในสถานะอื่น เช่น ภรรยา แต่ไม่ปรากฏเรื่องราวที่ภรรยาใช้พลังลี้ลับเพื่อปกป้องสามีทั้ง ๆ ที่ในยุคกลางมีความเชื่อว่าสามีภรรยาเป็นหนึ่งเดียวกันหรือฟูฟูอิตะอิ (夫婦一本) มีเพียงตอนเดียวที่แสดงเรื่องราวของภรรยาที่ออกบวชพร้อมกับสามี แสดงว่าวรรณคดีเรื่อง

⁹ วรรณคดีประเภทตำนานหรือเรื่องเล่า เสร็จสมบูรณ์ราวปลายศตวรรษที่ 10 ประกอบด้วย 4 เล่ม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ณะเซะกิฌุไม่ให้ความสำคัญเรื่องสามีภรรยาเป็นหนึ่งเดียวกัน กรณีตัวละครที่เป็นลูกสาว ส่วนมากแสดงเรื่องราวความทุกข์ระทมเรื่องความรักแต่ไม่ปรากฏเรื่องราวที่ลูกสาวใช้พลังลึกลับเพื่อปกป้องพ่อแม่หรือคนอื่น ดังนั้น ภาพรวมของวรรณคดีเรื่องณะเซะกิฌุคือตัวละครหญิงที่ใช้พลังลึกลับคือแม่และใช้พลังไปในทางที่ดี (野村育世. 2004)

วะเกิตะ ฮะรุโกะ (脇田晴子) กล่าวถึงผู้หญิงในยุคกลางของญี่ปุ่นในหนังสือเรื่อง “ชูเซะอิ นิ อิกิรุ อนุณะตะชิ 『中世に生きる女たち』” ว่าเดิมทีรูปแบบการแต่งงานเป็นแบบสามีแะเวียวนไปที่บ้านภรรยา ดังนั้นแม่เลี้ยงและลูกเลี้ยงจึงไม่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันและไม่มีตำนานหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยง แต่ต่อมาในยุคกลางมีบ้านที่สามีภรรยาและลูกอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน อำนาจการปกครองภายในบ้านเป็นของผู้อยู่ในฐานะแม่จึงเกิดตำนานหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยง ในยุคกลางนี้สถานภาพของผู้หญิงอยู่ในระดับต่ำแต่สถานภาพความเป็นแม่อยู่ในระดับสูง อย่างไรก็ตาม มีตำนานเกี่ยวกับบาปของผู้เป็นแม่ในวรรณคดีเรื่องณะเซะกิฌุ 『沙石集』 เนื้อเรื่องตอนหนึ่งกล่าวถึงพระรูปหนึ่งมรณภาพแล้วได้พบกับเปรตกลุ่มหนึ่งในนรกภูมิ เปรตตนหนึ่งจับพระไว้โดยไมยอมปล่อยและกล่าวว่าพระรูปนี้เป็นลูกของตน เหตุที่ตนต้องตกนรกเพราะทำบาปไว้มากจากการเลี้ยงดูพระรูปนี้จนเติบโตใหญ่ ตนจะกินพระเพื่อให้หลุดพ้นจากความหิวโหย ทันใดนั้นพระกษัตริศรรักษ์โพธิสัตว์ปรากฏร่างขึ้นเพื่อช่วยพระโดยกล่าวกับเปรตตนนั้นว่าพระรูปนี้ไม่ใช่ลูกของนาง หลังจากพระรอดพ้นอันตรายแล้วพระกษัตริศรรักษ์โพธิสัตว์บอกพระว่าแท้จริงแล้วเปรตตนนั้นเป็นแม่ของพระ แต่เหตุที่กล่าวเท็จเพราะการกินพระเป็นเพียงการประทังความหิวโหยเพียงชั่วคราวเท่านั้น เปรตในนรกภูมิแห่งนี้จะยังคงต้องทุกข์ทรมานจากความหิวโหยต่อไป ขอให้พระกลับไปยังโลกมนุษย์และอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ ในที่สุดพระก็ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง จากเนื้อเรื่องของวรรณคดีเรื่องนี้สะท้อนความเชื่อว่าการที่แม่เลี้ยงดูลูกคนหนึ่งต้องทำบาปมากมาย เช่น บาปจากการฆ่าปลาเพื่อนำมาเป็นอาหารให้ลูก และในยุคกลางมีความเชื่อว่าบาปที่เกิดขึ้นจากการดำรงชีวิตประจำวันเป็นผู้ลงมือกระทำซึ่งหมายถึงผู้หญิงที่เป็นผู้คลอดลูกและเป็นผู้เลี้ยงดูลูกจนเติบโต การอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ในเรื่องนี้แสดงถึงการให้ความสำคัญกับแม่และปลุกฝังให้ตอบแทนบุญคุณของแม่ด้วยการอุทิศส่วนกุศลให้แม่ที่ต้องตกนรกหลังเสียชีวิตแล้ว ส่วนบทละครโนที่เนื้อเรื่องแสดงอาการวิกลจริตของแม่ที่ต้องพลัดพรากจากลูกนั้นสาเหตุการพลัดพรากส่วนหนึ่งคือการขายตัวให้พ่อค้าทาสซึ่งลูกอาจขายตัวเองเพราะต้องการเงินไปมอบให้พ่อแม่ หรือต้องการนำเงินไปอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ที่เสียชีวิตแล้ว แต่ไม่มีบทละครโนเรื่องที่แม่ขายลูกให้ผู้อื่น และลูกในบทละครโนประเภทนี้ส่วนมากเป็นลูกชายทั้ง ๆ ที่ในสภาพสังคมจริงมีการค้าขายลูกสาวจำนวนมากเช่นกัน ความต้องการเงินของคนในยุคกลางสะท้อนให้เห็นการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเพราะในยุคกลางนั้นหากเกิดภาวะขาดแคลนอาหารหรือสภาวะข้าวยากมากแฉงแล้วผู้คนจะล้มตายเป็นจำนวนมาก เช่น สภาวะข้าวยากมากแฉงในช่วงปี ค.ศ.1460-1461 ตรงกับรัชสมัยคันโฌ (寛正) มีผู้คนราว 80,000 คนเสียชีวิตในนครเกียวโต (脇田晴子. 2005)

ฟูคุโตะ ซะนะเอะ (服藤早苗) กล่าวถึงเรื่องบ้านในหนังสือเรื่อง “นิฮอนโจเซะเออิ โนะ เระกิฉิ 『日本女性の歴史』” ว่าลักษณะเด่นของยุคกลางคือบ้านเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมในทุกชนชั้น แต่บ้านเริ่มกำเนิดขึ้นในระยะเวลาที่แตกต่างกันตามแต่ละชนชั้น บ้านของชนชั้นขุนนางเริ่มขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 ส่วนบ้านของเกษตรกรเริ่มขึ้นช่วงหลังของศตวรรษที่ 11 โดยปกติแล้วผู้สามารถเป็นผู้ปกครองบ้านหรือคะโซ (家長) ได้คือผู้ชายเท่านั้น ผู้ปกครองบ้านซึ่งมีอำนาจกำกับดูแลผู้ติดตามและคนรับใช้จำนวนมากจะควบคุมผู้หญิงและเด็กให้เชื่อฟังตนด้วย (総合女性史研究会、編者、2008)

โอะมิโนะ ชิสุโกะ (星野志津子) กล่าวถึงเรื่องการนอกใจของผู้หญิงในหนังสือเรื่อง “นิฮอนโจเซะเออิ โนะ เระกิฉิ 『日本女性の歴史』” ว่าคำอ่านนอกใจหรือมิกะเออิ (密婬) เริ่มปรากฏตั้งแต่งช่วงปลายสมัยเฮอัน ความหมายคือหญิงที่แต่งงานแล้วไปมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับชายอื่นที่ไม่ใช่สามีตนเอง ในวรรณคดีเรื่องคนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ 『今昔物語集』 ปรากฏเรื่องราวการนอกใจจำนวนมาก เช่น ตอนหนึ่งกล่าวถึงสามีภรรยาอายุน้อยคู่หนึ่งอาศัยในบ้านหลังเล็กในนครเกียวโต วันหนึ่งมีพระรูปหนึ่งมาขอเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มในบ้านหลังนี้ แท้จริงแล้วภรรยาเป็นหญิงคนรักของพระรูปนี้ สามีออกอุบายโดยทำเป็นออกไปทำธุระนอกบ้านแต่แอบดูจากภายนอกและพบว่าพระเป็นชู้กับภรรยาตนจึงสังหารพระ เนื้อเรื่องตอนนี้แสดงให้เห็นว่าสังคมในยุคนั้นยอมรับเรื่องสามีสังหารชายชู้ที่เข้ามาในบ้านตนเองได้ เนื้อเรื่องบางตอนระบุว่าสามีสามารถใช้เรื่องการนอกใจของภรรยาเป็นเหตุผลเพื่อหย่ากับภรรยาได้ แต่ไม่มีตอนใดที่ภรรยาถูกสังหารเพราะนอกใจสามี การปรากฏแนวคิดเรื่องการนอกใจสามีเป็นพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์หรือภรรยาไม่ได้รับอนุญาตให้มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับชายอื่นที่ไม่ใช่สามีตนเองในวรรณคดีเรื่องนี้แสดงให้เห็นอำนาจของสามีที่เข้มแข็ง (総合女性史研究会、編者、2008)

ชูเอะกิ ฟูมิอิโกะ (末本文美士) กล่าวถึงเรื่องแดนสุขาวดีและนรกในหนังสือเรื่อง “นิฮอนโจเซะ บุกเกียวฉิ 『日本の仏教史』” ว่าในหนังสือโอโจโยฉุ¹⁰ 『往生要集』 มีเรื่องราวเกี่ยวกับนรก โดยระบุว่านรกมีทั้งหมด 8 ประเภทซึ่งหนึ่งในนั้นคือสัทชูวรนรกหรือโทกะทชู (等活) อยู่ใต้พื้นโลกมนุษย์ 1,000 โยชน์โดย 1 โยชน์มีขนาดประมาณ 7.4 กิโลเมตร และในสัทชูวรนรกยังประกอบไปด้วยดินแดนย่อยอีก 16 นรก วิญญาณในสัทชูวรนรกคือผู้ทำบาปจากการฆ่าสัตว์ วิญญาณในนรกนี้จะต่างฝ่ายต่างฆ่ากันจนตาย หลังตายแล้วผู้คุมจะนำกระดูกและเนื้อหนังไปบดละเอียดเป็นผง เมื่อลมเย็นพัดโชยมาวิญญาณจะฟื้นชีวิตขึ้นมาใหม่และฆ่ากันเองอีกเช่นนี้หมุนเวียนไป 500 ปี¹¹ โดย 1 วันของนรกเท่ากับ 500 ปีของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาและ 1 วันของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

¹⁰ หนังสือรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับแดนสุขาวดีและนรก รวบรวมเสร็จสมบูรณ์ในปีค.ศ.985 โดยเก็นฉิน (源信) ซึ่งเป็นพระในพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ (天台宗) ประกอบด้วย 3 เล่ม

¹¹ 500 ปีนรกเท่ากับประมาณ 1,665,312.5 ล้านปีบนโลกมนุษย์

เท่ากับ 50 ปีบนโลกมนุษย์ นอกจากนี้ ในหนังสือโอโจโยฉุ ยังกล่าวถึงความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดในภุมิทั้ง 6 ได้แก่ นรกภูมิ เปรตภูมิ เดรัจฉานภูมิ อสุรภูมิ มนุษย์ภูมิ และสวรรค์โดยระบุว่ามนุษย์ควรหลุดพ้นจากภุมิเหล่านี้เพราะแม้แต่บรรดาเทพเจ้าที่ประทับบนสวรรค์ซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติของมนุษย์ก็สามารถหมดอายุขัยและกลับมาเกิดบนโลกมนุษย์ได้ นอกเหนือจากภุมิทั้ง 6 แล้ว ยังมีดินแดนอื่น ๆ อีกมากมายจนนับหมื่นนับแสนแต่ดินแดนที่ดีที่สุดในบรรดาดินแดนทั้งหมดคือแดนสุขาวดีหรือโกะกุระกุโจโดะ¹² (極樂淨土) (末木文美士. 2010)

โนะงุชิ ทะกะโกะ (野口孝子) กล่าวถึงความเชื่อเรื่องมลทินในยุคกลางในบทความเรื่อง “คะโต มิเอะโกะ โชะ นิฮน ชูเซะอิ โนะ โยะเซะอิ โทะ เคะงะระคัน (加藤美恵子著『日本中世の母性と穢れ観』)” ว่าคัมภีร์เคะทซุบุน (血盆經) เป็นคัมภีร์ขนาดเล็กประมาณ 420 ตัวอักษรที่นำเข้ามาจากประเทศจีนหลังศตวรรษที่ 13 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ในสังคมชนชั้นขุนนางของญี่ปุ่นมีความเชื่อเรื่องมลทินของเลือดจากการคลอดบุตรและประจำเดือนแล้ว เนื้อหาของคัมภีร์เคะทซุบุนกล่าวถึงโลกหลังความตายของผู้หญิงที่ต้องตกนรกที่เป็นทะเลเลือด หากต้องการหลุดพ้นจากเรื่องนี้ต้องศรัทธาในคัมภีร์เคะทซุบุนโดยล้างมลทินเป็นเวลา 3 ปีและสวดคัมภีร์ต่อหน้าพระ ระยะเวลาต่อมาราวหลังศตวรรษที่ 15 คัมภีร์เคะทซุบุนเริ่มเป็นแนวคิดหลักในการช่วยวิญญาณของผู้หญิงที่เชื่อเรื่องสุขาวดีทางพุทธศาสนา และเชื่อเรื่องโลกหน้าตามความคิดดั้งเดิมของญี่ปุ่นให้หลุดพ้นได้ (野口孝子. 2013)

โมะริ อะกะเนะ (森あかね) กล่าวถึงเรื่องการใช้คำว่าพ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง ลูกเลี้ยงในบทความเรื่อง “เฮะอ็ออัน โมะโนะงะตะริ โนะ เคะอิมิอิจิเมะ โนะ เร็นโซชะกุโย เคะอิโอะ เคะอิฟู เคะอิมิ มะมะมุซุเมะ โนะ โยเระอิบุนเซะกิ คะระ (平安物語の継子いじめの連想作用—「継母」「継父」「継子」「継女」の用例分析から—)” ว่ารูปแบบการแต่งงานแบบสามีแหวะเวียนไปหาภรรยาเป็นรูปแบบที่พบเห็นได้ทั่วไป แม่เป็นผู้คลอดและเลี้ยงดูลูก แต่หากพ่อแม่แยกทางกันหรือแม่เสียชีวิตลงผู้ดูแลลูกต่อไปส่วนมากคือคนในบ้านของแม่และอาจก่อให้เกิดการอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง เมื่อพิจารณาการใช้คำว่าพ่อเลี้ยง(เคะอิฟู) แม่เลี้ยง(เคะอิโอะ) ลูกเลี้ยงที่เป็นชาย(เคะอิมิ) และลูกเลี้ยงที่เป็นหญิง(มะมะมุซุเมะ) ในวรรณกรรมประเภทตำนานเรื่องเล่าหรือโมะโนะงะตะริในสมัยเฮอันแล้วพบว่า สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) การใช้คำเหล่านี้ระบุเฉพาะตัวบุคคล และ 2) การใช้คำเหล่านี้ในฐานะคำทั่วไปที่ไม่ระบุเฉพาะตัวบุคคล โดยไม่พบความแตกต่างด้านความหมายและวิธีใช้ของคำเหล่านี้ทั้ง 2 ประเภทในวรรณกรรมช่วงก่อนและ

¹² คำว่าโกะกุระกุ (極樂) หมายถึง สุขาวดีหรือดินแดนแห่งความสุข คำว่าโจโดะ (淨土) หมายถึง ดินแดนที่ประทับของพระพุทธเจ้าซึ่งพระพุทธเจ้าตามความเชื่อของนิกายมหายานมีหลายพระองค์ ดินแดนที่เรียกว่าโจโดะจึงมีหลายแห่ง แต่เนื่องจากความเชื่อเรื่องแดนสุขาวดี (極樂淨土) ของพระอมิตาภพุทธะ (阿彌陀仏) เป็นที่แพร่หลายมากที่สุด ดังนั้น ความหมายของคำว่าโจโดะส่วนมากจึงหมายถึงโกะกุระกุโจโดะ (極樂淨土)

หลังเรื่องเก็นจิ โมะโนะงะตะริ 『源氏物語』 อย่างไรก็ตาม การใช้คำเหล่านี้ในประเภทระบุเฉพาะตัวบุคคลส่วนมากปรากฏในประโยคของบุคคลที่สามซึ่งแสดงถึงการตระหนักเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเชิงสังคม (森あかほ. 2013)

ทะกะมะทซุ โมะโมะกะ (高松百香) กล่าวถึงเรื่องการแต่งงานและการหย่าร้างในสังคมญี่ปุ่นสมัยโบราณในบทความเรื่อง “ซูเซะอิ โนะ เค็กกน โทะ ริกน ฌิจิซุ โทะ เคียวเง็น โนะ เซะกะอิ (中世の結婚と離婚—史実と狂言の世界—)” ว่า หลังจากแต่งงานแล้วสามีในสมัยเฮอันย้ายเข้าไปอยู่บ้านของภรรยา ต่อมาในสมัยคะมะกุระเริ่มเปลี่ยนเป็นภรรยาย้ายเข้าไปอยู่บ้านของสามีโดยรูปแบบนี้เริ่มจากชนชั้นนักรบและแพร่หลายไปชนชั้นขุนนาง ต่อมาในสมัยมูโระมะชิรูปแบบที่ภรรยาย้ายเข้าไปอยู่บ้านของสามีได้รับความนิยมทั้งชนชั้นนักรบและชนชั้นขุนนางแต่ไม่ปรากฏเอกสารทางประวัติศาสตร์ว่าสามีอนุญาตให้มีรูปแบบเช่นไร ส่วนเรื่องการหย่าร้างในสมัยเฮอันเกิดขึ้นมากโดยสลับกับการแต่งงานใหม่หมุนเวียนไปเรื่อย ๆ เพราะเมื่อสามีไม่แวะเวียนมาหาภรรยาถือว่าหย่ากันแล้วภรรยาสามารถแต่งงานใหม่ได้ ต่อมาในสมัยคะมะกุระ โดยปกติแล้วสิทธิการขอหย่าเป็นของสามีแต่ภรรยาสามารถฟ้องร้องหรือขอหย่าสามีที่สร้างปัญหาได้ และสมัยนี้มีการแต่งงานใหม่เกิดขึ้นมาก ต่อมาในสมัยมูโระมะชิ สามีที่ต้องการหย่ากับภรรยาต้องมีเอกสารขอหย่าหรืออิโตะมะ โนะ อิน (暇の印) สมัยนี้มีการหย่าร้างและการแต่งงานใหม่เกิดขึ้นมาก อย่างไรก็ตาม การแสดงละครเคียวเง็นซึ่งถือกำเนิดขึ้นในสมัยมูโระมะชิไม่ปรากฏเรื่องราวบาดหมางระหว่างสามีกับภรรยาจนถึงขั้นหย่าร้าง มีเพียงเรื่องราวที่เป็นวิกฤติเกือบถึงขั้นหย่าร้าง ทั้งนี้ สันนิษฐานได้ประการหนึ่งว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องเศร้าจึงไม่นำมาแสดงในละครเคียวเง็น (高松百香. 2018)

ข้อสรุปจากการทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นเรื่องที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบันจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ 1) อะอิโซะเมะงะวะ 2) ทะกะ โนะ ยูกิ 3) ทะนิโก 4) ตัมปู และ 5) มะทซุยะมะกะงะมิ พบว่า มีเอกสารและงานวิจัยฉบับภาษาญี่ปุ่นจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับบทละครโนที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบันเรื่องอื่น ๆ และมีงานวิจัยฉบับภาษาไทยเพียงฉบับเดียว โดยฉบับภาษาญี่ปุ่นเป็นเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น แหล่งที่มาของบทละครโน การแสดงบนเวที การขยายความเรื่องฉากในบทละครโน ส่วนฉบับภาษาไทยเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับเบื้องหลังการเกิดปาฏิหาริย์และภาพของพระอาจารย์ในเรื่องทะนิโก แต่ไม่มีเอกสารและงานวิจัยฉบับภาษาญี่ปุ่นหรือภาษาไทยที่วิเคราะห์เกี่ยวกับผู้หญิงและเด็กในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ ทั้ง ๆ ที่ตัวละครหญิงและเด็กเป็นผู้อ่อนแอและอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำซึ่งพฤติกรรมของตัวละครเหล่านี้ก่อให้เกิดความประทับใจต่อผู้ชมละครโน

ส่วนเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความคิดความเชื่อและอื่น ๆ มีทั้งฉบับภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย โดยฉบับภาษาญี่ปุ่นเป็นเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน การ

หย่าร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว มลทิน แดนสุขาวดี ส่วนฉบับภาษาไทยเป็นงานวิจัย
เกี่ยวกับความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกและภาพลักษณ์ของพ่อแม่ลูกญี่ปุ่น

บทที่ 3

ตัวละครหญิงในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์

ตัวละครหญิงในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์มี 2 บทบาทหลัก ได้แก่ ภรรยาและแม่ โดยบางเรื่องปรากฏทั้งตัวละครที่เป็นภรรยาเดิมและภรรยาใหม่ และภรรยาบางเรื่องแสดงบทบาทแม่ด้วย งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์จำนวน 5 เรื่อง แต่เรื่องดัมบูไม่ปรากฏตัวละครหญิง ดังนั้น บทนี้จะวิเคราะห์ภาพ อำนาจและการต่อรอง และการสมความปรารถนาของตัวละครหญิง 4 เรื่องและเรื่องที่เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นกับตัวละครหญิงโดยแบ่งเป็น 5 หัวข้อ ได้แก่ 1) ตัวละครหญิงในเรื่องอะอิโอะเมงะวะ 2) ตัวละครหญิงในเรื่องทะเลเกะ โนะ ยูกิ 3) ตัวละครหญิงในเรื่องทะนิโก 4) ตัวละครหญิงในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ และ 5) สรุปร

ตัวละครหญิงในเรื่องอะอิโอะเมงะวะ

ตัวละครหญิงในเรื่องอะอิโอะเมงะวะ มี 2 คน ได้แก่ ภรรยาเดิม และภรรยาใหม่โดยภรรยาเดิมแสดงบทบาทแม่ด้วย ภรรยาเดิมเป็นตัวละครเอกในองค์แรกของเรื่อง ภรรยาใหม่เป็นนักแสดงเดี่ยวเงิน (狂言) ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครหญิงทั้งภรรยาเดิม และภรรยาใหม่โดยแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพ 2) การสมความปรารถนา และ 3) อำนาจและการต่อรอง นอกจากนี้ จะวิเคราะห์เรื่องปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของภรรยาเดิม

1. ภรรยาเดิม

ภรรยาเดิมเป็นชาวเมืองหลวงหรือนครเกียวโต (京都) นางรู้สึกโศกเศร้าเพราะสามีทอดทิ้งไป นางสงสารลูกที่ไม่อาจตัดความสัมพันธ์กับพ่อได้จึงพาลูกออกเดินทางไปตามหาพ่อที่เมืองทซุกุฉิ¹³ (筑紫) ทั้ง ๆ ที่นางไม่เคยเดินทางไกลเช่นนี้มาก่อน เมื่อเดินทางไปถึงที่นั่นนางเช่าที่พักแห่งหนึ่งซึ่งเจ้าของที่พักเป็นลูกน้องของเจ้าอาวาสแห่งศาลเจ้าคะสะอิฟู เท็มมังกุ (太宰府天満宮) ผู้เป็นอดีตสามีของนาง นางฝากจดหมายให้เจ้าของที่พักนำไปมอบให้เจ้าอาวาส ต่อมานางได้รับจดหมายตอบซึ่งภรรยาใหม่แอบอ้างเขียนขึ้นโดยสามีไม่มีส่วนรู้เห็นในเนื้อหาของจดหมายนั้น เนื้อหาส่วนหนึ่งของจดหมายกล่าวว่าการเดินทางอันยาวไกลเป็นเรื่องยากที่ผู้หญิงจะเดินทางเพียงลำพังได้ คงเดินทางมากับชายชู้อย่างแน่นอน เนื้อหาในจดหมายทำให้ภรรยาเดิมเสียใจอย่างยิ่งและตัดสินใจปลิดชีวิตตนเองด้วยการกระโดดลงไปแม่น้ำอะอิโอะเมะ แต่ต่อมานางฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งเพราะเทพเจ้าเสด็จมาช่วยตามคำวิงวอนของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นอดีตสามี

¹³ ปัจจุบันคือดินแดนส่วนหนึ่งของจังหวัดฟูกูโอะกะ (福岡県)

1.1 ภาพของภรรยาเดิมในเรื่องนี้มี 3 ภาพ ได้แก่ ภาพความกล้าหาญ ภาพความห่วงใยลูก และภาพความมีจิตใจสูงส่งโดย 2 ภาพแรกปรากฏในฉากเริ่มต้นของเรื่อง กล่าวคือ เรื่องนี้เปิดฉากด้วยการพรรณนาความทุกข์ระทมของภรรยาเดิมที่สามีทอดทิ้งไป แต่ความทุกข์ระทมนี้อย่างไม่เท่ากับความสงสารลูกที่ไม่อาจตัดความสัมพันธ์กับพ่อได้ นางพาลูกออกเดินทางจากนครเกียวโตไปยังเมืองทซุกุมิซึ่งตั้งอยู่บนเกาะคิวชู ระยะทางระหว่าง 2 เมืองประมาณ 750 กิโลเมตร หากเดินทางโดยรถยนต์ในปัจจุบันใช้เวลาประมาณ 9 ชั่วโมงครึ่งแต่การเดินทางในอดีตอาจต้องใช้เวลาานนับสัปดาห์จึงเดินทางถึงจุดหมายปลายทาง ภรรยาเดิมไม่เคยเดินทางไกลเช่นนี้มาก่อน ดังปรากฏในบทขับร้องต่อไปนี้

これは一條今出川に住む女にて候。げにやあだなる契りとて。心をさへに
筑紫人の袖觸れそめし憂き中の。疎くなりぬる身の果は兎にも角にもあらばあれ。
この子が爲に父を尋ねて、馴れも馴れぬに遠旅の心は子にや迷ふらん。
(佐成謙太郎. 1982 : 226-227)

ข้าพเจ้าเป็นผู้หญิงที่อาศัยอยู่ที่อิซึโจ อิมะเตงะวะะ นครเกียวโต ก่อนหน้านี้มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับชาวเมืองทซุกุมิคนหนึ่ง แต่ตอนนี้ถูกคนนั้นทอดทิ้ง รู้สึกทุกข์ทรมานยิ่งนัก หากข้าพเจ้าถูกเขาทอดทิ้งเพียงคนเดียวก็ยังพอทนได้และไม่มีทางเลือกอื่น แต่เด็กคนนี้ไม่อาจตัดความสัมพันธ์กับพ่อได้ ข้าพเจ้าจะไปตามหาพ่อให้ลูกคนนี้จึงออกเดินทางไกลทั้ง ๆ ที่ไม่เคยทำมาก่อน และอาจด้วยเหตุแห่งความสับสนของจิตคิดคำนึงของพ่อแม่ที่มีต่อลูก

บทขับร้องข้างต้นเป็นของภรรยาเดิมขับร้องก่อนออกเดินทางไกลโดยอธิบายสาเหตุของการเดินทางว่าต้องการพาลูกไปพบพ่อเพราะลูกยังไม่สามารถตัดความสัมพันธ์กับพ่อได้ การออกเดินทางไกลทั้ง ๆ ที่ไม่เคยทำมาก่อนแสดงถึงความกล้าหาญของผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งออกเดินทางโดยไม่กลัวภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นระหว่างทาง และการเดินทางครั้งนี้ยังแสดงถึงความห่วงใยลูก ต้องการให้ลูกได้พบกับพ่อ นอกจากนี้ ยังมีเนื้อเรื่องอีกตอนหนึ่งที่แสดงความห่วงใยลูกคือก่อนนางจะกระโดดลงไปใต้น้ำเพื่อปลิดชีวิตตนเองได้เขียนจดหมายฉบับหนึ่ง เนื้อหาของจดหมายเป็นดังนี้

これは梅千世が方へ書き置き候。憂き身はもとより捨て妻の。きぬぎぬなれば恨みもなし。いかに情知らずとも。子に知れぬ親の候べきか。いひ甲斐なくは出家になし。扶持し給はば草の陰にて。守の神となるべきなり。(佐成謙太郎.
1982 : 239-240)

จดหมายนี้เขียนไว้มอบให้แก่คุณแม่จิโยะ คนโชคร้ายอย่างฉันที่ถูกสามีทอดทิ้งบัดนี้ไม่เหลือความแค้นเคืองแล้วแต่ไม่ว่าจะเป็นผู้ชายที่ไรเมตตาเพียงไรก็ไม่มีพ่อคนไหนที่ไม่รักลูก ขอให้เลี้ยงดูเด็กคนนี้ให้เจริญก้าวหน้า หากไม่สามารถทำได้จงให้เด็กคนนี้ออกบวชและคอยปกป้องคุ้มครอง ถ้าปฏิบัติเช่นนี้แล้วฉันจะมีความสุขอย่างยิ่งและกลายเป็นเทพเจ้าคอยพิทักษ์คุ้มครองคุ้มครองเงาของโบสถ์

นางฝากจดหมายฉบับนี้ไว้กับเจ้าของที่พักเพื่อมอบให้ลูกเป็นของต่างหน้าซึ่งแสดงความห่วงใยของแม่ต่อลูก นางคาดหวังว่าหลังจากตนเสียชีวิตไปแล้วลูกจะได้พบพ่อ นางต้องการให้พ่อเป็นผู้เลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองลูกต่อไป และจากเนื้อหาของจดหมายที่ระบุว่านางไม่แคร์เคื่องสามีแล้วแสดงถึงความมีจิตใจสูงส่ง ไม่ผูกใจเจ็บต่อสามีที่ทอดทิ้งนางไป ทำให้นางต้องรับภาระการเลี้ยงดูลูกและภารกิจในบ้านเพียงลำพัง

จากการวิเคราะห์ภาพของภรรยาเดิมข้างต้นพบว่า ภาพของภรรยาเดิมซึ่งเป็นภาพด้านบวกนั้นเกิดจากพฤติกรรมในบทบาทแม่ 2 ภาพ ได้แก่ ภาพความกล้าหาญ และภาพความห่วงใยลูก และเกิดจากพฤติกรรมในบทบาทภรรยา 1 ภาพ คือ ภาพความมีจิตใจสูงส่ง

1.2 การสมความปรารถนาของภรรยาเดิม ความปรารถนาของภรรยาเดิมในเรื่องนี้ คือ ต้องการให้ลูกได้พบกับพ่อ ภรรยาเดิมพยายามทำให้ความปรารถนาของตนสำเร็จด้วยการพาลูกออกเดินทางจากเมืองหลวงไปยังเมืองชุกุมิ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของอดีตสามี นอกจากนี้ ภรรยาเดิมยังไม่อนุญาตให้ลูกติดตามนางไปด้วยตอนที่นางตัดสินใจจะปลิดชีวิตตนเองด้วยการกระโดดลงไปในแม่น้ำ ทั้งนี้ เพราะหากลูกเสียชีวิตแล้วจะไม่สามารถพบกับพ่อได้ ภรรยาเดิมในเรื่องนี้สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ กล่าวคือ ลูกได้พบกับพ่อตอนท้ายเรื่อง

การสมความปรารถนาของภรรยาเดิมมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับพฤติกรรมของภรรยาเดิมที่แสดงภาพด้านบวก ได้แก่ ภาพความกล้าหาญ ภาพความห่วงใยลูก และภาพความมีจิตใจสูงส่ง กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงภาพด้านบวกอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลด้านบวกให้ภรรยาเดิมสมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

1.3 อำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิม อำนาจของภรรยาเดิมหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาเดิมต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของภรรยาเดิม การต่อรองของภรรยาเดิมหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาเดิมต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิมในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อดีตสามี ภรรยาเดิม ภรรยาใหม่ ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังนี้ ความปรารถนาของอดีตสามี คือ ต้องการให้ภรรยาเดิมฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการให้ลูกได้พบกับพ่อ และความปรารถนาของภรรยาใหม่ คือ ต้องการให้ภรรยาเดิมและลูกรีบเดินทางกลับไปเมืองหลวง

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า การแสดงอำนาจของภรรยาเดิมมี 1 รูปแบบ คือ ภรรยาเดิมหรือแม่แสดงอำนาจต่อลูก และการต่อรองของภรรยาเดิมมี 1 รูปแบบ คือ ภรรยาเดิมต่อรองอำนาจของภรรยาใหม่

การแสดงอำนาจของภรรยาเดิมต่อลูกปรากฏในเรื่องตอนนางได้รับจดหมายตอบกลับ ซึ่งเขียนโดยภรรยาใหม่และนางตั้งใจจะกระโดดลงไปแม่น้ำเพื่อปลิดชีวิตตนเอง นางปกปิดความจริงที่ตนจะปลิดชีวิตและให้ลูกมีชีวิตอยู่ต่อไปเพื่อพบพ่อ การที่นางต้องการให้ลูกมีชีวิตอยู่ต่อไปเป็นการแสดงอำนาจของภรรยาเดิมต่อลูกดังบทขับร้องต่อไปนี้

このまま都に上らん事も人目さすがに候へば。あれなる庵室に立ち越え。様變へばやと思ふなり。おことはこれに待ち給へ (佐成謙太郎. 1982 : 233-234)

รู้สึกอายสายตาคู่คนหากต้องกลับไปเมืองหลวงด้วยสภาพเช่นนี้ แม่จะไปที่
อาคารแห่งนั้นและตั้งใจจะออกบวช ขอให้ลูกรออยู่ที่นี้

ส่วนพฤติกรรมที่แสดงเรื่องภรรยาเดิมต่อรองอำนาจของภรรยาใหม่ คือ ภรรยาเดิมไม่ได้รับเดินทางกลับไปเมืองหลวงตามความปรารถนาของภรรยาใหม่ที่แอบอ้างเขียนจดหมายตอบกลับแทนสามี แต่หลังจากภรรยาเดิมได้รับจดหมายแล้วกลับไปกระโดดลงในแม่น้ำเพื่อปลิดชีวิตตนเอง

1.4 ปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของภรรยาเดิม แม้ว่านางต้องเผชิญกับความโศกเศร้าและตัดสินใจปลิดชีวิตตนเองด้วยการกระโดดลงไปแม่น้ำ แต่ต่อมาเทพเจ้าเท็มมันเท็นจิน¹⁴ (天満天神) เสด็จมาช่วยทำให้นางฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง เทพเจ้าเท็มมันเท็นจินเป็นตัวละครเอกในองก์ที่สองของเรื่องนี้ เทพเจ้าเสด็จมายังโลกมนุษย์เพียงชั่วคราวดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อวะกิตะ ฮะรุโกะ (脇田晴子) กล่าวถึงสถานภาพของเทพเจ้าว่า “เทพเจ้าของญี่ปุ่นมีสถานภาพต่ำกว่าพระพุทธเจ้า เทพเจ้าจะปรากฏร่างเป็นครั้งคราวเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ที่ทุกข์ยากคล้ายกับพระพุทธเจ้าแห่งอินเดียที่เสด็จมายังโลกมนุษย์เพียงครั้งคราวเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ที่ทุกข์ยาก พระพุทธเจ้าจะปรากฏร่างเป็นเทพเจ้า

¹⁴ อดีตคือซุงะวะระ โนะ มิชิสะเนะ (菅原道真) มีชีวิตอยู่ระหว่างปี ค.ศ.845-903 อยู่ในชนชั้นสูง เป็นทั้งนักการปกครองและนักวิชาการเชี่ยวชาญด้านบทกวีจีน เขาสนใจด้านบทกวีตั้งแต่สมัยยังเด็ก เมื่อเติบโตขึ้นเขาดำรงตำแหน่งทางการเมืองหลายตำแหน่ง เช่น เสนาบดีฝ่ายขวาหรืออะดะอิจิน (右大臣) ในรัชสมัยของจักรพรรดิอะโงะ (醍醐天皇) ซึ่งเป็นจักรพรรดิองค์ที่ 60 ของญี่ปุ่น ครองราชย์ระหว่างปี ค.ศ.897-930 จักรพรรดิอะโงะหลงเชื่อคำยุยงของเสนาบดีฝ่ายซ้ายหรืออะดะอิจิน (左大臣) ในปี ค.ศ.901 ให้ลดตำแหน่งของมิชิสะเนะไปเป็นผู้ดูแลดินแดนที่ชื่อว่าอะสะอิฟูแห่งเกาะคิวชู (九州) ทั้งลูกและผู้ใต้บังคับบัญชาของเขาล้วนถูกเนรเทศไปอยู่ที่อะสะอิฟูโดยเขาต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางเองทั้งหมด และมิชิสะเนะเสียชีวิตที่ดินแดนแห่งนี้ในปี ค.ศ.903 ชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณเชื่อว่าหลังมิชิสะเนะเสียชีวิตแล้วเขากลายเป็นวิญญาณร้ายที่มีความอาฆาตและมีพลังด้านลบสามารถบันดาลให้เกิดภัยพิบัติส่งผลร้ายต่อมนุษย์ และทำให้คนที่เขาเคยแค้นเคืองต้องเสียชีวิต ต่อมาความพยายามทำให้วิญญาณอาฆาตของมิชิสะเนะสงบลง เช่น ปีค.ศ.923 คืนตำแหน่งเสนาบดีขวาให้แต่วิญญาณของมิชิสะเนะ และปีค.ศ.947 สถาปนาวิญญาณของมิชิสะเนะให้เป็นเทพเจ้าแห่งศาลเจ้าคิตะโนะ (北野社) แห่งเกียวโต นอกจากนี้ในปีค.ศ.993 เลื่อนตำแหน่งทางการเมืองของมิชิสะเนะให้สูงขึ้นเป็นเสนาบดีฝ่ายซ้าย ปัจจุบันชาวญี่ปุ่นเชื่อว่าวิญญาณของมิชิสะเนะกลายเป็นเทพเจ้าเท็มมันเท็นจิน ซึ่งเป็นเทพเจ้าทางด้านวิชาการ

และเสด็จมายังโลกมนุษย์” (脇田晴子. 2005 : 234) เทพเจ้าเท็มมันเท็นจินเสด็จจากแดนสุชาวดีมายังโลกมนุษย์ตามคำวิงวอนของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นอดีตสามี เจ้าอาวาสไปดูร่างที่ไร้วิญญาณของภรรยาเดิมทั้ง ๆ ที่ไม่ควรเห็นสิ่งที่เป็นมลทิน เจ้าอาวาสรู้สึกเวทนายอย่างยิ่งหลังจากเห็นร่างที่ไร้วิญญาณดังบทขับร้องของนักร้องประสานเสียงที่ขับร้องแทนเจ้าอาวาสดังนี้

いへども平生の顔色は。草葉の色に異ならず。芳態あらたに眠りて眼蓋を開く事なし。嬋娟の黒髪は。亂れて。草根にまとはり婉轉たる黛は。消え失せて面影の亡き身の果ぞかなしき (佐成謙太郎. 1982 : 242-243)

แม้จะพูดไปก็ไม่ตอบกลับมา สีหน้าเปลี่ยนไปจากเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่กลายเป็นเขียวคล้ำดูเจ็บป่วย รื้อร่างที่เคยสวยงามกลายเป็นนอนแน่นิ่ง เปลือกตาปิด เส้นผมที่เคยดำสวยกลายเป็นยุ่งเหยิงดูจางหาย คิ้วที่เคยดูอ่อนโยนนั่นบัดนี้มลายหายไป ช่างน่าโศกเศร้ายิ่งนักที่กลายเป็นร่างที่ไร้วิญญาณ

การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งของภรรยาเดิมเกิดขึ้นได้เพราะเจ้าอาวาสสวดมนต์วิงวอนและอัญเชิญเทพเจ้าให้เสด็จมาช่วยชุบชีวิต สาเหตุที่เจ้าอาวาสต้องการช่วยชุบชีวิตให้ภรรยาเดิมเพราะเวทนาในชะตากรรมของภรรยาเดิมที่เดินทางมายาวไกลและต้องจบชีวิตลงเช่นนี้ การที่เจ้าอาวาสเป็นตัวละครผู้สวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าเป็นสิ่งที่ผู้ชมละครโนในสมัยโบราณยอมรับได้ง่ายเพราะเจ้าอาวาสเป็นพระและย่อมต้องสวดมนต์เป็นประจำ นอกจากนี้ ยังต้องสวดมนต์มาเป็นระยะเวลายาวนานกว่าจะมีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสซึ่งอาจส่งผลให้เจ้าอาวาสมีบารมีธรรม สามารถวิงวอนให้เทพเจ้าเสด็จมาช่วยเหลือได้

เนื้อเรื่องของเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ เริ่มต้นด้วยความโศกเศร้าของภรรยาเดิมที่สามีทอดทิ้งไปและความยากลำบากในการเดินทางไปยังบ้านเกิดของอดีตสามี หลังจากนั้นภรรยาเดิมประสบเคราะห์กรรมจากอุบายของภรรยาใหม่จนปลิดชีวิตตนเองด้วยการกระโดดลงไปในแม่น้ำ แต่การเกิดปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งของภรรยาเดิมตอนท้ายเรื่องส่งผลให้เรื่องราวจบลงอย่างมีความสุขซึ่งเป็นไปตามแบบแผนของการแต่งบทละครโนที่ไม่ว่าจะเกิดโศกนาฏกรรมสาหัสเพียงใดแต่เรื่องราวจะจบลงอย่างมีความสุข

2. ภรรยาใหม่

เจ้าของที่พักตั้งใจจะนำจดหมายของภรรยาเดิมไปมอบให้เจ้าอาวาสแต่เจ้าอาวาสกำลังท่องพระสูตรอยู่ในโบสถ์ ภรรยาใหม่จึงรับจดหมายไว้และอาสาจะนำจดหมายไปมอบให้เจ้าอาวาสแต่เมื่อได้รับข้อมูลจากเจ้าของที่พักว่าจดหมายนั้นเป็นของผู้หญิงคนหนึ่งเดินทางมาจากเมืองหลวง ภรรยาใหม่จึงเปิดจดหมายนั้นอ่าน ดังปรากฏในบทขับร้องต่อไปนี้

これは不思議なる事かな。都より下りたる女の方より神主殿へ参る文ぢや。そと見ようと存ずる。さればこそ。腹立ちや腹立ちや。これは神主殿御在京の節

契り給ふ女に子が出来て。その子を連れて下りたると申す。この文を神主殿に見せてはなるまい。妾が返事を致さうと存ずる。(佐成謙太郎. 1982 : 230)

ข้างนำประหลาดใจยิ่งนัก จดหมายจากผู้หญิงที่เดินทางมาจากเมืองหลวงจะส่งให้เจ้าอาวาส ขอเปิดอ่านก่อน นั่นไงละ นำแค่นใจ นำแค่นใจ ผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าอาวาสขณะอยู่ที่เมืองหลวงมีลูกด้วยกัน และพาลูกคนนั้นมาด้วย จะไม่ยอมให้เจ้าอาวาสเห็นจดหมายฉบับนี้ได้เด็ดขาด ข้าฯจะตอบจดหมายเอง

บทขับร้องข้างต้นเป็นของภรรยาใหม่ขณะสนทนากับเจ้าของที่พัก จากข้อความข้างต้นแสดงว่าภรรยาใหม่ไม่เคยรู้มาก่อนว่าสามีเคยมีภรรยาและลูกมาก่อน ภรรยาใหม่รู้สึกโมโหและตั้งใจกีดกันไม่ให้ภรรยาเดิมและลูกได้พบกับเจ้าอาวาส ภรรยาใหม่เขียนจดหมายตอบกลับแทนเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นสามี ภรรยาใหม่กำชับเจ้าของที่พักว่าเจ้าอาวาสประสงค์ให้ใส่ภรรยาเดิมและเด็กออกไปโดยเร็ว ไม่ให้พักค้างคืนแม้เพียงคืนเดียว เนื้อหาของจดหมายเป็นดังนี้

御下りめづらしく候へども。男の身なりとも。遥遥の遠國に一人は下りがたし。いかさまめづらしき人に誘はれて御下りかと思ひ候へば。對面申す事はあるまじく候。これは梅千世が方へ申し候。もとよりこの身は不肖なれば。親ありとも思ふべからず。はやはや都に歸り給へ。『あらつれなやつれな (佐成謙太郎. 1982 : 231-232)

ยินดีที่อุตสาหะเดินทางมาถึงที่นี่ การเดินทางอันยาวไกลเช่นนี้แม้เป็นชายก็ยากจะทำได้โดยลำพังจึงยังเป็นเรื่องยากที่ผู้หญิงจะเดินทางเพียงคนเดียวได้ คงต้องร่วมเดินทางมากับชายชู้อย่างแน่นอน ดังนั้นจึงไม่อาจให้พบได้ ส่วนเรื่องอุเมะจิชะนั้นข้าฯเป็นคนไม่เอาไหน ดังนั้นจึงบอกเขาว่าอย่าเห็นข้าฯ เป็นพ่ออีกเลย จงรีบกลับไปเมืองหลวงเสีย จิตใจหญิงที่ไร้หัวใจข้างนำอนาถนัก

2.1 ภาพของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้มี 1 ภาพ คือ ภาพความหึงหวง กล่าวคือ ภรรยาใหม่ไม่เคยรู้มาก่อนว่าสามีเคยมีภรรยาและลูกมาก่อนขณะสามีอยู่ที่เมืองหลวง นางรู้เรื่องนี้ครั้งแรกเมื่ออ่านจดหมายของภรรยาเดิม นางรู้สึกโมโหจึงแอบอ้างเขียนจดหมายตอบแทนสามีซึ่งเนื้อหาส่วนหนึ่งแสดงความปรารถนาให้ทั้งภรรยาเดิมและลูกรีบเดินทางกลับไปยังเมืองหลวงโดยเร็ว การเขียนจดหมายของภรรยาใหม่และการกำชับให้เจ้าของที่พักใส่ภรรยาเดิมและลูกให้ออกจากที่พักส่งผลกระทบด้านลบต่อภรรยาเดิมและลูกอย่างยิ่งโดยทำให้ทั้งคู่ไม่มีที่พักทั้ง ๆ ที่เดินทางมายาวไกลด้วยความลำบากจากเมืองหลวง และสุดท้ายส่งผลให้ภรรยาเดิมกระโดดลงไปแม่น้ำเพื่อปลิดชีวิตตนเอง

เรื่องนี้ไม่ปรากฏข้อความแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมของภรรยาใหม่ที่แอบอ้างชื่อของสามีเขียนจดหมายตอบกลับภรรยาเดิมล่วงรู้ถึงหูของสามีหรือไม่ และไม่ปรากฏข้อความตำหนิหรือลงโทษภรรยาใหม่แต่อย่างใด

2.2 การสมความปรารถนาของภรรยาใหม่ ความปรารถนาของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้ คือ ต้องการให้ภรรยาเดิมและลูกรีบเดินทางกลับเมืองหลวง ภรรยาใหม่พยายามทำให้ความปรารถนาของตนสำเร็จด้วยการเขียนจดหมายตอบกลับภรรยาเดิมโดยแอบอ้างชื่อสามี เนื้อหาของจดหมายเป็นเรื่องที่ภรรยาใหม่กล่าวอ้างขึ้น เช่น นางตำหนิภรรยาเดิมว่าเป็นหญิงไร้หัวใจและเดินทางมากับชายชู้ นางให้ลูกตัดความสัมพันธ์กับพ่อ นอกจากนี้ ภรรยาใหม่ยังกำชับเจ้าของที่พักให้รีบไล่ภรรยาเดิมและลูกออกจากที่พักโดยเร็ว ภรรยาใหม่ในเรื่องนี้ไม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ กล่าวคือ ภรรยาเดิมและลูกไม่ได้รับเดินทางกลับเมืองหลวง

การไม่สมความปรารถนาของภรรยาใหม่มีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับพฤติกรรมของภรรยาใหม่ที่แสดงภาพด้านลบ คือ ความหึงหวง กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงภาพด้านลบอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลด้านลบให้ภรรยาใหม่ไม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

2.3 อำนาจและการต่อรองของภรรยาใหม่ อำนาจของภรรยาใหม่หมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาใหม่ต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของภรรยาใหม่ การต่อรองของภรรยาใหม่หมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาใหม่ต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อดีตสามี ภรรยาเดิม ภรรยาใหม่ ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังนี้ ความปรารถนาของอดีตสามี คือ ต้องการให้ภรรยาเดิมฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการให้ลูกได้พบกับพ่อ และความปรารถนาของภรรยาใหม่ คือ ต้องการให้ภรรยาเดิมและลูกรีบเดินทางกลับไปเมืองหลวง

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า การแสดงอำนาจของภรรยาใหม่มี 1 รูปแบบ คือ ภรรยาใหม่แสดงอำนาจต่อภรรยาเดิม แต่ไม่ปรากฏการต่อรองของภรรยาใหม่ต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่า การที่ภรรยาใหม่เขียนจดหมายตอบกลับและกำชับเจ้าของที่พักให้ไล่ภรรยาเดิมและลูกออกไปจากที่พักเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความต้องการให้ภรรยาเดิมและลูกรีบเดินทางกลับเมืองหลวงโดยไม่ได้พบกับสามีจึงถือเป็นการแสดงอำนาจต่อภรรยาเดิม

ตัวละครหญิงในเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ

ตัวละครหญิงในเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ มี 2 คน ได้แก่ ภรรยาเดิม และภรรยาใหม่โดยภรรยาเดิมแสดงบทบาทแม่ด้วย และภรรยาใหม่แสดงบทบาทแม่เลี้ยงด้วย ภรรยาเดิมเป็นตัวละครเอกในองก์แรกและองก์หลังของเรื่อง ภรรยาใหม่เป็นนักแสดงเคียงข้าง ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครหญิงทั้งภรรยาเดิม และภรรยาใหม่โดยแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพ 2) การสมความปรารถนา และ 3) อำนาจและการต่อรอง

1. ภรรยาเดิม

ภรรยาเดิมแยกทางกับอดีตสามีและปัจจุบันอาศัยอยู่ที่นงะมะทซุ¹⁵ (長松) กับลูกคนโต ซึ่งเป็นลูกสาว นางอยู่อย่างเรียบง่ายเพราะขาดคนแวะมาเยือน ส่วนลูกคนเล็กซึ่งเป็นลูกชายอาศัยอยู่กับอดีตสามีและภรรยาใหม่ที่นโอะอิ แคว้นเอะชิโงะ¹⁶ (越後国の直井) ต่อมาลูกชายเดินทางมาหาแม่เพื่อลาบวชเพราะโดนพ่อแหงนหน้าและแม่เลี้ยงปฏิบัติอย่างไร้เมตตา ภรรยาเดิมประหลาดใจที่เห็นลูกชายสวมอาภรณ์ที่ฉีกขาดหลายแห่งและขนาดไม่พอดีตัวซึ่งแสดงถึงความไม่เอาใจใส่ของพ่อและแม่เลี้ยง ภรรยาเดิมกับลูกชายสนทนากันได้ไม่นานคนรับใช้จากบ้านของพ่อเดินทางมาตามลูกชายกลับโดยบอกว่าพ่อต้องการพบ ความจริงแล้วเป็นอุบายของภรรยาใหม่เพราะคิดว่าลูกชายคงมาฟ้องเรื่องราวต่าง ๆ ให้แม่ผู้ให้กำเนิดฟัง หลังจากลูกชายกลับไปถึงบ้านของอดีตสามีแล้วภรรยาใหม่กลับแกล้งให้ลูกชายออกไปกวาดหิมะนอกบ้านโดยให้สวมเฉพาะอาภรณ์ชั้นในขณะที่ยังไม่อยู่บ้านและหิมะกำลังตกหนัก ต่อมาคนรับใช้เดินทางมาแจ้งข่าวแก่ภรรยาเดิมว่าลูกชายเสียชีวิตแล้วเพราะถูกแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งให้กวาดหิมะ ภรรยาเดิมและลูกสาวรีบเดินทางไปที่บ้านของอดีตสามีเพื่อขุดหาร่างของลูกชายที่ถูกหิมะทับถมจนพบ ต่อมา อดีตสามีกลับถึงบ้านหลังจากเดินทางไปขอพร ขณะที่อดีตสามีและภรรยาเดิมกำลังโศกเศร้าอยู่นั้นมีเสียงดังมาจากท้องฟ้า หลังจบบเสียงแล้วลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาและใช้ชีวิตอย่างมีความสุขนับแต่นั้นมา

1.1 ภาพของภรรยาเดิมในเรื่องนี้มี 3 ภาพ ได้แก่ ภาพความหวังใญ่ลูก ภาพความกล้าหาญ และภาพความแค้นเคืองโดยทั้ง 3 ภาพเกิดจากพฤติกรรมในบทบาทแม่ทั้งหมด กล่าวคือ ภรรยาเดิมหวังใญ่ลูกโดยแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การสังเกตอาภรณ์ที่ฉีกขาดของลูกชายเมื่อแวะไปหานางที่บ้านดังบทขับร้องต่อไปนี้

ああ暫く。『名のらずはいかでそれとも夕暮の。面影變る。月若かな。あはれやげにわれ添ひたりし時は。さこそもてなしかしづきしにア梓弓。やがていつしかひきかへて。身に着る衣はただ鶉の。所々もつづかぬば。なにとも更に木綿四手の肩にもかかるべくもなし。花こそ綻びたるをば愛すれ。芭蕉葉こそ破れたるは風情なれ。『いづくに風のたまりつつ。寒を防ぎけるらん。(佐成謙太郎。

1982 : 1879-1880)

เดี๋ยวนะ หากไม่ได้พบกันแม่คงนึกไม่ออกว่าลูกจะอยู่ในสภาพเช่นนี้ เปลี่ยนไปจากเดิมมาก ช่างน่าเวทนานัก ตอนอยู่ด้วยกันก็เลี้ยงดูอย่างดีแต่เมื่อแม่ไม่อยู่แล้วสภาพก็เปลี่ยนไป อาภรณ์ที่สวมใส่ก็ฉีกขาดหลายแห่งจนดูไม่ดี ช่วงไหนก็ไม่พอดี ความจริงแล้ว

¹⁵ ปัจจุบันคือพื้นที่ส่วนหนึ่งในเขตนะโอะเอะทซุ (直江津) จังหวัดนิอิงะตะ (新潟県)

¹⁶ ปัจจุบันคือเขตนะโอะเอะทซุ (直江津) จังหวัดนิอิงะตะ (新潟県)

แม้แต่ดอกไม้จะผลิบานหรือใบของต้นบะโอม¹⁷ ฉีกขาดก็มีสาเหตุ หากอาการที่คนสวมใส่ นั้นฉีกขาดไปจะเป็นเช่นไร การสวมใส่อาภรณ์ที่ฉีกขาดเช่นนี้จะกั้นลมกันหนาวได้อย่างไร

นอกจากนี้ ภรรยาเดิมยังแสดงความห่วงใยลูกโดยการรำพันข้อความต่อไปนี้ตอนพบกับ อดีตสามีหลังจากพบร่างที่ไร้วิญญาณของลูกชายแล้ว

身を梁の燕のならひ。すみねたき事を聞きながら。様をも今までかへざるは。彼を思ふ故なるに。(佐成謙太郎. 1982 : 1887)

รู้สึกยินดีที่ได้ยินข่าวเรื่องสามีและภรรยาใหม่ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สาเหตุที่ไม่ออกบวชซีเพราะยังเป็นห่วงลูก

บทขับร้องข้างต้นเป็นของภรรยาเดิมรำพันถึงสาเหตุที่นางดำรงชีวิตอย่างเงียบเหงา หลังจากแยกทางกับอดีตสามี แต่นางเลือกที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยไม่ออกบวชซีเพราะยังห่วงใยลูก

ภรรยาเดิมแสดงความกล้าหาญโดยการออกจากบ้านไปกับลูกสาวท่ามกลางหิมะที่ตกหนัก เพื่อไปขุดหาร่างของลูกชายที่หมดลมหายใจภายใต้การทับถมของหิมะดังบทขับร้องต่อไปนี้

習はぬ業を菅蓑は。習はぬ業を菅蓑は。寒風もたまらず。いつを呉山にあらねども。笠の雪の重さよ老の白髪となりやせん戴く雪を拂はんまづ笠の雪を拂はん (佐成謙太郎. 1982 : 1884)

แม้จะสวมชุดคลุมกันหิมะเพื่อเก็บกวาดหิมะแต่ไม่อาจป้องกันความหนาวเหน็บได้ เพราะเป็นงานที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน แม้ไม่ใช่หิมะจากบนภูเขาแต่ทับถมหนักบนหมวกคลุมผมจนคล้ายกับผมขาวโพลน ต้องกวาดหิมะออกจากหมวกคลุมผมก่อน

บทขับร้องข้างต้นเป็นของนักร้องประสานเสียงที่บรรยายสภาพอากาศอันหนาวเหน็บที่ภรรยาเดิมและลูกสาวเผชิญอยู่ ทั้งคู่ต้องต่อสู้กับความหนาวเย็นและพยายามค้นหาร่างของลูกชาย นอกจากนั้น การขุดหิมะเป็นงานที่ทั้งคู่ไม่คุ้นเคยจึงเป็นงานที่เสี่ยงอันตรายซึ่งแสดงถึงความกล้าหาญของภรรยาเดิมและลูกสาว

ภรรยาเดิมรู้สึกแค้นเคืองหลังจากได้รับแจ้งข่าวเรื่องการเสียชีวิตของลูกชายดังปรากฏในบทขับร้องต่อไปนี้

ツレ『われは二度この道に。
シテ、ツレ『歸らん事もかた絲の。一筋にただ思ひきり。忘れて年をふる雪の。積りの恨みの深ければ。行く水に數ならぬ。身は有明の月若に。ただかきくられて五障の雲の隙よりもあくがれ出づるはかなさよ
(佐成謙太郎. 1982 : 1883-1884)

ผู้ติดตาม (ลูกสาว) : เราไม่ได้กลับไปอีก

¹⁷ พืชที่มีลักษณะคล้ายต้นกล้วย

ตัวละครเอกและผู้ติดตาม (แม่และลูกสาว) : แยกทางกันแล้วไม่ได้กลับไปอีก ใช้ชีวิตผ่านคืนวันโดยลืมเรื่องราวในอดีต แต่บัดนี้ลูกถูกฆ่าจนสิ้นลมหายใจ ความแค้นเคืองอันหนักหน่วงนี้ทับถม เหลือเพียงร่างที่ไม่จีรังนี้ ไม่อาจทนความโศกเศร้าที่ทศกวีจะกะ (ลูกชาย) อันเป็นที่รักต้องจากไปก่อน การเดินทางกลับบ้านของสามีที่ตัดเยื่อใยแล้วช่างเป็นเรื่องไร้ประโยชน์

บทขับร้องข้างต้นเป็นการขับร้องร่วมกันระหว่างภรรยาเดิมกับลูกสาวด้วยความแค้นเคืองเรื่องลูกชายถูกกลั่นแกล้งจนเสียชีวิตที่ปรากฏในที่นี้ไม่ได้ระบุว่าเป็นความแค้นเคืองต่อใครซึ่งอาจหมายถึงแค้นเคืองอดีตสามีหรือแค้นเคืองภรรยาใหม่

1.2 การสมความปรารถนาของภรรยาเดิม ความปรารถนาของภรรยาเดิมในเรื่องนี้ คือ ต้องการให้ลูกชายกลับมาปลอบประโลมใจอีกครั้งหลังจากลูกชายกลับบ้านไป เรื่องนี้ไม่ปรากฏพฤติกรรมแสดงความพยายามของภรรยาเดิมเพื่อให้ตนสมความปรารถนา อย่างไรก็ตาม ภรรยาเดิมในเรื่องนี้สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ กล่าวคือ ลูกชายสามารถกลับมาใช้ชีวิตร่วมกันกับแม่อย่างมีความสุขซึ่งการมีโอกาสได้ใช้ชีวิตร่วมกันเป็นการปลอบประโลมใจภรรยาเดิม

การสมความปรารถนาของภรรยาเดิมมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับความรักความผูกพันในบทบาทแม่ที่มีต่อลูกชาย กล่าวคือ พฤติกรรมของภรรยาเดิมในเรื่องนี้แสดงภาพด้านบวก 2 ภาพ ได้แก่ ภาพความหวังใญ่ลูก และภาพความกล้าหาญ และแสดงภาพด้านลบ 1 ภาพ คือ ภาพความแค้นเคือง แต่ทั้งภาพด้านบวกและด้านลบล้วนเกิดจากรักความรักความผูกพันในบทบาทแม่ที่มีต่อลูกชาย ดังนั้น ความรักความผูกพันในบทบาทแม่ที่มีต่อลูกชายอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลด้านบวกให้ภรรยาเดิมสมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

1.3 อำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิม อำนาจของภรรยาเดิมหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาเดิมต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของภรรยาเดิม การต่อรองของภรรยาเดิมหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาเดิมต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิมในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อดีตสามี ภรรยาเดิม ภรรยาใหม่ ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังนี้ ความปรารถนาของอดีตสามีมี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการให้ลูกชายเป็นทายาทสืบทอดมรดก และ 2) ต้องการให้ภรรยาใหม่ดูแลลูกชายอย่างดีขณะที่ตนไม่อยู่บ้าน ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการลูกชายกลับมาปลอบประโลมใจอีกครั้งและความปรารถนาของภรรยาใหม่ คือ ต้องการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยง

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า การแสดงอำนาจของ ภรรยาเดิมมี 1 รูปแบบ คือ ภรรยาเดิมหรือแม่แสดงอำนาจต่อลูกชาย แต่ไม่ปรากฏการต่อรองของ ภรรยาเดิมต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่า ภรรยาเดิมต้องการให้ลูกชายกลับมาหาอีกครั้งโดยบอกลูกชายที่กำลังเดินทางพร้อมกับคนรับใช้กลับไปบ้านของอดีตสามีดังบทขับร้องต่อไปนี้

なに父御の召され候とや。あら悲しやたまたま來りたるものを。さりながら
召しにて候はばとく參りて。又この程に來りて母を慰め候へ
(佐成謙太郎. 1982 : 1881)

อะไรนะ พ่อเรียกหาอย่างนั้นหรือ นำเศร้าใจนักเพราะนาน ๆ จะมาหาลักครั้ง แต่
ถ้าพ่อเรียกหาก็จริงไปเกิด และกลับมาปลอบประโลมใจแม่อีกในเร็ววันนี้

บทขับร้องข้างต้นเป็นของภรรยาเดิมกล่าวกับลูกชายเพื่ออนุญาตให้ลูกชายกลับไปหาพ่อ โดยภรรยาเดิมไม่รู้ว่าเป็นอุบายของภรรยาใหม่

2. ภรรยาใหม่

ภรรยาใหม่อาศัยอยู่ที่บ้านของสามีแต่ขณะนั้นสามีไม่อยู่ที่บ้าน นางถามหาลูกเลี้ยงซึ่งเกิดจากสามีกับภรรยาเดิมและได้รับแจ้งจากคนรับใช้ว่าลูกเลี้ยงออกไปข้างนอก นางคิดว่าลูกเลี้ยงคงไปหาแม่ผู้ให้กำเนิดและฟ้องเรื่องราวต่าง ๆ จึงสั่งคนรับใช้ให้ไปตามลูกเลี้ยงกลับมาโดยอ้างเหตุผลว่า สามีต้องการพบ เมื่อลูกเลี้ยงกลับมาถึงบ้านแล้ว ภรรยาใหม่สั่งให้ลูกเลี้ยงออกไปกวาดหิมะนอกบ้าน โดยอ้างว่าเป็นคำสั่งจากสามี นางสั่งให้ลูกเลี้ยงถอดอาภรณ์ชั้นนอกออก คงเหลือเพียงอาภรณ์ชั้นใน ดังบทขับร้องของภรรยาใหม่ที่กล่าวกับลูกเลี้ยงดังต่อไปนี้

いかに月若。お主は殿の御留守になれば長松へ行くは何事ぢや。殿の仰せに
は。月若に竹の雪を拂はせよとの御事にて候。なう腹立ちや。そのなりは何事ぢ
や。この着たる物を脱ぎ。肌の物一つにて四壁の竹の雪を拂はしめ。その扇もこ
ちへおこさしめ。なう面憎くや (佐成謙太郎. 1982 : 1881-1882)

นี่แน่ะ ท่ชุกิวะกะ (ลูกเลี้ยง) เห็นว่าพ่อไม่อยู่บ้านก็เลยแอบไปนงะมะท่ชุกิ (บ้านของ
แม่ผู้ให้กำเนิด) เจ้าไปด้วยธุระอะไรหรือ พ่อสั่งให้เจ้ากวาดหิมะที่ปกคลุมต้นไม้ ข้างนำ
โมโหจริง แล้วนั้นอะไรนะ จงถอดอาภรณ์ออกเสีย เหลือไว้เพียงติดร่างกายชั้นเดียวก็พอ
และกวาดหิมะที่ปกคลุมต้นไม้ให้หมด พัดเล่มนั้นก็วางไว้ที่นี่ ข้างนำรำคาญเสียจริง

2.1 ภาพของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้มี 1 ภาพ คือ ภาพความโหดร้าย กล่าวคือ ภรรยาใหม่ กลั่นแกล้งลูกเลี้ยงให้ออกไปกวาดหิมะนอกบ้านในขณะที่หิมะตกหนักโดยสวมเพียงอาภรณ์ชั้นในและแอบอ้างว่าเป็นคำสั่งจากสามี ทั้ง ๆ ที่ตอนสามีออกจากบ้านเพื่อไปขอพรได้บอกภรรยาใหม่ให้สั่งคนไปกวาดหิมะออกหากหิมะตกและให้ดูแลลูกชายอย่างดี ผลของพฤติกรรมที่แสดงความโหดร้ายของ

ภรรยาใหม่คือโศกนาฏกรรมที่เกิดกับลูกเลี้ยงถึงขั้นเสียชีวิต และนำมาซึ่งความโศกเศร้าแก่ภรรยาเดิม ลูกสาว และสามี

เรื่องนี้ปรากฏข้อความแสดงให้เห็นว่าสามีรู้ว่าภรรยาใหม่เป็นผู้ออกคำสั่งให้ลูกเลี้ยงออกไป กวาดหิมะนอกบ้านท่ามกลางความหนาวเหน็บ แต่ไม่ปรากฏข้อความตำหนิหรือลงโทษภรรยาใหม่ แต่อย่างใด

2.2 การสมความปรารถนาของภรรยาใหม่ ความปรารถนาของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้ คือ ต้องการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยง ภรรยาใหม่พยายามทำให้ความปรารถนาของตนสำเร็จด้วยการออกอุบาย ให้ลูกเลี้ยงรีบกลับมาจากบ้านภรรยาเดิมโดยอ้างว่าเป็นคำสั่งของพ่อ และเมื่อลูกเลี้ยงกลับมาแล้ว ภรรยาใหม่สั่งให้กวาดหิมะนอกบ้านขณะที่หิมะตกหนัก นอกจากนี้ ภรรยาใหม่ยังบังคับให้ลูกเลี้ยง ถอดอาภรณ์ชั้นนอกออก เหลือเพียงอาภรณ์ชั้นใน ภรรยาใหม่ในเรื่องนี้สมความปรารถนาในสิ่งที่ ต้องการ กล่าวคือ ลูกเลี้ยงถูกกลั่นแกล้งจนกระทั่งเสียชีวิตเพราะทนความหนาวเหน็บไม่ไหว

การสมความปรารถนาของภรรยาใหม่มีความสัมพันธ์ไปในทางกลับกันกับพฤติกรรมของ ภรรยาใหม่ที่แสดงภาพด้านลบ คือ ความโหดร้าย กล่าวคือ ภรรยาใหม่ในเรื่องนี้สมความปรารถนา ทั้ง ๆ ที่พฤติกรรมของภรรยาใหม่แสดงภาพด้านลบ

2.3 อำนาจและการต่อรองของภรรยาใหม่ อำนาจของภรรยาใหม่หมายถึงการแสดง พฤติกรรมของภรรยาใหม่ต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มี สถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของภรรยาใหม่ การต่อรองของภรรยาใหม่ หมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาใหม่ต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับ ความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อดีตสามี ภรรยาเดิม ภรรยาใหม่ ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุป ความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังนี้ ความปรารถนาของอดีตสามีมี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการให้ลูกชายเป็นทายาทสืบทอดมรดก และ 2) ต้องการให้ภรรยาใหม่ดูแลลูกชายอย่างดีขณะที่ ตนไม่อยู่บ้าน ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการลูกชายกลับมาลอบประโลมใจอีกครั้ง และความปรารถนาของภรรยาใหม่ คือ ต้องการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยง

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า การแสดงอำนาจของ ภรรยาใหม่มี 1 รูปแบบ คือ ภรรยาใหม่แสดงอำนาจต่อลูกเลี้ยง และการต่อรองของภรรยาใหม่มี 1 รูปแบบ คือ ภรรยาใหม่ต่อรองอำนาจของสามี

ภรรยาใหม่อาศัยอยู่บ้านเดียวกับสามีและลูกชายที่เกิดจากสามีกับภรรยาเดิม การที่ภรรยา ใหม่อยู่ในบ้านของสามีเป็นรูปแบบการแต่งงานของชาวญี่ปุ่นในยุคกลางที่หลังแต่งงานแล้วภรรยาจะ ย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของสามี รูปแบบนี้ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันระหว่างแม่เลี้ยงและลูกเลี้ยง ภรรยา

ใหม่ของเรื่องนี้แสดงอำนาจต่อลูกเลี้ยงด้วยการบังคับให้กวาดหิมะที่เกาะบนต้นไม้ในบ้านในขณะที่หิมะกำลังตกหนักและบังคับให้ลูกเลี้ยงถอดอาภรณ์ชั้นนอกออก

ภรรยาใหม่ต่อรองอำนาจของสามีด้วยการไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของสามี กล่าวคือ ตอนสามีออกจากบ้านเพื่อไปขอพร สามีบอกภรรยาใหม่ให้ดูแลลูกชายอย่างดีและหากหิมะตกให้สั่งคนรับใช้ไปกวาดให้เรียบร้อยดังบทขับร้องต่อไปนี้

某は宿願の子細候ひて。あたり近き所へ參籠申し候。留守の間月若をよよく御痛はり候へ。又この程雪氣に見えて候。雪降り候へば簾の竹損じ候間。召し仕ふる者に竹の雪を拂はせられ候へ (佐成謙太郎. 1982 : 1877)

ข้าจะไปขอพรที่ไกล ๆ นี้เพื่อให้สมหวังตามที่เคยคาดหวังไว้ ขอให้คุณแม่ที่ซุกิวะกะ (ลูกชาย) อย่างดีขณะที่ข้าไม่อยู่บ้าน และระยะนี้เห็นหิมะตก หากหิมะตกมาจะทำให้ต้นไม้ที่ขึ้นเป็นฉากบังตาเสียหายได้ จึงสั่งคนรับใช้ให้กวาดหิมะออกจากต้นไม้ด้วย

บทขับร้องข้างต้นเป็นคำกล่าวของสามีต่อภรรยาใหม่ตอนสามีจะออกจากบ้าน สามีกล่าวชัดเจนว่าให้คุณดูแลลูกชายอย่างดีและกำชับให้สั่งคนรับใช้ไปกวาดหิมะออกจากต้นไม้หากหิมะตกลงมา แต่ภรรยาใหม่กลับไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของสามีทั้ง 2 ประการ ได้แก่ 1) ไม่ดูแลลูกเลี้ยงอย่างดี และ 2) สั่งลูกเลี้ยงให้ไปกวาดหิมะออกจากต้นไม้ในบ้านท่ามกลางความหนาวเหน็บแทนที่จะสั่งคนรับใช้

ตัวละครหญิงในเรื่องทะนิโก

ตัวละครหญิงในเรื่องทะนิโก มี 1 คน คือ แม่ซึ่งเป็นตัวละครเอกในองก์แรก ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครหญิงโดยแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพของแม่ 2) การสมความปรารถนาของแม่ และ 3) อำนาจและการต่อรองของแม่

1. ภาพของแม่

แม่ป่วยเป็นไข้หวัด ลูกชายชื่อมะทซุวะกะ (松若) จึงดูแลแม่อยู่ที่บ้านโดยไม่ได้ไปวัด พระอาจารย์จะไปบําเพ็ญตบถนบยอดเขาในเร็ววันนี้จึงมากล่าวคำลามะทซุวะกะที่บ้าน แม่ถามพระอาจารย์ว่าจะให้ลูกชายร่วมเดินทางไปด้วยหรือไม่ พระอาจารย์ปฏิเสธ แม่อวยพรให้พระอาจารย์เดินทางโดยสวัสดิภาพ ขณะที่พระอาจารย์กำลังออกจากบ้านไป ลูกชายรั้งพระอาจารย์ไว้เพราะอยากร่วมเดินทางไปกับพระอาจารย์ด้วยโดยให้เหตุผลว่าการเดินทางครั้งนี้เป็นการบําเพ็ญตบถให้แม่หายป่วยจากไข้หวัด พระอาจารย์จึงกลับเข้าไปในบ้านเพื่อลองพูดขออนุญาตจากแม่ แม่พยายามเกลี้ยกล่อมให้ลูกชายล้มเลิกความคิดที่จะไปบําเพ็ญตบถนบยอดเขา แต่ลูกชายยืนยันว่าการเดินทางครั้งนี้เพื่อบําเพ็ญตบถให้แม่มีความสุขในภพปัจจุบัน เมื่อได้ยินดังนั้นพระอาจารย์และแม่ต่างร้องไห้ที่ลูกชายมีจิตใจแสดงความกตัญญูอย่างลึกซึ้ง ในที่สุด แม่จึงอนุญาตให้ลูกชายสามารถร่วมเดินทางไปกับพระอาจารย์เพราะไม่อาจทัดทานได้ ลูกชายมีอาการป่วยขณะร่วมเดินทางไปกับพระ

อาจารย์จึงได้รับการลงโทษด้วยการนำไปทิ้งในหุบเขาและฝังทั้งเป็น แต่ต่อมาเทพเจ้าช่วยชุบชีวิตลูกชายขึ้นมาอีกครั้ง

ภาพของแม่ในเรื่องนี้มี 1 ภาพ คือ ภาพความห่วงใยลูก แม่ไม่ต้องการให้ลูกชายร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขากับพระอาจารย์เพราะเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่เข้มงวดมาก ตอนพระอาจารย์กลับเข้ามาในบ้านเพื่อขออนุญาตอีกครั้ง แม่พยายามเกลี้ยกล่อมลูกชายดังบทขับร้องต่อไปนี้

『御身の父に後れし日より。唯一人子のひたすらに。身に添ふ時だに見ぬ隙は。露程だにも忘れず。思ふ心を思へかし。唯思ひとまり候へ
(佐成謙太郎. 1982 : 1942)

นับตั้งแต่พ่อของเจ้าจากโลกนี้ไป แม่มีลูกเพียงคนเดียวเท่านั้นเป็นที่พึ่งพิง ขอเพียงได้อยู่ร่วมกัน หากไม่ได้เห็นหน้าลูกเพียงชั่วครู่จะรู้สึกเป็นห่วง ไม่อาจลืมเลือนได้ ขอให้ลูกเข้าใจความรู้สึกของแม่และล้มเลิกความคิดนั้นเสีย

บทขับร้องข้างต้นเป็นของแม่เพื่อเกลี้ยกล่อมลูกชายให้ล้มเลิกการร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขากับพระอาจารย์

2. การสมความปรารถนาของแม่

ความปรารถนาของแม่ในเรื่องนี้มี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการให้ลูกชายล้มเลิกการร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขากับพระอาจารย์ และ 2) ต้องการให้ลูกชายใช้ชีวิตอยู่กับแม่ แม่พยายามทำให้ความปรารถนาของตนสำเร็จด้วยการพูดโน้มน้าวและอธิบายให้ลูกฟังถึงสาเหตุที่ต้องการให้ลูกล้มเลิกการร่วมเดินทางไปกับพระอาจารย์และให้อยู่กับแม่ที่บ้าน แม่ในเรื่องนี้สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการเพียงประการหลังเท่านั้น

ความปรารถนาของแม่ประการแรกไม่ประสบความสำเร็จเพราะลูกชายยืนยันจะร่วมเดินทางไปกับพระอาจารย์ ส่วนความปรารถนาของแม่ประการที่สองนั้นเรื่องนี้ไม่ปรากฏบทขับร้องที่แสดงให้เห็นว่าหลังจากลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาแล้วได้กลับมาใช้ชีวิตอยู่กับแม่หรือไม่ อย่างไรก็ตาม วินัย จามรสุนทรยาได้วิเคราะห์เรื่องประโยชน์จากฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งของลูกชายโดยกล่าวว่า “ประโยชน์จากการฟื้นชีวิตของมะต๋ซุวะกะในเรื่องทะนิโกมีทั้งประโยชน์ต่อพระอาจารย์และประโยชน์ต่อบรรดาพระภุชเภา กล่าวคือ พระอาจารย์สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปและกลับไปพบแม่ของมะต๋ซุวะกะได้ ส่วนบรรดาพระภุชเภาสามารถเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขาได้ต่อไปโดยมีพระอาจารย์เป็นหัวหน้าคณะเดินทาง นอกจากนี้ หากพิจารณาเนื้อเรื่องของเรื่องทะนิโกที่แสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างมะต๋ซุวะกะกับแม่ และความกตัญญูของมะต๋ซุวะกะต่อแม่ อาจกล่าวได้ว่าการฟื้นชีวิตของมะต๋ซุวะกะมีประโยชน์ต่อมะต๋ซุวะกะและแม่ด้วย กล่าวคือ มะต๋ซุวะกะสามารถมีชีวิตกลับไปดูแลแม่เพื่อแสดงความกตัญญูต่อไป และแม่ได้ลูกกลับมาใช้ชีวิตร่วมกันอีกครั้ง ไม่ต้องสูญเสีย

ลูกไป” (วินัย จามรสุริยา. 2561 : 41) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ามีความเป็นไปได้ที่ความปรารถนาของแม่เรื่องต้องการให้ลูกชายใช้ชีวิตอยู่กับแม่ประสบความสำเร็จ

การสมความปรารถนาของแม่ในสิ่งที่ต้องการประการที่สองมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับพฤติกรรมของแม่ที่แสดงภาพด้านบวก คือ ภาพความห่วงใยลูก กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงภาพด้านบวกอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลด้านบวกให้แม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ แต่ไม่ได้ส่งผลให้แม่สมความปรารถนาในทุกสิ่งที่ต้องการ

3. อำนาจและการต่อรองของแม่

อำนาจและการต่อรองของแม่ อำนาจของแม่หมายถึงการแสดงพฤติกรรมของแม่ต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของแม่ การต่อรองของแม่หมายถึงการแสดงพฤติกรรมของแม่ต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของแม่ในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของแม่ซึ่งมี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการให้ลูกชายล้มเลิกการร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตบถนบยอดเขากับพระอาจารย์ และ 2) ต้องการให้ลูกชายใช้ชีวิตอยู่กับแม่

จากความปรารถนาของแม่ดังกล่าวข้างต้น พบว่า การแสดงอำนาจของแม่มี 1 รูปแบบ คือ แม่แสดงอำนาจต่อลูก แต่ไม่ปรากฏการต่อรองของแม่ต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่า แม่พยายามอธิบายเหตุผลที่ต้องการให้ลูกชายล้มเลิกการร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตบถนบยอดเขากับพระอาจารย์และต้องการให้ลูกชายใช้ชีวิตอยู่กับแม่ ตัวอย่างเหตุผลที่แม่อธิบายให้ลูกชายฟัง เช่น แม่ขาดที่พึ่งพิงหลังจากพ่อเสียชีวิตไปแล้ว แม่รู้สึกเป็นห่วงหากไม่เห็นหน้าลูก

ตัวละครหญิงในเรื่องมะที่ซุยะมะกะงะมิ

ตัวละครหญิงในเรื่องมะที่ซุยะมะกะงะมิ มี 1 คน คือ ภรรยาเดิมหรือแม่ซึ่งเป็นตัวละครผู้ติดตามหรือที่ซุระ (ツレ) ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครหญิงโดยแบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพของภรรยาเดิมหรือแม่ 2) การสมความปรารถนาของภรรยาเดิมหรือแม่ 3) อำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิมหรือแม่ และ 4) ปาฏิหาริย์การบรรลุธรรมของวิญญาณของภรรยาเดิมหรือแม่

1. ภาพของภรรยาเดิมหรือแม่

แม่เสียชีวิตไปเมื่อ 3 ปีก่อนและได้มอบกระจกเงาให้ลูกสาวไว้เป็นของต่างหน้า ลูกสาวยังรู้สึกโศกเศร้าและทุกครั้งที่ส่องกระจกจะคิดว่าเงาสะทอนในกระจกเป็นเงาของแม่ ต่อมาคืนหนึ่งวิญญาณของแม่ปรากฏในความฝันของลูกสาวและบอกว่าอยากกลับไปบ้านเกิดบนโลกมนุษย์ บัดนี้เงาเรื่องราวในอดีตให้ลูกสาวฟัง ขอให้ลูกสาวอย่าเพิ่งตื่นจากความฝัน ขณะนั้นเอง สหเทพหรือ

คุโณจิน¹⁸ (俱生神) ปรากฏขึ้นและพยายามนำวิญญาณของแม่กลับไปยังปรโลก สหเทพบอกว่า วิญญาณของแม่เป็นคนบาปซึ่งได้รับอนุญาตให้พักเพียงชั่วครู่เท่านั้น สหเทพพูดด้วยความโมโหแล้ว แกว่งท่อนเหล็กร้อนขึ้นและตีลงไปที่วิญญาณของแม่ สหเทพสั่งให้วิญญาณของแม่มาอยู่ต่อหน้า กระจกที่ใสสะอาดปราศจากสิ่งขุ่นมัวและบอกให้วิญญาณของแม่มองไปที่กระจก ทันใดนั้น สหเทพ รู้สึกประหลาดใจเพราะเงาสะท้อนในกระจกเป็นร่างของหญิงที่ดูราวกับรูปปั้นของพระโพธิสัตว์ ยิ่งกว่านั้น ยังได้ยินเสียงดนตรีและมีดอกไม้ร่วงลงมาจากท้องฟ้า สหเทพไม่สามารถพาวิญญาณของแม่ไปนรกได้และต้องกลับไปยังนรกเพียงลำพัง

ภาพของภรรยาเดิมหรือแม่ในเรื่องนี้มี 1 ภาพ คือ ภาพความหวังใญ่ลูก แม่คิดว่าลูกสาวคง คิดถึงแม่มากหลังจากแม่ไม่อยู่แล้วจึงมอบกระจกเงาที่พ่อซื้อมาจากเมืองหลวงให้ลูกสาวไว้เป็น ของต่างหน้าและบอกให้ส่องกระจกนี้เมื่อคิดถึงแม่ดังบทซบร้องต่อไปนี้

子は親に似るなるものと思はれて。戀しき時は。鏡をぞ見る
(佐成謙太郎. 1982 : 2878)

ลูกย่อมต้องคล้ายพ่อแม่ หากคิดถึงจงมองไปที่กระจกเงา

บทซบร้องข้างต้นเป็นของวิญญาณของแม่ตอนปรากฏในความฝันของลูกสาว

2. การสมความปรารถนาของภรรยาเดิมหรือแม่

ความปรารถนาของแม่ในเรื่องนี้ซึ่งกลายเป็นวิญญาณ คือ การกลับมาบ้านเกิดบนโลก มนุษย์ วิญญาณของแม่พยายามทำให้ตนสมปรารถนาด้วยการปรากฏในความฝันของลูกสาวและ วิญญาณของแม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ กล่าวคือ วิญญาณของแม่มาปรากฏในความฝัน ของลูกสาวซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็นการกลับมาয়งโลกมนุษย์ แม้เป็นเพียงชั่วครวแต่อาจกล่าว ได้ว่าความปรารถนาของวิญญาณของแม่เรื่องความต้องการกลับมาบ้านเกิดบนโลกมนุษย์ประสบความสำเร็จ

การสมความปรารถนาของวิญญาณของแม่มีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับพฤติกรรม ของแม่ที่แสดงภาพด้านบวก คือ ภาพความหวังใญ่ลูกซึ่งเกิดจากพฤติกรรมของแม่ขณะยังมีชีวิตอยู่ที่ มอบกระจกเงาให้ลูกสาวไว้เป็นของต่างหน้า กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงภาพด้านบวกอาจเป็นปัจจัย หนึ่งที่ส่งผลด้านบวกให้วิญญาณของแม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

¹⁸ เทพที่ถือกำเนิดขึ้นพร้อมมนุษย์ผู้นั้นและทำหน้าที่บันทึกความดีและความเลวของมนุษย์เพื่อรายงานให้พระยม หรือยมราชหลังมนุษย์ผู้นั้นเสียชีวิตแล้ว

3. อำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิมหรือแม่

อำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิม อำนาจของภรรยาเดิมหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาเดิมต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของภรรยาเดิม การต่อรองของภรรยาเดิมหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของภรรยาเดิมต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิมในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อดีตสามี ภรรยาเดิม ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปความปรารถนาของตัวละครทั้ง 2 คนดังนี้ ความปรารถนาของอดีตสามี คือ ต้องการให้วิญญาณของภรรยาเดิมได้บรรลุนิรมิต ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการกลับมาয়ังโลกมนุษย์

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 2 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า ไม่ปรากฏทั้งการแสดงอำนาจและการต่อรองของภรรยาเดิม

4. ปาฏิหาริย์การบรรลุนิรมิตของวิญญาณของภรรยาเดิมหรือแม่

ในเรื่องนี้ไม่ปรากฏบทขับร้องที่แสดงพฤติกรรมซึ่งเป็นบาปของแม่ขณะยังมีชีวิตอยู่ แต่วิญญาณของแม่ตกนรกและมาปรากฏในความฝันของลูกสาว สาเหตุที่แม่ทำบาปขณะยังมีชีวิตอยู่สันนิษฐานได้ว่าอาจเกิดจากการฆ่าสิ่งมีชีวิตเพื่อนำมาเป็นอาหารให้ลูกตั้ง การวิเคราะห์ของนักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่ออะกิตะ ฮะรุโกะ (脇田晴子) เรื่องบาปของแม่ว่า “บาปส่วนมากเกิดจากการเลี้ยงดูลูกให้เติบโตใหญ่ เช่น การฆ่าสัตว์พวกแมลงขณะทำเกษตรกรรม และบาปที่เกิดในชีวิตประจำวัน เช่น การฆ่าสัตว์พวกปลาเพื่อนำมาเป็นอาหารของลูก การดำรงชีวิตของมนุษย์ล้วนเป็นต้นเหตุแห่งบาปทั้งสิ้น ในยุคกลางมีความเชื่อว่าผู้ลงมือกระทำคือคนบาป ดังนั้น ผู้หญิงจึงกลายเป็นคนบาปเพราะเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ผู้หญิงเป็นผู้คลอดลูกและผู้เลี้ยงดูลูกให้เติบโตใหญ่ ผู้หญิงจึงกลายเป็นต้นเหตุของการทำบาป” (脇田晴子. 2005 : 226) และเนื่องจากแม่ในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ทำบาปขณะยังมีชีวิตอยู่จากการฆ่าสิ่งมีชีวิต ดังนั้น วิญญาณต้องตกนรกชั้นสัทสึชิวรอกซึ่งเป็นนรกของวิญญาณที่ทำบาปด้วยการฆ่าสิ่งมีชีวิต ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อฮุเอะกิ ฟุมิฮิโกะ (末本文美士) กล่าวว่า “ในหนังสือโอโจโยมู 『日本の仏教史』 มีเรื่องราวเกี่ยวกับนรกโดยระบุว่านรกมีทั้งหมด 8 ประเภทซึ่งหนึ่งในนั้นคือสัทสึชิวรอกหรือโทกะทซุ (等活) และในสัทสึชิวรอกยังประกอบไปด้วยดินแดนย่อยอีก 16 นรก วิญญาณในสัทสึชิวรอกคือผู้ทำบาปจากการฆ่าสัตว์” (末本文美士. 2010 : 142)

นอกจากนี้ ข้อสันนิษฐานอีกประการหนึ่งเรื่องบาปของแม่ คือ บาปที่เกิดจากเลือดของผู้หญิง ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อโนะงุชิ ทะกะโกะ (野口孝子) กล่าวว่า “สังคมชนชั้นขุนนางของผู้หญิงยุคกลางมีความเชื่อเรื่องมลทินของเลือดจากการคลอดบุตรและประจำเดือน” (野口孝子.

2013 : 106) ดังนั้น เลือดจากการคลอดลูก หรือเลือดประจำเดือนล้วนทำให้เกิดมลทินแก่สิ่งรอบตัว เช่น แม่น้ำที่มีมลทินจากการนำเสื้อผ้าเปื้อนเลือดไปซักล้าง และหากมีคนนำน้ำในแม่น้ำไปใช้บริโภค โดยเฉพาะพระหรือนักบวชที่นำน้ำไปชงชาดื่ม เหล่านี้ล้วนเป็นบาปของผู้หญิงทั้งสิ้น

วิญญาณของแม่ในเรื่องนี้ถูกสหเทพตีด้วยท่อนเหล็กร้อน อย่างไรก็ตาม ตอนท้ายเรื่อง วิญญาณของแม่สามารถบรรลุนิพพานได้ดังบทขับร้องต่อไปนี้

こはいかに不思議やな、孝子の弔ふ功力によつて。鏡の影を。よくよく見れば。頭に玉釵。膚は金色兩臂をかがみて手を合はすれば。さながら菩薩の。坐像かと御空に花降り虚空に音楽。

(佐成謙太郎. 1982 : 2881)

เรื่องนี้ช่างน่าประหลาดใจยิ่งนัก ด้วยพลังอำนาจจากการอุทิศส่วนกุศลโดยลูก กตัญญู เมื่อมองเงาสะท้อนของผู้หญิงในกระจกบานนี้ เห็นปิ่นแก้วปักผมบนศีรษะ ผิวกาย เป็นสีทอง ทำพืชข้อคอก 2 ข้างและพนมมือทำให้ดูราวกับรูปปั้นทำนังของพระโพธิสัตว์ ยิ่งกว่านั้น ยังมีดอกไม้ร่วงลงมาจากท้องฟ้าและได้ยินเสียงดนตรี

บทขับร้องข้างต้นเป็นของนักร้องประสานเสียงเพื่อบรรยายเหตุการณ์หลังจากสหเทพ ตำหาวิญญาณของแม่ การมีปิ่นแก้วปักผม ผิวกายเป็นสีทองและพืชข้อคอกพร้อมกับพนมมือเป็น ลักษณะของพระโพธิสัตว์ และจากบทขับร้องแสดงให้เห็นว่าวิญญาณของแม่ได้บรรลุนิพพาน กลายเป็น พระโพธิสัตว์ด้วยการอุทิศส่วนกุศลของลูกสาว

การบรรลุนิพพานหรือโงกุทซุ (成仏) เป็นความปรารถนาของคนญี่ปุ่นสมัยโบราณโดยมีความ เชื่อว่าการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารหรือภูมิทั้ง 6 ได้แก่ นรกภูมิ เปรตภูมิ เดรัจฉานภูมิ อสุรภูมิ มนุษย์ภูมิ และสวรรค์ ล้วนเป็นความทุกข์ที่ควรหาหนทางหลุดพ้น การได้ไปจุติในแดนสุขาวดีจะ ได้รับความสุขแบบชั่วนิรันดร์ ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีก แนวปฏิบัติเพื่อให้จุติ ในแดนสุขาวดีได้มีหลายวิธี เช่น การเพ่งระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าหรือเน็มบุทซุสัมมะอิ (念 仏三昧) ซึ่งในอดีตเคยมีพระที่ปฏิบัติเช่นนี้ ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อซุเอะกิ ฟูมิฮิโกะ (末木文美 士) ยกตัวอย่างไว้ว่า “วันที่ 23 เดือน 5 ปีศักราชคันนะ (寛和) ที่ 2 (ค.ศ.986) มีพระแห่งโยะกะวะ เทือกเขาอิเอะ (叡山横川の僧) จำนวน 25 รูปมารวมตัวกันที่โบสถ์ณูเรียวงน (首楞嚴院) และตั้ง กลุ่มขึ้นโดยใช้ชื่อว่ากลุ่มเพ่งสมาธิ 25 (二十五三昧会) กิจกรรมหลักของกลุ่มคือการรวมตัวกันใน วันที่ 15 ของทุกเดือนเพื่อเพ่งระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า จุดประสงค์ของกิจกรรมนี้คือหากมี สมาชิกคนใดอยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิต สมาชิกที่เหลือจะช่วยกันทำให้ผู้นั้นระลึกถึงพระคุณของ พระพุทธเจ้าเพื่อให้สามารถไปจุติในแดนสุขาวดีได้ และผู้เสียชีวิตมีหน้าที่ต้องกลับมาแจ้งคนอื่นว่าตน ได้จุติในแดนสุขาวดีหรือไม่ หรือตนได้ตกนรกเพราะกรรมไม่ดีที่เคยทำไว้ขณะยังมีชีวิตอยู่โดย วิญญาณของผู้เสียชีวิตอาจมาแจ้งในความฝันหรือวิธีการอื่น ๆ” (末木文美士. 2010 : 138-139)

แดนสุชาวดีเป็นดินแดนที่บรรยากาศเปี่ยมด้วยความสุขดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อทะกะฮะชิ ยูตะกะ (高橋豊) อธิบายเรื่องแดนสุชาวดีไว้ว่า “แดนสุชาวดีเป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากโลกมนุษย์ไปทางทิศตะวันตก ดินแดนนี้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในภุมิทั้ง 6 และมีชีวิตเป็นอมตะ บรรยากาศเต็มไปด้วยต้นไม้ที่เกิดจากอัญมณี 7 ชนิด มีกลิ่นหอมของดอกไม้ผลิบานนานาชนิด ออกผลเต็มต้น มีตาข่ายสีทองปกคลุมต้นไม้เหล่านั้น เมื่อลมเย็นพัดมาตาข่ายจะพลิ้วไหว มีแม่น้ำที่น้ำใสสะอาด ดอกบัวสีม่วง สีขาว สีแดงผลิบาน สามารถลงไปเล่นน้ำได้ตลอดเวลา ผู้ที่ได้จุติในดินแดนสุชาวดีจะสามารถรับประทานอาหารที่ตนนี้กอยากรับประทาน สามารถไปยังสถานที่ที่คิดอยากไป สามารถฟังการเทศนาจากพระอมิตาภพุทธะหรือพระโพธิสัตว์ได้ตลอดเวลา ความสุขเหล่านี้มีอยู่ชั่ววันรันดร นอกจากนี้ ยังสามารถพบวิญญูณของคนที่ศรัทธาเหมือนกันอีกครั้งหนึ่งและสามารถใช้ชีวิตร่วมกับวิญญูณของคนในครอบครัวหรือคนสนิทได้อีกด้วย ส่วนวิธีการไปจุติในแดนสุชาวดีหลังเสียชีวิตแล้วปรากฏในหนังสือเรื่องโอโจโยมู 『往生要集』 ซึ่งเก็นฉิน¹⁹ (源信) ระบุว่า ให้ระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าหรือพุทธธานุสสติโดยเอ่ยพระนามของพระอมิตาภพุทธะและระลึกถึงพระองค์ไว้ในใจอยู่เสมอ นอกจากนั้น ให้ระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าก่อนสิ้นลมหายใจ พระโพธิสัตว์และพระอมิตาภพุทธะจะเสด็จมารับวิญญูณของผู้ปฏิบัติเช่นนี้หลังสิ้นลมหายใจแล้ว” (佐藤和彦と高橋豊. 2000 : 43-45)

การอุทิศส่วนกุศลให้วิญญูณของแม่ในเรื่องมะชุกะมะกะงะมิ นอกจากลูกสาวแล้วพ่อเป็นอีกคนหนึ่งที่ถูกอุทิศส่วนกุศลให้วิญญูณของแม่ กล่าวคือ ตอนต้นเรื่อง พ่อไปเผาเครื่องหอมที่อุโบสถวัดเพราะตรงกับวันเสียชีวิตของแม่ซึ่งผ่านมาแล้วเป็นเวลา 3 ปี พฤติกรรมของพ่อแสดงถึงความผูกพันระหว่างสามีกับภรรยาอย่างเหนียวแน่น ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อนิมิระ ฮิระโกะ (西村汎子) กล่าวถึงเรื่องความผูกพันระหว่างสามีกับภรรยาว่า “ในสมัยมะชุกะมะกะงะมิการแต่งงานแบบภรรยาย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านสามีทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยามีความมั่นคง ความรักแน่นแฟ้นขึ้น สามีรู้สึกขอบคุณภรรยาและมอบทรัพย์สินให้ครอบครอง ภรรยาออกบวชหลังจากสามีเสียชีวิตลงเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้วิญญูณของสามี ขณะเดียวกัน สามีที่ออกบวชเพราะเสียใจต่อการจากไปของภรรยาก็พบได้เช่นกัน การที่คนแต่งงานกันเป็นสามีภรรยาเพราะมีวาสนาต่อกันจึงมีคำเรียกว่าเพื่อนร่วมชะตาหรือเอ็นโดะโมะ (縁友) ทั้งสามีและภรรยาจะอุทิศส่วนกุศลร่วมกันให้วิญญูณบรรพบุรุษของทั้งคู่” (総合女性史研究会、編者. 2008 : 93)

การเกิดปาฏิหาริย์ในเรื่องนี้แตกต่างจากเรื่องอื่นที่นักบวชเป็นผู้สวดมนต์วิงวอนให้เกิดปาฏิหาริย์ กล่าวคือ ลูกสาวและพ่อในเรื่องนี้เป็นผู้อุทิศส่วนกุศลให้วิญญูณของแม่และก่อให้เกิดปาฏิหาริย์ขึ้น เรื่องนี้แสดงให้เห็นผลตอบแทนจากการปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติของคนญี่ปุ่นสมัย

¹⁹ พระนิกายเท็นดะฮิ (天台宗) ผู้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับแดนสุชาวดีและนรกไว้ในหนังสือโอโจโยมู มีชีวิตอยู่ในช่วงกลางของสมัยเฮอัน (平安)

โบราณ คือ การอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอุทิศส่วนกุศลโดยลูกสาวเป็นความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้ลูกแสดงความกตัญญูหลังจากพ่อแม่เสียชีวิตไปแล้ว

เนื้อเรื่องของเรื่องมะที่ซุยะมะกะงะมิ เริ่มต้นด้วยความโศกเศร้าของลูกสาวที่คิดถึงแม่ที่เสียชีวิตไปเมื่อ 3 ปีก่อน ลูกสาวสวดท่องคาถาแต่พ่อแม่แนะนำให้เปลี่ยนเป็นการอ่านพระสูตรเพื่อให้วิญญาณของแม่ได้ไปจุติในแดนสุขาวดี ต่อมา วิญญาณของแม่ที่ตกนรกมาปรากฏในความฝันของลูกสาว แต่ตอนท้ายเรื่องเกิดปาฏิหาริย์การได้ไปจุติในแดนสุขาวดีของวิญญาณของแม่ส่งผลให้เรื่องราวจบลงอย่างมีความสุขซึ่งเป็นไปตามแบบแผนของการแต่งบทละครโนที่ไม่ว่าจะเกิดโศกนาฏกรรมสาหัสเพียงใดแต่เรื่องราวจะจบลงอย่างมีความสุข

สรุป

บทนี้วิเคราะห์ตัวละครหญิงทั้งที่เป็นภรรยาหรือภรรยาเดิม และภรรยาใหม่ 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอะอิโซะเมะงะวะ เรื่องทะเกะ โนะ ยุกิ เรื่องทะนิโก และเรื่องมะที่ซุยะมะกะงะ ใน 4 ประเด็น ได้แก่ ภาพ การสมความปรารถนา อำนาจและการต่อรอง และการเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิง

ผลการวิเคราะห์เรื่องภาพพบว่า ภาพของตัวละครหญิงที่เป็นภรรยาหรือภรรยาเดิมส่วนมากเป็นภาพด้านบวก และภาพส่วนมากเกิดจากบทบาทความเป็นแม่ ส่วนภาพของภรรยาใหม่เป็นภาพด้านลบทั้งหมด (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการอภิปรายผลเรื่องภาพของตัวละครหญิงในบทที่ 5 หน้า 60)

ผลการวิเคราะห์เรื่องการสมความปรารถนาพบว่า ภรรยาหรือภรรยาเดิมส่วนมากสมความปรารถนา ส่วนภรรยาใหม่ซึ่งเป็นตัวละครที่ปรากฏในบทละครโน 2 เรื่องสมความปรารถนา 1 เรื่อง และไม่สมความปรารถนา 1 เรื่อง (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาพของตัวละครหญิงกับการสมความปรารถนาของตัวละครหญิงในบทที่ 5 หน้า 62)

ผลการวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองพบว่า ภรรยาหรือภรรยาเดิมส่วนมากแสดงอำนาจต่อลูก ขณะที่การต่อรองอำนาจของภรรยาหรือภรรยาเดิมปรากฏในเรื่องเดียวเท่านั้น ส่วนภรรยาใหม่ซึ่งเป็นตัวละครที่ปรากฏในบทละครโน 2 เรื่องแสดงอำนาจต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าทั้ง 2 เรื่อง แต่การต่อรองอำนาจปรากฏในเรื่องเดียว (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการอภิปรายผลเรื่องอำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงในบทที่ 5 หน้า 63)

ผลการวิเคราะห์เรื่องการเกิดปาฏิหาริย์พบว่า เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นกับภรรยาเดิมเท่านั้น แต่ไม่เกิดปาฏิหาริย์กับภรรยาใหม่ (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการอภิปรายผลเรื่องการเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิงในบทที่ 5 หน้า 65)

บทที่ 4

ตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์

ตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์มีทั้งลูกชายและลูกสาวโดยบางเรื่องปรากฏเฉพาะลูกชาย บางเรื่องปรากฏเฉพาะลูกสาว และบางเรื่องปรากฏทั้งลูกชายและลูกสาว บทนี้จะวิเคราะห์ภาพ อำนาจและการต่อรอง และการสมความปรารถนาของตัวละครลูก 5 เรื่องและเรื่องที่เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นกับตัวละครลูกจะวิเคราะห์เรื่องปาฏิหาริย์ที่เกิดกับตัวละครลูกด้วยโดยแบ่งเป็น 6 หัวข้อ ได้แก่ 1) ตัวละครลูกในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ 2) ตัวละครลูกในเรื่องทะเลเกะ โนะ ยูกิ 3) ตัวละครลูกในเรื่องทะเลนิโก 4) ตัวละครลูกในเรื่องต้มปู 5) ตัวละครลูกในเรื่องมะทซุยะมะกะงะงะมิ และ 6) สรุป

ตัวละครลูกในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ

ลูกชายชื่ออุเมะจิโยะ (梅千世) เป็นตัวละครเด็กหรือโคะกะตะ (子方) ในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครลูกชายโดยแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพของลูกชาย 2) การสมความปรารถนาของลูกชาย และ 3) อำนาจและการต่อรองของลูกชาย

1. ภาพของลูกชาย

พ่อทอดทิ้งแม่และกลับไปบ้านเกิดที่เมืองทซุกุมิ ลูกชายเดินทางจากเมืองหลวงพร้อมแม่ไปหาพ่อที่บ้านเกิด เมื่อไปถึงที่นั่นแม่ฝากจดหมายให้เจ้าของที่พักนำไปมอบให้พ่อซึ่งเป็นเจ้าอาวาสแห่งศาลเจ้าคะสะอิฟู เท็มมังกุ แต่ภรรยาใหม่ของพ่อแอบอ้างเขียนจดหมายตอบกลับแทนพ่อ เนื้อหาของจดหมายทำให้แม่โศกเศร้าและกระโดดลงไปในแม่น้ำเพื่อปลิดชีวิต แม่ฝากจดหมายให้เจ้าของที่พักนำมาให้ลูกชายเพื่อเป็นของต่างหน้า ลูกชายได้พบพ่อและพ่อยินดีเลี้ยงดูลูกชายให้เจริญก้าวหน้าตามคำสั่งเสียของแม่ที่เขียนไว้ในจดหมาย

ภาพของลูกชายในเรื่องนี้มี 1 ภาพ คือ ภาพความกตัญญูโดยลูกชายแสดงพฤติกรรม 3 ประการที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อแม่ ได้แก่ 1) ลูกชายปลอบประโลมแม่ 2) ลูกชายเชื่อฟังแม่ และ 3) ลูกชายตั้งใจจะอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณแม่

1.1 ลูกชายปลอบประโลมแม่ที่โศกเศร้าอย่างยิ่งหลังจากได้รับจดหมายตอบกลับซึ่งเขียนโดยภรรยาใหม่ของพ่อ ลูกชายปลอบประโลมแม่ดังบทขับร้องต่อไปนี้

いかに母上。いたくな御歎き候ひそ。梅千世かくて候へば。御心安く思しめせ (佐成謙太郎. 1982 : 232)

แม่อย่าโศกเศร้าหนักเลย ลูกอยู่ที่นี่แล้วขอให้แม่อย่าได้กังวล

บทขับร้องข้างต้นเป็นของลูกชายที่ปลอมประโลมแม่ให้คลายจากความโศกเศร้าซึ่งมีสาเหตุจากการพาลูกออกเดินทางไกลจากเมืองหลวงแต่กลับทำให้ลูกไม่ได้พบกับพ่อ

1.2 ลูกชายเชื่อฟังแม่ตอนที่แม่ปิดบังเรื่องจะปลิดชีวิตตนเองโดยบอกให้ลูกรออยู่ที่นี้ ดังบทขับร้องต่อไปนี้

シテ「このまま都に上らん事も人目さすがに候へば。あれなる庵室に立ち越え。様變へばやと思ふなり。おことはこれに待ち給へ
 子方「いやいや母の御氣色心許なく候程に。離れ申す事は候まじ
 シテ「うたてやな父こそ變り給ふとも。母が心の變るべきか。唯々おことはこの所にて。『母が歸さを待ち給へ
 子方「母の仰せを眞と思ひ。さらばとくとく歸り給へ
 (佐成謙太郎. 1982 : 233-234)

ตัวละครเอก(แม่) : รู้สึกอายสยตาศผู้คนหากต้องกลับไปเมืองหลวงด้วยสภาพเช่นนี้ แม่จะไปที่อาศรมแห่งนั้นและตั้งใจจะออกบวช ขอให้ลูกรออยู่ที่นี้

ตัวละครเด็ก(ลูกชาย) : ไม่นะ จะไม่ยอมอยู่ห่างจากแม่เพราะเป็นห่วงแม่

ตัวละครเอก(แม่) : น่าละอายยิ่งนัก แม่พอจะเปลี่ยนใจไปแล้วแต่จิตใจของแม่ไม่เคยเปลี่ยน ขอให้เจ้าอยู่ที่นี้รอแม่กลับมา

ตัวละครเด็ก(ลูกชาย) : ถ้าเช่นนั้นขอให้แม่รีบกลับมานะ

บทขับร้องข้างต้นเป็นการสนทนาระหว่างลูกชายกับแม่โดยลูกชายคิดว่าแม่จะไปออกบวชจริง ๆ ครั้งแรกลูกชายไม่ยอมเชื่อฟังแต่เมื่อฟังแม่เกลี้ยกล่อมแล้วลูกชายยอมทำตามที่แม่บอก

1.3 ลูกชายตั้งใจจะอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณแม่ ลูกชายได้รับแจ้งจากเจ้าของที่พักว่าแม่เสียชีวิตแล้วจากการกระโดดลงไปในแม่น้ำ ลูกชายสะเทือนใจอย่างยิ่งและรำพันความโศกเศร้าดังบทขับร้องต่อไปนี้

なう母上。『恨めしの御有様やな。母御のかくてましませばこそ。頼もしく思ひ候ひつるに。これは夢かやあさましや。悲しやな知らぬ筑紫の果に來て。父母さへに捨子となる。みつからは誰を頼むべき。『末の露本の雫もよしやよし。われとても。ながらへ果てじ身を捨てて。母に追ひつき申さんと藍染川に歩み行く藍染川に歩み行く。(佐成謙太郎. 1982 : 235-236)

โอ้ แม่ ไม่น่าเลย ร่วมเดินทางกันมาและฝากความหวังไว้กับแม่แต่แม่กลับต้องมาอยู่ในสภาพเช่นนี้ ช่างน่าผิดหวัง นี่ฝันไปหรือเปล่า น่าเศร้าใจยิ่งนัก เดินทางมาถึงที่กุฏิที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ถูกทั้งพ่อและแม่ทอดทิ้ง จะพึ่งพาใครได้อีก มนุษย์เกิดมาแล้วไม่ช้าก็เร็วต้องเสียชีวิต ดังนั้นจึงไร้ประโยชน์ที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ขอไปกระโดดแม่น้ำอะอิโซะเมะเพื่อตายตามแม่

บทขับร้องข้างต้นเป็นของลูกชายที่รำพันความโศกเศร้าและอยากไปกระโดดแม่น้ำตายตามแม่ไป แต่เจ้าของที่พักทัดทานไว้โดยให้เหตุผลว่าหากเสียชีวิตไปแล้วใครจะเป็นผู้อุทิศส่วนกุศลให้

วิญญาณของแม่ ลูกชายจึงล้มเลิกความตั้งใจจะไปกระโดดน้ำและมีชีวิตอยู่ต่อไป เหตุผลที่ลูกชายต้องการมีชีวิตอยู่ต่อไปคือการแสดงความกตัญญูต่อแม่ด้วยการอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของคนญี่ปุ่นในยุคกลางเรื่องการอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของพ่อแม่ตั้งที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อโนะมูระ อิกุโยะ (野村育世) กล่าวว่า “พ่อแม่ในยุคกลางคาดหวังให้ลูกหรือหลานอุทิศส่วนกุศลให้หลังเสียชีวิตแล้วและปรารถนาให้ลูกคนหนึ่งออกบวชเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้อุทิศส่วนกุศลให้โดยเป็นลูกชายหรือลูกสาวก็ได้” (野村育世. 2004 : 127)

2. การสมความปรารถนาของลูกชาย

ความปรารถนาของลูกชายในเรื่องนี้ คือ ต้องการได้พบกับพ่อ ลูกชายพยายามทำให้ความปรารถนาของตนสำเร็จด้วยการออกเดินทางพร้อมกับแม่จากเมืองหลวงไปยังเมืองทซุกุมิ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของพ่อ ลูกชายในเรื่องนี้สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ กล่าวคือ ลูกได้พบกับพ่อ ตอนท้ายเรื่อง

การสมความปรารถนาของลูกชายมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับพฤติกรรมของลูกชายที่แสดงภาพด้านบวก คือ ความกตัญญู กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงภาพด้านบวกอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลด้านบวกให้ลูกชายสมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

3. อำนาจและการต่อรองของลูกชาย

อำนาจของลูกชายหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกชายต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของลูกชาย การต่อรองของลูกชายหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกชายต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของลูกชายในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อดีตสามี ภรรยาเดิม ภรรยาใหม่ ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังนี้ ความปรารถนาของอดีตสามี คือ ต้องการให้ภรรยาเดิมฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการให้ลูกได้พบกับพ่อ และความปรารถนาของภรรยาใหม่ คือ ต้องการให้ภรรยาเดิมและลูกรีบเดินทางกลับไปเมืองหลวง

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจ แต่การต่อรองของลูกชายมี 1 รูปแบบ คือ ลูกต่อรองอำนาจของภรรยาใหม่ กล่าวคือ ภรรยาใหม่ปรารถนาให้ภรรยาเดิมและลูกรีบเดินทางกลับเมืองหลวง แต่ลูกชายไม่ปฏิบัติตามโดยยังคงอยู่ที่เมืองทซุกุมิ

ตัวละครลูกในเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ

ตัวละครลูกในเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ มี 2 คน ได้แก่ ลูกชาย และลูกสาวโดยลูกชายเป็นตัวละครเด็กหรือโคะกะตะ (子方) ลูกสาวเป็นผู้ติดตามหรือทซุระ (ツレ) ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครลูกทั้งลูกชาย และลูกสาวโดยแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพ 2) การสมความปรารถนา และ 3) อำนาจและการต่อรอง นอกจากนี้ จะวิเคราะห์เรื่องปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของลูกชาย

1. ลูกชาย

พอกับแม่แยกทางกัน ลูกชายชื่อทซุกิวะกะ (月若) อาศัยอยู่กับพ่อซึ่งแต่งงานกับภรรยาใหม่ สาเหตุที่พ่อให้ลูกชายอยู่ด้วยเพราะต้องการให้เป็นทายาทสืบทอดมรดก ลูกชายไม่มีความสุขเพราะโดนพ่อแหยงหน้าและโดนแม่เลี้ยงปฏิบัติอย่างไร้เมตตาจึงเดินทางไปหาแม่และพี่สาวซึ่งอาศัยอยู่อีกแห่งหนึ่งเพื่อลาบวช ขณะนั้นพ่อก็ไม่อยู่บ้านเพราะออกไปขอพรใกล้ ๆ บ้าน ภรรยาใหม่ส่งคนรับใช้ไปตามลูกชายซึ่งอยู่ในฐานะลูกเลี้ยงกลับบ้านโดยแอบอ้างว่าพ่อต้องการพบ เมื่อลูกชายกลับมาถึงบ้าน แม่เลี้ยงสั่งให้ลูกชายถอดอาภรณ์ชั้นนอกออกเหลือเพียงอาภรณ์ด้านในและให้ไปกวาดหิมะออกจากต้นไผ่นอกบ้าน ลูกชายรู้สึกหนาวเหน็บแต่คิดว่าหากตนไม่ยอมทำตามคำสั่ง แม่และพี่สาวที่อาศัยอยู่อีกแห่งต้องลำบากด้วย ลูกชายทนความหนาวเหน็บไปจนฟ้าสางและไม่สามารถกวาดหิมะต่อไปได้อีกจึงจะกลับเข้าบ้านแต่ประตูบ้านปิดอยู่ แม้จะพยายามตะโกนให้คนมาเปิดเพียงใดก็ไม่มีความตอบสนอง ลมหนาวพัดแรงกระหน่ำ ลูกชายรู้สึกหนาวจนทนไม่ไหว ร่างกายแข็งเพราะความหนาวและถูกหิมะทับร่าง ในที่สุดก็สิ้นลมหายใจ แม่และพี่สาวได้รับแจ้งข่าวและรีบมาช่วยกันขุดหาร่างของลูกชายจนพบ ต่อมา พ่อกลับมาบ้านและรู้ข่าวการเสียชีวิตของลูกชาย ทั้งพ่อและแม่รู้สึกโศกเศร้าอย่างยิ่ง ทันใดนั้น มีเสียงดังมาจากท้องฟ้าซึ่งอาจเป็นเพราะรับรู้ถึงความทุกข์ทรมานของทั้งคู่ว่า “ด้วยอาณัติของปราชญ์ทั้ง 7 แห่งป่าไผ่²⁰ (竹林の七賢) จะบันดาลให้ลูกที่เสียชีวิตไปแล้วฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง” หลังจบเสียงแล้วลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง

1.1 ภาพของลูกชายในเรื่องนี้มี 1 ภาพ คือ ภาพความหวังใญ่ ลูกชายแสดงความหวังใญ่แม่และพี่สาวตอนที่ตนถูกแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งให้กวาดหิมะนอกบ้านแต่ยังยอมทำตามคำสั่งของแม่เลี้ยงดังบทขับร้องต่อไปนี้

子方『さりとは拂はでかくてあるならば
 地『拂はでかくてあるならば。われのみならず。母上も姉御前も思ひは。長
 松の風。身にしむばかり更くる夜の。(佐成謙太郎. 1982 : 1882)

²⁰ ปราชญ์ชาวจีน 7 คน มีชีวิตอยู่ในราวศตวรรษที่ 3 ปราชญ์เหล่านี้ปลีกตัวจากสถานการณ์วิกฤติทางการเมืองของเหล่าขุนนางและมาบรรเลงเครื่องดนตรี ต้มเหล้าในป่าไผ่พร้อมกับสนทนาแลกเปลี่ยนปรัชญากันแต่ไม่มีบันทึกแสดงว่าปราชญ์มารวมตัวพร้อมกันทั้ง 7 คน

ตัวละครเด็ก (ลูกชาย) : แม่กระนั้นก็ตาม หากไม่ยอมกวาดหิมะล่ะก็

นักร้องประสานเสียง : หากไม่ยอมกวาดหิมะล่ะก็ ไม่ใช่เพียงแค่ตนเท่านั้น แม้แต่แม่และพี่สาวก็ต้องหนาวเหน็บเพราะลมที่พัดไปถึงนงะมะทะซุ (แม่และพี่สาวต้องลำบากด้วย) ความหนาวเหน็บสะท้อนไปถึงด้านในของร่างกายจนฟ้าสาบ

บทขับร้องข้างต้นเป็นของลูกชายและนักร้องประสานเสียงที่ขับร้องบรรยายสถานการณ์ที่ลูกชายกำลังเผชิญอยู่ เนื้อหาแสดงให้เห็นว่าลูกชายยอมทนหนาวเหน็บและทำตามคำสั่งของแม่เลี้ยง เพราะห่วงใยแม่และพี่สาวซึ่งอาศัยอยู่ที่นงะมะทะซุ ลูกชายไม่ต้องการให้แม่และพี่สาวต้องลำบากด้วย

1.2 การสมความปรารถนาของลูกชาย ความปรารถนาของลูกชายในเรื่องนี้ คือ ต้องการออกบวช เรื่องนี้ไม่ปรากฏพฤติกรรมแสดงความพยายามของลูกชายเพื่อให้ตนสมความปรารถนา และลูกชายในเรื่องนี้ไม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ กล่าวคือ ลูกชายไม่ได้ออกบวช

การไม่สมความปรารถนาของลูกชายมีความสัมพันธ์ไปในทางกลับกันกับพฤติกรรมของลูกชายที่แสดงภาพด้านบวก คือ ภาพความห่วงใยโดยลูกชายแสดงความห่วงใยแม่และพี่สาว กล่าวคือ ลูกชายในเรื่องนี้ไม่สมความปรารถนาทั้ง ๆ ที่พฤติกรรมของลูกชายแสดงภาพด้านบวก

1.3 อำนาจและการต่อรองของลูกชาย อำนาจของลูกชายหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกชายต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของลูกชาย การต่อรองของลูกชายหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกชายต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของลูกชายในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อดีตสามี ภรรยาเดิม ภรรยาใหม่ ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังนี้ ความปรารถนาของอดีตสามีมี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการให้ลูกชายเป็นทายาทสืบทอดมรดก และ 2) ต้องการให้ภรรยาใหม่ดูแลลูกชายอย่างดีขณะที่ตนไม่อยู่บ้าน ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการลูกชายกลับมาปลอบประโลมใจอีกครั้ง และความปรารถนาของภรรยาใหม่ คือ ต้องการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยง

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจของลูกชาย แต่การต่อรองของลูกชายมี 1 รูปแบบ คือ ลูกชายต่อรองอำนาจของพ่อ กล่าวคือ หลังจากพ่อกับแม่แยกทางกันแล้วพ่อต้องการให้ลูกชายอาศัยอยู่ในบ้านของพ่อเพื่อให้เป็นทายาทสืบทอดมรดก แต่ลูกชายไม่ปฏิบัติตามโดยต้องการออกบวชและเดินทางไปลาแม่กับพี่สาว

1.4 ปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของลูกชาย ลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งด้วยอำนาจของปราชญ์ทั้ง 7 แห่งป่าไผ่ การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งของลูกชายไม่ได้เกิดจากการวิงวอนขอร้องต่อ

เทพเจ้าแต่เกิดจากเทพเจ้ารับรู้ถึงความทุกข์ทรมานที่พ่อแม่ได้รับการสูญเสียลูกชาย ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่ออิชิอิ โทะโมะโกะ (石井倫子) กล่าวว่า “แม้ว่าแม่และพี่สาวในเรื่องทะเลาะ โนะะ ยูกิ จะร้องไห้คร่ำครวญเพียงใดก็ไม่สามารถเกิดปาฏิหาริย์ขึ้นได้ แต่หลังจากพ่อยอมรับผิดชอบและรู้สึกโศกเศร้าทำให้ปราชญ์ทั้ง 7 แห่งป่าไผ่มาช่วยชุบชีวิตลูก” (石井倫子. 2003 : 72-73) โดยบทขับร้องตอนเกิดปาฏิหาริย์ท้ายเรื่องเป็นดังนี้

二人の親の悲しみの。不可思議なる憐みにや。虚空に聲ありて。竹林の七賢竹ゆゑ消ゆる緑子を。又二度返すなりと告げ給ふ御聲より。月若生きかへり悦びは日々に添ふ『かくて親子にあひ竹の。かくて親子にあひ竹の。世をふる里をあらたまて。佛法流布の寺となし。佛種の縁となりけり。二世安樂の縁深き。親子の道ぞありがたき親子の道ぞありがたき。 (佐成謙太郎. 1982 : 1888)

เพราะทั้งพ่อและแม่ต่างโศกเศร้า จึงมีเสียงจากท้องฟ้าอย่างแปลกประหลาดราวกับรับรู้ถึงความทุกข์ทรมานว่า “ด้วยอำนาจของปราชญ์ทั้ง 7 แห่งป่าไผ่จะบันดาลให้ลูกที่เสียชีวิตไปแล้วฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง” หลังจบเสียงนั้นพี่ชุกิวะกะ (ลูกชาย) ฟื้นชีวิตขึ้นมาและความสุขบังเกิดขึ้นทุกคืนวัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พ่อแม่กับลูกได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่ง มีการปรับปรุงบ้านที่อาศัยอยู่ให้กลายเป็นวัดเพื่อเผยแพร่พระธรรม ทำให้ผู้คนเข้าถึงพระพุทธ ความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกที่ก่อให้เกิดความสงบร่มเย็นทั้งในภพปัจจุบันและได้ไปจุติในแดนสุขาวดีในภพหน้าช่างเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ยิ่ง

บทขับร้องข้างต้นเป็นของนักร้องประสานเสียงเพื่อบรรยายเหตุการณ์ตอนจบของเรื่องซึ่งแสดงให้เห็นว่าปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตเกิดขึ้นได้เพราะเทพเจ้ารับรู้ถึงความโศกเศร้าของพ่อแม่

เนื้อเรื่องของเรื่องทะเลาะ โนะะ ยูกิ เริ่มต้นด้วยความโศกเศร้าของลูกชายที่ต้องอาศัยอยู่กับพ่อและแม่เลี้ยง ลูกชายเดินทางไปหาแม่และพี่สาวเพื่อลาบวชแต่ถูกแม่เลี้ยงใช้อุบายให้กลับมาบ้านและกลั่นแกล้งจนกระทั่งลูกชายเสียชีวิต แต่การเกิดปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งของลูกชายตอนท้ายเรื่องส่งผลให้เรื่องราวจบลงอย่างมีความสุข พ่อแม่กับลูกได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่งและปรับปรุงบ้านที่เคยอาศัยอยู่ให้กลายเป็นวัดเพื่อเผยแพร่พระธรรมซึ่งส่งผลให้บรรดาผู้คนเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น

2. ลูกสาว

พอกับแม่แยกทางกัน พ่อให้แม่แยกไปอยู่ที่ณะงะมะท้ซุกิกับลูกสาว ลูกสาวและแม่เดินทางไปบ้านของพ่อหลังจากได้รับข่าวการเสียชีวิตของน้องชาย ลูกสาวช่วยแม่ขุดหิมะจนพบร่างของน้องชายที่เสียชีวิต ลูกสาวได้พบพ่อซึ่งเพิ่งกลับมาถึงบ้านจากการเดินทางไปขอพร ลูกสาวเล่าเรื่องราวโศกนาฏกรรมของน้องชายให้พ่อฟังและตำหนิพ่อที่ไม่คำนึงถึงเรื่องลูกของตนเอง มีเพียงแม่เท่านั้นที่โศกเศร้า ลูกสาวแค้นเคืองพ่อแต่ไม่แค้นเคืองแม่เลี้ยง

2.1 ภาพของลูกสาวในเรื่องนี้มี 2 ภาพ คือ ภาพความกตัญญู และความแค้นเคือง ลูกสาวแสดงความกตัญญูต่อแม่ด้วยการร่วมชะตากรรมกับแม่ในการเดินทางท่ามกลางความหนาวเหน็บไปซุกหิมะคันธาร่างของน้องชาย แต่ลูกสาวแสดงความแค้นเคืองต่อพ่อตั้งบทขับร้องต่อไปนี้

さん候月若長松へ來り給ひしを、父御の召しとて歸りて候へば。竹の雪を拂へと仰せ候程に拂ひて候へば。もとより衣は一重なり。寒風に責められ空しくなりて候を。情ある人の長松へこの由かくと申し候程に。母上これまで御出でて候。『いつれも親にてまませども。母御はこれほど悲しみ給ふに。父御前は子をば思ひ給はぬぞや。繼母御をば恨むまじ。唯父御こそ恨めしう候へ
(佐成謙太郎. 1982 : 1886-1887)

ทศกวีจะกะมาที่นงะมะทศุและกลับไปบ้านเพราะได้รับแจ้งว่าพ่อต้องการพบหลังจากนั้นถูกลังให้กวาดหิมะที่ปกคลุมต้นไม้ซึ่งยอมทำตามคำสั่งนั้นโดยสวมอาภรณ์เพียงชั้นเดียว และสิ้นลมหายใจเพราะแรงลมหนาว ต่อมา ผู้มีจิตเมตตามาแจ้งข่าวให้ทราบ แม่จึงเดินทางมาที่นี่ ทั้ง ๆ ที่เป็นพ่อแม่แต่มีเพียงแม่เท่านั้นที่โศกเศร้า ส่วนพ่อไม่คิดคำนึงเรื่องลูกเลย หนูไม่แค้นเคืองแม่เลยแต่แค้นเคืองพ่อ

บทขับร้องข้างต้นเป็นของลูกสาวตอนเล่าเรื่องราวโศกนาฏกรรมของน้องชายให้พ่อฟังตอนพ่อกลับมาถึงบ้าน

2.2 การสมความปรารถนาของลูกสาว เรื่องนี้ไม่ปรากฏบทขับร้องที่แสดงความปรารถนาของลูกสาว

2.3 อำนาจและการต่อรองของลูกสาว อำนาจของลูกสาวหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกสาวต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของลูกสาว การต่อรองของลูกสาวหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกสาวต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของลูกสาวในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อดีตสามี ภรรยาเดิม ภรรยาใหม่ ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังนี้ ความปรารถนาของอดีตสามีมี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการให้ลูกชายเป็นทายาทสืบทอดมรดก และ 2) ต้องการให้ภรรยาใหม่ดูแลลูกชายอย่างดีขณะที่ตนไม่อยู่บ้าน ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการลูกชายกลับมาปลอบประโลมใจอีกครั้ง และความปรารถนาของภรรยาใหม่ คือ ต้องการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยง

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 3 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจและการต่อรองของลูกสาว

ตัวละครลูกในเรื่องทะนิโก

ลูกชายชื่อมะทซุวะกะ (松若) เป็นตัวละครเด็กหรือโคะกะตะ (子方) ในเรื่องทะนิโก ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครลูกชายโดยแบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพของลูกชาย 2) การสมความปรารถนาของลูกชาย 3) อำนาจและการต่อรองของลูกชาย และ 4) ปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของลูกชาย

1. ภาพของลูกชาย

ลูกชายไม่ได้ไปวัดเป็นระยะเวลาานเพราะต้องดูแลแม่ที่ป่วยเป็นไข้หวัดอยู่ที่บ้าน ต่อมาพระอาจารย์ซึ่งเป็นพระภิกษุหรือยะมะบุฉิ (山伏) เดินทางมาที่บ้านเพื่อกล่าวคำลาเพราะจะออกเดินทางไปบำเพ็ญตบถในเร็ววันนี้ ลูกชายต้องการร่วมเดินทางไปกับพระอาจารย์ด้วยแต่แม่ห้ามไว้เพราะเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่เข้มงวดมาก ลูกชายยกเหตุผลว่าการเดินทางครั้งนี้เป็นการบำเพ็ญตบถให้แม่หายป่วยจากไข้หวัดและมีความสุขในภพปัจจุบัน แม่ไม่อาจทัดทานได้อีกต่อไป จึงจำยอมอนุญาตให้ลูกชายร่วมเดินทางไปกับพระอาจารย์ ต่อมา ลูกชายมีอาการป่วยขณะเดินทางไปกับพระอาจารย์จึงได้รับการลงโทษด้วยการถูกนำไปทิ้งในหุบเขาและฝังทั้งเป็นซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่โบราณของพระภิกษุ พระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุที่ร่วมเดินทางไปด้วยกันต่างรู้สึกโศกเศร้าและสะเทือนใจจึงร่วมกันอธิษฐานวิงวอนต่อเทพเจ้าให้ช่วยชุบชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง

ภาพของลูกชายในเรื่องนี้มี 2 ภาพ คือ ภาพความกตัญญู และภาพความอกตัญญู ลูกชายแสดงความกตัญญูต่อแม่หลายประการดังนี้ 1) ลูกชายดูแลปรนนิบัติแม่ที่ป่วยเป็นไข้หวัดอยู่ที่บ้าน และ 2) ลูกชายเดินทางไปบำเพ็ญตบถในเร็ววันนี้เพราะต้องการให้แม่หายป่วยและมีความสุขในภพปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีพฤติกรรมของลูกชายที่แสดงความผูกพันระหว่างแม่กับลูกดังบทขับร้องต่อไปนี้

仰せ承り候。この道に出でて命を捨てん事こそ。最も望む所なれども。『母の御歎きの色。それこそ深き悲しみなれ。』

(佐成謙太郎. 1982 : 1947)

เข้าใจที่ท่านพูดแล้ว การต้องจบชีวิตลงในการเดินทางมาบำเพ็ญตบถเป็นสุดยอดปรารถนาอยู่แล้ว แต่เสียใจอย่างยิ่งที่ทำให้แม่ต้องโศกเศร้า

บทขับร้องข้างต้นเป็นของลูกชายที่กล่าวตอบพระอาจารย์หลังจากได้รับแจ้งเรื่องวิธีการลงโทษด้วยการถูกฝังทั้งเป็นในหุบเขาแล้ว ลูกชายเสียใจที่ทำให้แม่ต้องโศกเศร้าจากการเสียชีวิตของตน

แม้ว่าลูกชายในเรื่องนี้แสดงภาพความกตัญญูดังกล่าวข้างต้น แต่มีพฤติกรรมของลูกชาย 2 ประการที่แสดงภาพความอกตัญญู ได้แก่ การทอดทิ้งแม่ที่ป่วยไว้ที่บ้าน และการไม่เชื่อฟังแม่ ดังที่วินัย จามรสุนทรวิเคราะห์เรื่องความอกตัญญูของลูกชายไว้ว่า “พฤติกรรมการออกเดินทางไปบำเพ็ญ

ตนบนยอดเขาอาจสามารถพิจารณาในแง่มุมอื่นได้ กล่าวคือ มะห์ซุวะกะยกเหตุผลเรื่องความต้องการให้แม่มีความสุขในภพนี้เพื่อออกเดินทางไปกับพระอาจารย์ซึ่งในแง่นี้คือการแสดงความกตัญญูต่อแม่ แต่การทอดทิ้งแม่ที่ยังไม่หายจากอาการป่วยเป็นไข้หวัดไว้ที่บ้านเป็นสิ่งที่ไม่อาจเรียกว่าความกตัญญู ยิ่งกว่านั้น แม่ไม่ต้องการให้มะห์ซุวะกะเดินทางไปกับพระอาจารย์ แม่โน้มน้าวให้มะห์ซุวะกะล้มเลิกความตั้งใจโดยยกเหตุเรื่องความเป็นห่วงและต้องการเห็นหน้ามะห์ซุวะกะตลอดเวลา นับตั้งแต่พอเสียชีวิตไป แต่มะห์ซุวะกะไม่เชื่อฟังคำขอร้องของแม่แต่กลับยืนยันหนักแน่นว่าต้องการร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขากับพระอาจารย์ ในที่สุด แม่ไม่อาจทัดทานได้จึงจำยอมอนุญาตให้มะห์ซุวะกะเดินทางไปได้ซึ่งการไม่เชื่อฟังแม่เป็นสิ่งที่ไม่อาจเรียกว่าความกตัญญูเช่นกัน” (วินัย จามรสุนทรียา. 2561 : 36)

2. การสมความปรารถนาของลูกชาย

ความปรารถนาของลูกชายในเรื่องนี้ คือ ต้องการให้แม่หายจากอาการป่วย ลูกชายพยายามทำให้ความปรารถนาของตนสำเร็จด้วยการปรนนิบัติแม่ที่บ้าน และต่อมา ลูกชายออกเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขากับพระอาจารย์ อย่างไรก็ตาม ลูกชายไม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการเพราะเรื่องนี้ไม่ปรากฏบทขับร้องที่แสดงให้เห็นว่าแม่หายป่วยจากอาการป่วย

3. อำนาจและการต่อรองของลูกชาย

อำนาจของลูกชายหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกชายต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของลูกชาย การต่อรองของลูกชายหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกชายต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของลูกชายในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของแม่ซึ่งมี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการให้ลูกชายล้มเลิกการร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขากับพระอาจารย์ และ 2) ต้องการให้ลูกชายใช้ชีวิตอยู่กับแม่

จากความปรารถนาของแม่ดังกล่าวข้างต้น พบว่า ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจของลูกชาย แต่การต่อรองของลูกชายมี 1 รูปแบบ คือ ลูกชายต่อรองอำนาจของแม่ กล่าวคือ แม่ต้องการให้ลูกชายล้มเลิกการเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขากับพระอาจารย์แต่ลูกชายไม่ปฏิบัติตามโดยยืนยันว่าจะเดินทางไปกับพระอาจารย์

4. ปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของลูกชาย

ลูกชายประสบเคราะห์กรรมระหว่างเดินทางไปกับพระอาจารย์ กล่าวคือ ลูกชายมีอาการป่วยและได้รับการลงโทษด้วยการถูกฝังทั้งเป็นในหุบเขา อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมที่แสดงความ

กตัญญูต่อแม่ส่งผลด้านบวกต่อลูกชายโดยเทพเจ้าช่วยคลันดาลให้ลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งดั่งที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่ออะมะโนะ พุมิโอะ (天野文雄) กล่าวว่า “ความกตัญญูของมะทซุวะกะส่งผลให้เอ็น โนะ เกียวจะ เสด็จมาช่วยชุบชีวิตเพราะเห็นว่าเป็นคนมีความกตัญญูต่อพ่อแม่และเป็นเด็กที่แตกต่างจากเด็กคนอื่น” (天野文雄. 2019 : 257)

เทพเจ้าที่เสด็จลงมาช่วยชุบชีวิตของลูกชาย คือ เทพกิงะกุจิจิน (ぎがくじん) ซึ่งเป็นเทพบริวารของเทพเอ็น โนะ เกียวจะ²¹ (役行者) สาเหตุที่ผู้แต่งบทละครโนเรื่องนี้แต่งให้เทพเอ็น โนะ เกียวจะ ช่วยชุบชีวิตของลูกชายเป็นดั่งที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อคะวะซะกิ ทซุโยะฉิมิ (川崎剛志) กล่าวว่า “ความจริงแล้วทุกคนต่างรู้กันว่าเอ็น โนะ เกียวจะ ได้ชื่อว่าเป็นลูกกตัญญู ดังนั้นเรื่องทะนิโกจึงเป็นการช่วยชุบชีวิตลูกกตัญญูโดยลูกกตัญญูเช่นกัน” (川崎剛志. 2003 : 31)

การเสด็จลงมาช่วยชุบชีวิตของเทพเจ้าเกิดจากการสวดมนต์วิงวอนของพระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุที่ร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตบถบนยอดเขา สาเหตุที่บรรดาพระภิกษุสวดมนต์วิงวอนให้เทพเจ้าเสด็จมาช่วยชุบชีวิตให้ทั้ง ๆ ที่บรรดาพระภิกษุเป็นผู้ลงโทษตามธรรมเนียมปฏิบัติโดยการฝังตัวละครลูกทั้งเป็นในหุบเขาเป็นดั่งที่วินัย จามรสूरिया ได้วิเคราะห์เรื่องสาเหตุของการสวดมนต์วิงวอนของบรรดาพระภิกษุว่า “การที่เหล่าพระภิกษุต้องการให้มะทซุวะกะ (ตัวละครลูก) ฟื้นชีวิตขึ้นมาขึ้นมีความเป็นไปได้สูงที่สาเหตุมาจากความต้องการให้พระอาจารย์มีชีวิตอยู่ต่อไป และให้พระอาจารย์สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะเดินทางพาพระภิกษุรูปอื่น ๆ ไปบำเพ็ญตบถบนเขาได้สำเร็จ และยังอาจสามารถกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากความกตัญญูของมะทซุวะกะ (ตัวละครลูก) ต่อแม่แล้วความต้องการให้พระอาจารย์มีชีวิตอยู่ต่อไปเป็นเหตุอีกประการหนึ่งที่นำไปสู่การคลันดาลของเทพเจ้าให้มะทซุวะกะ (ตัวละครลูก) ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง” (วินัย จามรสूरिया. 2561 : 39)

พระภิกษุ คือ ผู้ปฏิบัติตนตามวิถีแห่งพระภิกษุหรือฌูเง็นโด (修験道) ซึ่งเป็นลัทธิหนึ่งโดยมีความเชื่อว่าผู้ปฏิบัติตนบนภูเขาจะส่งผลให้ตนมีพลังพิเศษจากการปฏิบัตินั้น ในเรื่องทะนิโก มีบทขับร้องที่แสดงให้เห็นว่าพระภิกษุเขามีพลังพิเศษ ดังนี้

げにげに御嘆き尤もにて候。われ等存じ候は。この年月の行徳もかやうの時にてこそ候へ。開山役の優婆塞。竝に大聖不動明王の索にかけ。松若殿の御命を二度蘇生させ申さうずるにて候
(佐成謙太郎. 1982 : 1950)

ช่างน่าเศร้าใจยิ่งนัก สิ่งที่เราทำลึกลับคืออยู่ตอนนี้ คือ การสะสมพลังกุศลจากการปฏิบัติตนมานานนับแรมปีก็เพื่อประโยชน์ในเวลา นี้ พวกเราจะวิงวอนต่อท่านอจลนาถ

²¹ มีชื่อเรียกอื่นหลายชื่อ เช่น เอ็น โนะ โอะสุคุ (役小角) เอ็น โนะ อุยะโอะซะกุ (役優婆塞) เป็นผู้บุกเบิกภูเขาอะทซุระจิ (葛城山) มีชีวิตอยู่ระหว่างปีค.ศ.634-701 และเป็นศาสดาของลัทธิวิถีแห่งพระภิกษุหรือฌูเง็นโด (修験道) ซึ่งมีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับภูเขา ผู้ศรัทธาจะปฏิบัติตนบนภูเขาและเชื่อว่าส่งผลให้ตนมีพลังพิเศษจากการปฏิบัตินั้น ผู้ปฏิบัติตนมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ยะมะบุมิ (山伏) เก็นสะ (験者)

และท่านเอ็น โนะ เกียวจะ ให้ช่วยคลำบันดาลให้มะทชุวะกะ (ตัวละครลูก) ฟันชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง

บทข้อร้องข้างต้นเป็นของบรรดาพระภิกษุที่กล่าวต่อรองหัวหน้าคณะเดินทางหลังจากพระอาจารย์ไม่ยอมลุกขึ้นเพื่อเดินทางต่อไป

พลังกุศล หมายถึง พลังพิเศษจากการปฏิบัติตนของพระภิกษุฯ ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อ ฌุโตะ โยะฉึกิ (首藤善樹) อธิบายความหมายของ พลังกุศล หรือ เกียวโตะกุ (行徳) ว่า “พลังกุศล หมายถึง กุศลบุญหรือพลังพิเศษที่ได้รับจากการฝึกฝนบำเพ็ญตนโดยเชื่อว่าผลการบำเพ็ญตนอย่างเข้มงวดจะส่งผลให้พระภิกษุฯมีพลังพิเศษเหนือมนุษย์” (首藤善樹. 2003 : 42)

การที่พระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุฯที่ร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขาเป็นตัวละครผู้สวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าเป็นสิ่งที่ผู้ชมละครโนในสมัยโบราณยอมรับได้ง่ายเพราะพระภิกษุฯมีพลังพิเศษเหนือมนุษย์และสามารถวิงวอนให้เทพเจ้าเสด็จมาช่วยเหลือได้

เนื้อเรื่องของเรื่องทะนิโก แสดงโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับลูกชายจากการถูกฝังทั้งเป็นในหุบเขาเพราะมีอาการป่วยระหว่างเดินทางไปกับพระอาจารย์เพื่อบำเพ็ญตนบนยอดเขา หลังจากนั้นพระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุฯสวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าและเกิดปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งของลูกชายซึ่งส่งผลให้เรื่องราวจบลงอย่างมีความสุข

ตัวละครลูกในเรื่องดัมปู

ลูกชายชื่ออูเมะวะกะ (梅若) เป็นตัวละครเด็กหรือโคะกะตะ (子方) ในเรื่องดัมปู ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครลูกชายโดยแบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพของลูกชาย 2) การสมความปรารถนาของลูกชาย 3) อำนาจและการต่อรองของลูกชาย และ 4) ปาฏิหาริย์การรอดชีวิตของลูกชาย

1. ภาพของลูกชาย

ลูกชายเดินทางจากเมืองหลวงพร้อมพระอาจารย์ไปที่เกาะชะโดะ²² (佐渡) เพราะได้ข่าวว่าพ่อยังมีชีวิตอยู่และถูกเนรเทศไปที่เกาะแห่งนั้น เมื่อเดินทางถึงเกาะชะโดะ ผู้ดูแลคนที่ถูกเนรเทศชื่อฮิเมะ โนะ ซันโร (本間三郎) (จากนี้ไปเรียกว่าผู้ดูแลฯ) อนุญาตให้ลูกชายพบพ่อได้เพราะเห็นว่าลูกชายอายุยังน้อยและเดินทางมาไกล แต่พ่อไม่ยอมพบลูกชายโดยปฏิเสธว่าตนไม่มีลูก ลูกชายรู้สึกโศกเศร้าอย่างยิ่งที่อุตสาหะเดินทางมาไกลแต่ไม่ได้พบพ่อ วันรุ่งขึ้นเป็นวันประหารพ่อ พ่อถูกนำตัวไปที่ชายหาด ลูกชายติดตามขบวนด้วยน้ำตาและรีบวิ่งเข้าไปเรียกพ่อ พ่อบอกพระอาจารย์ให้รับพาลูก

²² ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดนิงะตะ (新潟県)

ชายไปซ่อนและยอมรับความจริงกับผู้ดูแล เรื่องลูกชายของตนและขอร้องให้ช่วยส่งลูกชายกลับไป
ยังเมืองหลวงเพราะอายุน้อยอยู่ ผู้ดูแล ยินดีช่วยโดยสัญญาว่าจะจัดเตรียมเรือตอนฟ้าสว่าง ต่อมา
ในวันรุ่งขึ้น หลังจากพ่อถูกตัดคอแล้วพระอาจารย์ขอรับร่างของพ่อไปเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ ต่อมา ลูก
ชายและพระอาจารย์กลับมาอยู่ที่พัก ลูกชายขอร้องพระอาจารย์ให้ช่วยสังหารผู้ดูแล แต่พระ
อาจารย์ไม่เห็นด้วยในตอนแรกโดยบอกว่าผู้ดูแล เป็นผู้รับฝากนักโทษเพียงชั่วคราวเท่านั้น ไม่ใช่
ศัตรูที่แท้จริง ดังนั้นให้รอจัดการศัตรูตัวจริงตอนศัตรูเดินทางไปเมืองหลวง แต่ลูกชายยังยืนยันคำเดิม
ในที่สุด พระอาจารย์ยอมตกลงทำตาม พอตักตึก ลูกชายและพระอาจารย์เข้าไปในห้องนอนของ
ผู้ดูแล และลูกชายหยิบมีดสั้นแทงลงไปที่หน้าอกของผู้ดูแล หลังจากนั้น กระโดดลงจากชานเรือน
หนีไป มีคนวิ่งตามและตะโกนให้จับตัวไว้ ลูกชายและพระอาจารย์วิ่งหนีมาจนถึงชายฝั่งและเห็นเรือ
เพิ่งออกจากท่าไป พระอาจารย์ขอขึ้นเรือลำนั้นแต่นายเรือปฏิเสธและยังคงแล่นเรือไกลออกไป
ขณะนั้น คนที่วิ่งไล่ตามมาก็เข้าใกล้ขึ้นทุกที พระอาจารย์พยายามขอร้องให้นายเรือหันเรือกลับมารับ
แต่นายเรือไม่ยอมปฏิบัติตาม พระอาจารย์จึงร่ายมนต์วิงวอนต่อเทพเจ้าแห่งศาลเจ้าคุมะโนะ ในที่สุด
เทพเจ้าช่วยดลบันดาลให้ลมเปลี่ยนทิศและทำให้เรือค่อย ๆ หันกลับเข้าหาชายฝั่ง ลูกชายและพระ
อาจารย์ขึ้นเรือเดินทางกลับถึงเมืองหลวงอย่างปลอดภัย

ภาพของลูกชายในเรื่องนี้มี 1 ภาพ คือ ภาพความกตัญญูโดยลูกชายแสดงพฤติกรรม
กตัญญูด้วยการสังหารศัตรูของพ่อโดยลูกชายแสดงความปรารถนาจะสังหารผู้ดูแล ๑ หลังจากพ่อถูก
ประหารด้วยการตัดคอแล้วเพราะคิดว่าผู้ดูแล ๑ คือศัตรูของพ่อทั้ง ๆ ที่พระอาจารย์ทัดทานแล้วแต่
ลูกชายยืนยันเจตนาดังบทขับร้องต่อไปนี้

子方「本間を討つて賜はり候へ
ワキ「ああ暫く候。まづ御心を静めて聞し召され候へ。本間は一旦囚人を預
かり申したるまでにてこそ候へ。眞の親の敵は。相模の守高時こそ敵にて御座候
へ。それは都へ御上り候ひて。自然の時節を御待ち候へ
子方「いや目の前にて討ちたるこそ親の敵にて候へ
(佐成謙太郎. 1982 : 2019-2020)

ตัวละครเด็ก (ลูกชาย) : กรุณาสังหารสมมะ (ผู้ดูแล ๑) ด้วย

ตัวละครรอง (พระอาจารย์) : รอสักครู่ ช่วยฟังอย่างสงบนะ สมมะเป็นเพียงผู้รับ
ฝากนักโทษเพียงชั่วคราวเท่านั้น ศัตรูที่แท้จริงของพ่อคือชะงะมิ โนะ คะมิ ทะกะโตะกิ
ขอให้รอโอกาสที่เหมาะสมตอนศัตรูเดินทางไปเมืองหลวง

ตัวละครเด็ก (ลูกชาย) : ไม่ คนที่ฆ่าพ่อต่อหน้าคือศัตรูของพ่อ

บทขับร้องข้างต้นเป็นการสนทนาระหว่างลูกชายกับพระอาจารย์ ลูกชายขอร้องให้พระ
อาจารย์สังหารสมมะหรือสมมะ โนะ ชันโร (本間三郎) ซึ่งเป็นผู้ดูแลคนที่ถูกเนรเทศบนเกาะชะโตะ

พระอาจารย์อธิบายว่าศัตรูที่แท้จริงคือชะงะมิ โนะ คะมิ ทะกะโตะกิ²³ (相模守高時) แต่ลูกชายยังยืนยันว่าจะสังหารฮมมะ

การที่ลูกชายสังหารผู้ดูแล ฯ แสดงให้เห็นว่าแม้การฆ่าสิ่งมีชีวิตจะเป็นบาปประการหนึ่ง แต่การฆ่าศัตรูของพ่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพ่อที่ลูกชายเลือกที่จะปฏิบัติ การแสดงความกตัญญูเป็นความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้ลูกแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่หลังจากพ่อแม่เสียชีวิตไปแล้ว อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ไม่ปรากฏบทขับร้องว่าวิญญาณของพ่อได้บรรลุธรรม

2. การสมความปรารถนาของลูกชาย

ความปรารถนาของลูกชายในเรื่องนี้มี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการพบพ่อที่ภูเขานเรทสไปอยู่ที่เกาะชะโตะ และ 2) ต้องการสังหารผู้ดูแล ฯ เพราะลูกชายคิดว่าผู้ดูแล ฯ คือศัตรู ลูกชายพยายามทำให้ความปรารถนาของตนสำเร็จด้วยการออกเดินทางไปเกาะชะโตะกับพระอาจารย์ และต่อมา ลูกชายและพระอาจารย์ร่วมกันวางแผนเพื่อสังหารผู้ดูแล ฯ ลูกชายในเรื่องนี้สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการทั้ง 2 ประการ กล่าวคือ ลูกชายได้พบพ่อที่เกาะชะโตะ และสามารถสังหารผู้ดูแล ฯ ได้สำเร็จ

การสมความปรารถนาของลูกชายมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับพฤติกรรมของลูกชายที่แสดงภาพด้านบวก คือ ภาพความกตัญญู กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงภาพด้านบวกอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลด้านบวกให้ลูกชายสมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

3. อำนาจและการต่อรองของลูกชาย

อำนาจของลูกชายหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกชายต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของลูกชาย การต่อรองของลูกชายหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกชายต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของลูกชายในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของพ่อ คือ ต้องการให้ลูกชายเดินทางกลับไปเมืองหลวงอย่างปลอดภัย

จากความปรารถนาของพ่อดังกล่าวข้างต้น พบว่า ไม่ปรากฏทั้งการแสดงอำนาจและการต่อรองของลูกชาย

²³ ชะงะมิ (相模) เป็นชื่อดินแดนซึ่งปัจจุบันคือส่วนหนึ่งของจังหวัดคะนะงะวะ (神奈川県) คำว่ากะมิหรือคะมิ (守) หมายถึงผู้ครองดินแดน ส่วนทะกะโตะกิ (高時) เป็นชื่อของผู้ปกครองรัฐบาลทหารคะมะงุระ (鎌倉幕府) รุ่นที่ 14 ดำรงตำแหน่งระหว่างปี.ศ.1316-1326

4. ปาฏิหาริย์การรอดชีวิตของลูกชาย

หลังจากลูกชายสังหารผู้ดูแลฯ ในห้องนอนแล้วลูกชายและพระอาจารย์วิ่งหนีการไล่ตามของคนไปถึงชายฝั่ง แต่เรือเพิ่งออกจากท่าไป พระอาจารย์พยายามขอร้องให้นายเรือหันเรือกลับมารับแต่ไม่เป็นผล พระอาจารย์เริ่มรำยมนต์ ในที่สุด เทพเจ้าแห่งศาลเจ้าคุมะโนะเสด็จมาประทับเหนือท้องทะเล บันดาลให้ลมเปลี่ยนทิศและเรือหันกลับเข้ามาทางฝั่ง ทั้งลูกชายและพระอาจารย์สามารถขึ้นเรือเดินทางกลับเมืองหลวงได้อย่างปลอดภัย

นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อชะนะริ เค็นตะโร (佐成謙太郎) อธิบายเกี่ยวกับพระอาจารย์ว่า “พระอาจารย์ในเรื่องตัมปูเป็นพระรูปเดียวกับกับพระอาจารย์ในเรื่องทะนิโก” (佐成謙太郎. 1982 : 1938) ดังนั้น พระอาจารย์ในเรื่องตัมปู จึงมีพลังพิเศษเช่นเดียวกับเรื่องทะนิโก บทขับร้องที่แสดงให้เห็นว่าพระอาจารย์ในเรื่องตัมปู มีพลังพิเศษปรากฏในบทขับร้องดังต่อไปนี้

ワキ「あら笑止や。頼みたる船は遠さかる。追手は跡に近づく。さて御命をば何と仕り候べき。某きつと案じ出だしたる事の候。われこの年月三熊野の権現へ歩み運び候も。かやうの爲にてこそ候へ。海上に三所権現を勧請申し。並びに不動明王の索にかけて。あの船を祈り戻さうずるにて候。やあやあその船戻せとこそ。寄せずは祈り戻さうずるぞ

船頭「なにこの船を祈り戻さうとや

ワキ「なかなかの事

船頭「山伏は物の怪などをこそ祈れ。船祈つたる山伏はまだ聞かぬよ

(佐成謙太郎. 1982 : 2024-2025)

ตัวละครรอง (พระอาจารย์) : ลำบากแล้ว เรือที่ขอร้องให้กลับมารับก็แล่นไกลออกไป คนที่วิ่งไล่ตามก็ใกล้เข้ามาทุกที หากเป็นเช่นนี้ชีวิตจะเป็นอย่างไร ไข้แล้ว นี้ออกแล้ว การที่ข้าฯ ไปนมัสการเทพเจ้าแห่งศาลเจ้าคุมะโนะ 3 แห่ง²⁴ เป็นเวลาช้านานจะเป็นประโยชน์ในเวลาเช่นนี้ จะวิงวอนให้เทพเจ้าแห่งศาลเจ้าคุมะโนะ 3 แห่งปรากฏเหนือท้องทะเล และอาศัยพลังของท่านจงบันดาลให้เรือหันหัวกลับมา นี่แน่ะ นายเรือ จงรีบหันหัวเรือกลับมา มิฉะนั้น จะรำยมนต์ให้เรือหันกลับ

นายเรือ : อะไรนะ ท่านจะรำยมนต์ให้เรื่อนี้หันหัวกลับไปหรือ

ตัวละครรอง (พระอาจารย์) : ถูกต้องแล้ว

นายเรือ : พระภูเขาคือผู้สามารถรำยมนต์เกี่ยวกับวิญญูณต่าง ๆ แต่ไม่เคยได้ยินว่ามีพระภูเขารูปใดรำยมนต์ให้เรือหันหัวกลับ

²⁴ ศาลเจ้าคุมะโนะ 3 แห่ง ได้แก่ คุมะโนะฮงงูทะอิฉะ (熊野本宮大社) คุมะโนะฮะยะตะมะทะอิฉะ (熊野速玉大社) และคุมะโนะนะชิทะอิฉะ (熊野那智大社) โดยศาลเจ้าทั้ง 3 แห่งอยู่ที่คิอิ โนะ กุนิ (紀伊国) ซึ่งปัจจุบันคือดินแดนส่วนหนึ่งของจังหวัดวะกะยะมะ (和歌山県) และจังหวัดมิเอะ (三重県)

บทขั้บร้องข้างต้นเป็นการสนทนาระหว่างนายเรือกับพระอาจารย์หลังจากนายเรือปฏิเสธที่จะนำเรือที่ออกจากท่าไปแล้วกลับเข้าสู่ฝั่ง บทขั้บร้องของนายเรือปรากฏชัดเจนว่าพระภูเขาคือผู้มีพลังพิเศษเหนือมนุษย์

การที่พระอาจารย์เป็นตัวละครผู้สวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าเป็นสิ่งที่ผู้ชมละครโนในสมัยโบราณยอมรับได้ง่ายเพราะพระภูเขามีพลังพิเศษเหนือมนุษย์และสามารถวิงวอนให้เทพเจ้าเสด็จมาช่วยเหลือได้

เนื้อเรื่องของเรื่องตัมปู เริ่มต้นด้วยความยากลำบากของลูกชายในการเดินทางไปยังเกาะชะโตะเพื่อพบพ่อ หลังจากพ่อถูกประหารแล้วลูกชายและพระอาจารย์ร่วมมือกันสังหารผู้ดูแลฯ ได้สำเร็จแต่ทั้งลูกชายและพระอาจารย์ต้องหนีการไล่ตามเพื่อกลับไปเมืองหลวง ทั้งคู่ตกอยู่ในสถานการณ์ลำบากแต่เกิดปาฏิหาริย์ลมนเปลี่ยนทิศทำให้เรือที่ออกจากท่าไปแล้วหันกลับเข้าสู่ฝั่ง ตอนท้ายเรื่องส่งผลให้เรื่องราวจบลงอย่างมีความสุขซึ่งเป็นไปตามแบบแผนของการแต่งบทละครโนที่ไม่ว่าจะเกิดโศกนาฏกรรมสาหัสเพียงใดแต่เรื่องราวจะจบลงอย่างมีความสุข

ตัวละครลูกในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ

ลูกสาวเป็นตัวละครเด็กหรือโคะกะตะ (子方) ในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ในที่นี้จะวิเคราะห์ตัวละครลูกสาวโดยแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพของลูกสาว 2) การสมความปรารถนาของลูกสาว และ 3) อำนาจและการต่อรองของลูกสาว

1. ภาพของลูกสาว

ลูกสาวอาศัยอยู่ในเรือนที่พ่อสร้างให้โดยแยกออกจากเรือนหลัก วันนีตรงกับวันเสียชีวิตของแม่ พ่อมาที่เรือนแยกและสงสัยว่าลูกสาวอาจปฏิบัติตัวเหมือนเสียงเล่าลือของชาวบ้าน คือ ทำหุ่นไม้เป็นรูปแม่แล้วสวดท่องคาถาตลอดเวลาซึ่งพ่อเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม พ่อแนะนำลูกสาวให้อุทิศส่วนกุศลด้วยการอ่านพระสูตรซึ่งจะส่งผลให้วิญญาณของแม่ได้จุติในแดนสุขาวดี และลูกสาวก็สามารถจุติในแดนสุขาวดีได้เช่นกัน ลูกสาวบอกพ่อว่าทุกครั้งที่ตนส่องกระจกเงาซึ่งเป็นของต่างหน้าจากแม่ ตนจะเห็นเงาสะท้อนของแม่ และเรียกพ่อให้มาดูเงาสะท้อนของแม่ในกระจกเงา แต่พ่อไม่เห็นเงาสะท้อนของแม่จึงบอกว่าลูกสาวพูดไม่จริง ลูกสาวรู้สึกเสียใจอย่างยิ่ง ลูกสาวยื่นร้องให้ที่หน้ากระจกเงาและรำพันว่าสาเหตุที่พ่อมองไม่เห็นนั้นอาจเป็นเพราะหลังจากแม่เสียชีวิตได้ไม่นาน พ่อก็มีภรรยาใหม่ แม่ยังอาจรู้สึกแค้นเคืองและไม่อยากปรากฏเงาให้พ่อเห็น ลูกสาวเห็นเงาตนเองสะท้อนในกระจกและเรียกพ่อให้มาดูแม่ในกระจกเงาอีกครั้ง พ่อรู้สึกเวทนาอย่างยิ่งที่ลูกสาวเห็นเงาตนเองสะท้อนในกระจกแต่กลับคิดว่าเป็นแม่ พ่อพยายามอธิบายให้ลูกสาวเข้าใจว่ากระจกเงานี้เมื่อมีวัตถุมาวางอยู่ด้านหน้าก็จะสะท้อนเงาของสิ่งนั้น ถ้าพ่อลองมายืนหน้ากระจกก็จะเห็นเงาสะท้อนของพ่อ ถ้าเอาพัดมาวางก็จะเห็นเงาสะท้อนของพัด ลูกสาวเข้าใจตามที่พ่ออธิบาย ต่อมา วิญญาณของ

แม่มาปรากฏในความฝันของลูกสาว และสหเทพพยายามนำวิญญาณของแม่กลับไปยังปรโลก สหเทพบอกว่าวิญญาณของแม่เป็นคนบาปซึ่งได้รับอนุญาตให้พักเพียงชั่วครู่เท่านั้น สหเทพพูดด้วยความโมโหแล้วแกลงท่อนเหล็กร้อนขึ้นและตีลงไปทีวิญญาณของแม่ สหเทพพูดต่อว่า แม่ซากของร่างกายแม่จะยังอยู่บนโลกมนุษย์นี้แต่จิตวิญญาณออกจากร่างและไปยังปรโลกแล้ว สหเทพสั่งให้วิญญาณของแม่มาอยู่ต่อหน้ากระเจกเงา ทันใดนั้น สหเทพรู้สึกประหลาดใจที่เห็นเงาในกระเจกเป็นร่างของหญิงซึ่งมีลักษณะของพระโพธิสัตว์ ด้วยเหตุนี้ สหเทพจึงไม่สามารถพาวิญญาณไปนรกได้ ในที่สุด สหเทพกลับไปยังนรกเพียงลำพัง

ภาพของลูกสาวในเรื่องนี้มี 1 ภาพ คือ ภาพความกตัญญูโดยลูกสาวแสดงความกตัญญูต่อทั้งพ่อและแม่ กล่าวคือ ลูกสาวเชื่อฟังพ่อ และลูกสาวอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่

การเชื่อฟังพ่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพ่อประการหนึ่ง ลูกสาวในเรื่องนี้แสดงพฤติกรรมเชื่อฟังพ่อ 2 ประการ ได้แก่ 1) เชื่อฟังคำแนะนำของพ่อเรื่องการอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ด้วยการอ่านพระสูตร 2) เชื่อฟังคำอธิบายของพ่อเรื่องเงาสะท้อนในกระเจกว่าไม่ใช่เงาของแม่ แต่เป็นเงาสะท้อนวัตถุที่อยู่หน้ากระเจก

การอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่เป็นการแสดงความกตัญญูของลูกสาว พฤติกรรมนี้ส่งผลให้วิญญาณของแม่ได้บรรลุนิพพาน กลายเป็นพระโพธิสัตว์ ได้จุติในแดนสุขาวดี ในเรื่องนี้ไม่ปรากฏบทร้องว่าลูกสาวอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ด้วยวิธีใด แต่ลูกสาวมีความกตัญญูต่อทั้งพ่อและแม่ ดังนั้น มีความเป็นไปได้ที่ลูกสาวจะเชื่อฟังพ่อด้วยการอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ด้วยการท่องพระสูตรตามคำแนะนำของพ่อ ดังบทร้องต่อไปนี้

母を戀しく思はば。經念佛し弔ひてこそ。死にたる母も成佛し。おことも同じ蓮の縁となるべきに
(佐成謙太郎. 1982 : 2872)

หากคิดถึงแม่ จงอุทิศส่วนกุศลให้ด้วยการอ่านพระสูตรซึ่งส่งผลให้แม่ที่จากไปแล้ว
ได้บรรลุนิพพาน และลูกก็จะสามารถไปจุติในแดนสุขาวดีได้เช่นกัน

บทร้องข้างต้นเป็นของพ่อที่แนะนำลูกสาวให้อุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ด้วยการอ่านพระสูตรแทนการทำหุ่นไม้เป็นรูปแม่แล้วสวดท่องคาถาซึ่งพ่อเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม การที่ลูกสาวสวดท่องคาถาน่ากลัวนั้นแทนที่แม่จะได้จุติในแดนสุขาวดีก็กลับต้องมาตกนรก ลูกสาวก็ต้องตกนรกเช่นกัน

การอ่านพระสูตรเป็นแนวปฏิบัติของนิกายนิชิเร็น (日蓮宗) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่านิกายฮกเกะ (法華宗) ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อซุเอะกิ ฟูมิฮิโกะ (末木文美士) กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับนิกายฮกเกะว่า “นิกายฮกเกะ มีความศรัทธาต่อสัทธรรมปุณฑริกสูตรหรือฮกเกะเกียว (法華經) ผู้ศรัทธานิกายนี้เน้นการอ่านและการคัดลอกพระสูตร ผู้ศรัทธาส่วนมากจะบำเพ็ญเพียรด้วยการทรมานกายแบบต่าง ๆ ในป่าเขา” (末木文美士. 2010 : 156)

2. การสมความปรารถนาของลูกสาว

ความปรารถนาของลูกสาวในเรื่องนี้มี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการพบแม่ที่เสียชีวิตไปแล้ว และ 2) ต้องการให้วิญญาณของแม่มีความสุขในโลกหลังความตาย ลูกสาวพยายามทำให้ความปรารถนาของตนสำเร็จด้วยการส่งกระเจ๊กเงินที่เป็นของต่างหน้าจากแม่ และคิดว่าเงาของตนที่สะท้อนในกระเจ๊กเป็นเงาของแม่ นอกจากนี้ ลูกสาวอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ ลูกสาวในเรื่องนี้สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการทั้ง 2 ประการ กล่าวคือ วิญญาณของแม่มาปรากฏในความฝันของลูกสาวซึ่งถือเป็นการพบกันวิธีหนึ่ง และวิญญาณของแม่บรรลุธรรมซึ่งเป็นความสุขแบบชั่ววินาที

การสมความปรารถนาของลูกสาวมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับพฤติกรรมของลูกสาวที่แสดงภาพด้านบวก คือ ภาพความกตัญญู กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงภาพด้านบวกอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลด้านบวกให้ลูกสาวสมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

3. อำนาจและการต่อรองของลูกสาว

อำนาจของลูกสาวหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกสาวต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของลูกสาว การต่อรองของลูกสาวหมายถึงการแสดงพฤติกรรมของลูกสาวต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่า

การวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองของลูกสาวในเรื่องนี้พิจารณาประกอบกับความปรารถนาของตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ อติตสामी ภรรยาเดิม ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปความปรารถนาของตัวละครทั้ง 2 คนดังนี้ ความปรารถนาของอติตสामी คือ ต้องการให้วิญญาณของภรรยาเดิมได้บรรลุธรรม ความปรารถนาของภรรยาเดิม คือ ต้องการกลับมายังโลกมนุษย์

จากความปรารถนาของตัวละครทั้ง 2 คนดังกล่าวข้างต้น พบว่า จากเนื้อเรื่องของเรื่องมะห์ซุยะมะกะงะมิพบว่า ไม่ปรากฏทั้งการแสดงอำนาจและการต่อรองของลูกสาว

สรุป

บทนี้วิเคราะห์ตัวละครทุกทั้งที่เป็นลูกชาย และลูกสาว จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอะอิโสะเมะงะวะ เรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ เรื่องทะนิโก เรื่องดัมปู และเรื่องมะห์ซุยะมะกะงะ ใน 4 ประเด็น ได้แก่ ภาพ การสมความปรารถนา อำนาจและการต่อรอง และการเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครลูก

ผลการวิเคราะห์เรื่องภาพพบว่า ภาพของตัวละครทุกทั้งลูกชายและลูกสาวส่วนมากเป็นภาพด้านบวกโดยแสดงภาพความกตัญญู ทั้งนี้ พฤติกรรมที่แสดงภาพของลูกชายและลูกสาวส่วนมากเป็นพฤติกรรมที่ลูกแสดงต่อแม่ (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการอภิปรายผลเรื่องภาพของตัวละครลูกในบทที่ 5 หน้า 66)

ผลการวิเคราะห์เรื่องการสมความปรารถนาพบว่า ลูกชายสมความปรารถนา 2 เรื่องและไม่สมความปรารถนา 2 เรื่อง ส่วนลูกสาวสมความปรารถนา 1 เรื่อง (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาพของตัวละครลูกกับการสมความปรารถนาของตัวละครลูกในบทที่ 5 หน้า 68)

ผลการวิเคราะห์เรื่องอำนาจและการต่อรองพบว่า ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจของทั้งลูกชายและลูกสาว แต่ปรากฏการต่อรองอำนาจของลูกชายจำนวน 3 เรื่อง (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการอภิปรายผลเรื่องอำนาจและการต่อรองของตัวละครลูกในบทที่ 5 หน้า 70)

ผลการวิเคราะห์เรื่องการเกิดปาฏิหาริย์พบว่า เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นกับลูกชายเท่านั้น แต่ไม่เกิดปาฏิหาริย์กับลูกสาว (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการอภิปรายผลเรื่องการเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครลูกในบทที่ 5 หน้า 71)

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นเรื่องที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบัน จำนวนทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ 1) อะอิโอะเมงะวะวะ 2) ทะเกะ โนะ ยุกิ 3) ทะนิโก 4) ตัมปู และ 5) มะทซุยะมะกะงะมิ โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาภาพของตัวละครหญิงและตัวละครลูก 2) ศึกษาอำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงและตัวละครลูก 3) ศึกษาความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา บทนี้จะสรุปและอภิปรายผลการวิจัยโดยแบ่งเป็น 6 หัวข้อ ได้แก่ 1) ผลการวิเคราะห์ตัวละครหญิง 2) ผลการวิเคราะห์ตัวละครลูก 3) ความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครโน 4) ผลการทดสอบสมมติฐาน 5) ประโยชน์ของงานวิจัย และ 6) ข้อเสนอแนะในที่จะสรุปประเภทของตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษาเพื่อประโยชน์ต่อการอภิปรายผลในบทนี้

ตารางที่ 1: ประเภทของตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา
หมายเหตุ : เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครนั้น

ตัวละคร บทละครโน	ภรรยาหรือภรรยาเดิม	ภรรยาใหม่	ลูกชาย	ลูกสาว
อะอิโอะเมงะวะวะ	ตัวละครเอก	เคียวเง็น	ตัวละครเด็ก	-
ทะเกะ โนะ ยุกิ	ตัวละครเอก	เคียวเง็น	ตัวละครเด็ก	ผู้ติดตามตัวละครเอก
ทะนิโก	ตัวละครเอก	-	ตัวละครเด็ก	-
ตัมปู	-	-	ตัวละครเด็ก	-
มะทซุยะมะกะงะมิ	ผู้ติดตามตัวละครเอก	-	-	ตัวละครเด็ก

ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์ตัวละครหญิง

ตัวละครหญิงในบทละครโนเรื่องที่ศึกษาบางเรื่องปรากฏทั้งภรรยาเดิมและภรรยาใหม่ ขณะที่บางเรื่องปรากฏเฉพาะภรรยาเท่านั้น ตัวละครหญิงที่เป็นภรรยาหรือภรรยาเดิมจะแสดงบทบาทแม่ด้วย ส่วนตัวละครหญิงที่เป็นภรรยาใหม่บางเรื่องแสดงบทบาทแม่เลี้ยงด้วย ในที่นี้ จะสรุปและอภิปรายผลการวิจัยเกี่ยวกับตัวละครหญิงทั้งภรรยาเดิมและภรรยาใหม่โดยแบ่งเป็น 4 หัวข้อ

ได้แก่ 1) ภาพของตัวละครหญิง 2) การสมความปรารถนาของตัวละครหญิง 3) อำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิง และ 4) การเกิดปฏิกิริยากับตัวละครหญิง

1. ภาพของตัวละครหญิง

บทละครในเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้มีจำนวนทั้งหมด 5 เรื่องแต่มี 1 เรื่องที่ไม่ปรากฏตัวละครหญิง คือ เรื่องต้มยำ ดังนั้น ในที่นี้จะสรุปภาพของตัวละครหญิงในบทละครจำนวน 4 เรื่องดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2: ภาพของตัวละครหญิงในบทละครในเรื่องที่ศึกษา

- หมายเหตุ : 1. เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครกรรยาใหม่
2. ข้อความในวงเล็บ หมายถึง บทบาทที่แสดงภาพนั้น
3. ภาพด้านลบ แสดงด้วยอักษรเอียงและขีดเส้นใต้

บทละครโน	ภาพ	กรรยาหรือกรรยาเดิม	กรรยาใหม่
อะอิโอะเมะงะวะ		1. ห่วงใยลูกชาย (บทบาทแม่) 2. กล้าหาญ (บทบาทแม่) 3. จิตใจสูงส่ง (บทบาทกรรยา)	<u>ทิ้งทวง</u> (บทบาทกรรยา)
ทะกะ โนะ ยูกิ		1. ห่วงใยลูกชาย (บทบาทแม่) 2. กล้าหาญ (บทบาทแม่) 3. <u>แค้นเคือง</u> (บทบาทแม่)	<u>โหดร้าย</u> (บทบาทแม่เลี้ยง)
ทะนิโก		ห่วงใยลูกชาย (บทบาทแม่)	-
มะทซุยะมะกะงะมิ		ห่วงใยลูกสาว (บทบาทแม่)	-

ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 2 พบว่า ภาพของกรรยาหรือกรรยาเดิมส่วนมากเป็นภาพด้านบวก ยกเว้นภาพความแค้นเคืองในเรื่องทะกะ โนะ ยูกิ ที่เป็นภาพด้านลบ และภาพของกรรยาเดิมส่วนมากเกิดจากบทบาทความเป็นแม่ ยกเว้น ภาพความมีจิตใจสูงส่งในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะเท่านั้นที่เกิดจากบทบาทความเป็นกรรยา บทบาทแม่ในทุกเรื่องแสดงภาพความห่วงใยลูก การแสดงความรักความผูกพันของแม่ส่วนมากเป็นการแสดงต่อลูกชาย ยกเว้น เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ที่แม่แสดงความรักความผูกพันต่อลูกสาวซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องเดียวที่ไม่ปรากฏตัวละครลูกชาย ส่วนเรื่องทะกะ โนะ ยูกิ เป็นเรื่องเดียวที่ปรากฏทั้งตัวละครลูกชายและลูกสาว แต่แม่ในเรื่องนี้แสดงภาพที่สะท้อนความรักความผูกพันต่อลูกชายเท่านั้น

จากตารางที่ 2 พบว่า ภาพของภรรยาใหม่ซึ่งเป็นตัวละครที่ปรากฏในบทละครโน 2 เรื่อง เป็นภาพด้านลบทั้งหมด เรื่องอะอิโอะเมะงะวะ คือ ภาพความหึงหวง ภรรยาใหม่หึงหวงสามีจึงแสดงพฤติกรรมที่ส่งผลให้เกิดโศกนาฏกรรมแก่ภรรยาเดิมและลูกโดยภรรยาเดิมกระโดดลงไปแม่น้ำเพื่อปลิดชีวิตตนเอง ส่วนเรื่องทะเลเกะ โนะ ยูกิ คือ ภาพความโหดร้าย ภรรยาใหม่กลั่นแกล้งลูกเลี้ยงจนส่งผลให้ลูกเลี้ยงเสียชีวิต การที่ภาพของภรรยาใหม่ในทั้ง 2 เรื่องเป็นภาพด้านลบทั้งหมดอาจวิเคราะห์ได้ว่าภรรยาใหม่เป็นนักแสดงเคียวเง็น ส่วนภรรยาเดิมเป็นตัวละครเอก ละครโนให้ความสำคัญกับตัวละครเอกมากที่สุด เมื่อพิจารณาจากจุดยืนของภรรยาเดิมแล้วพฤติกรรมของภรรยาใหม่จึงเป็นภาพด้านลบ ทั้ง ๆ ที่พฤติกรรมของภรรยาใหม่ในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ อาจเป็นพฤติกรรมที่สมเหตุสมผลเมื่อพิจารณาจากจุดยืนของภรรยาใหม่ กล่าวคือ ภรรยาใหม่อาจเกิดความหวาดระแวงว่าหากให้สามีได้พบกับภรรยาเดิมแล้วสามีอาจกลับไปมีความสัมพันธ์อันดีต่อภรรยาเดิม ดังนั้น ภรรยาใหม่จึงตัดโอกาสที่ทั้งคู่จะได้พบกันเพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับตนยังคงเดิมด้วยการแอบอ้างเขียนจดหมายโดยใช้ชื่อสามี ส่วนพฤติกรรมของภรรยาใหม่ที่กลั่นแกล้งลูกเลี้ยงในเรื่องทะเลเกะ โนะ ยูกิ เป็นการผลิตซ้ำความคิดที่เคยปรากฏในวรรณคดีญี่ปุ่นยุคก่อนหน้า เช่น วรรณคดีเรื่องโอะซึกุโบะ โมะโนะงะตะริ²⁵ 『落窪物語』 ซึ่งแสดงภาพด้านลบของแม่เลี้ยงโดยการกลั่นแกล้งลูกเลี้ยงที่เป็นตัวละครเอกหญิง

เนื้อเรื่องของบทละครโนทั้ง 4 เรื่องแสดงความรักความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยทั้ง 4 เรื่องปรากฏตัวละครภรรยาหรือภรรยาเดิม และในจำนวนนี้มี 2 เรื่องปรากฏตัวละครภรรยาใหม่ ยิ่งกว่านั้น จำนวน 3 ใน 4 เรื่องปรากฏตัวละครสามีหรืออดีตสามีด้วย เรื่องทะเลนิโก เป็นเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่ไม่ปรากฏตัวละครสามี เนื้อเรื่องของทะเลนิโก ปรากฏเพียงบทขับร้องว่าสามีเสียชีวิตไปแล้ว อย่างไรก็ตาม เนื้อเรื่องของทั้ง 4 เรื่องเน้นความผูกพันระหว่างตัวละครหญิงกับตัวละครลูกในบทบาทของแม่กับลูก มากกว่าความผูกพันระหว่างตัวละครหญิงกับตัวละครชายที่เป็นสามี และเนื้อเรื่องของเรื่องที่ปรากฏภรรยาใหม่ก็เน้นพฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ปฏิบัติต่อตัวละครลูกในบทบาทแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงมากกว่าพฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ปฏิบัติต่อตัวละครชายที่เป็นสามี

นอกจากนั้น ตัวละครหญิงที่เป็นภรรยาหรือภรรยาเดิมในบทละครโนทั้ง 4 เรื่องล้วนเป็นผู้ไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกับสามีโดยสามีในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ และเรื่องทะเลเกะ โนะ ยูกิ ไปมีภรรยาใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในยุคกลางของญี่ปุ่นที่มีการหย่าร้างกันมาก ส่วนสามีในเรื่องทะเลนิโก และภรรยาในเรื่องมะทซุยะมะกะจิ เสียชีวิตลงทำให้ไม่ได้อยู่ร่วมกันอีกต่อไปซึ่งการหย่าร้างหรือการไม่ได้อยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวก่อให้เกิดความโศกเศร้าและปรากฏในบทละครโนจำนวนมาก

²⁵ วรรณคดีประเภทตำนานหรือเรื่องเล่า เสร็จสมบูรณ์ราวปลายศตวรรษที่ 10 ประกอบด้วย 4 เล่ม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ตรงกันข้ามกับละครเคียวเงิน ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อทะกะมะทซุ โมะะโมะกะ (高松百香) กล่าวว่า “ในสมัยมุโระมะชิ สามิที่ต้องการหย่ากับภรรยาต้องมีเอกสารขอหย่าหรืออิโตะมะ โนะ อิน (暇の印) สมัยนี้มีการหย่าร้างและการแต่งงานใหม่เกิดขึ้นมาก...การแสดงละครเคียวเงินซึ่งถือกำเนิดขึ้นในสมัยมุโระมะชิไม่ปรากฏเรื่องราวบาดหมางระหว่างสามิกับภรรยาจนถึงขั้นหย่าร้าง มีเพียงเรื่องราวที่เป็นวิกฤติเกือบถึงขั้นหย่าร้าง ทั้งนี้ สันนิษฐานได้ประการหนึ่งว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องเศร้าจึงไม่นำมาแสดงในละครเคียวเงิน”(高松百香. 2018 : 51-53)

2. การสมความปรารถนาของตัวละครหญิง

บทละครโนเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้มีจำนวนทั้งหมด 5 เรื่องแต่มี 1 เรื่องที่ไม่ปรากฏตัวละครหญิง คือ เรื่องดัมปู ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปการสมความปรารถนาของตัวละครหญิงในบทละครโนจำนวน 4 เรื่องดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3: การสมความปรารถนาของตัวละครหญิงในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา

หมายเหตุ : 1. เครื่องหมาย – หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครนั้น

2. ข้อความในวงเล็บแสดงการสมความปรารถนาของตัวละคร

บทละครโน	การสมความปรารถนา	ภรรยาหรือภรรยาเดิม	ภรรยาใหม่
อะอิโอะเมะงะวะ		สมความปรารถนา (ให้ลูกได้พบพ่อ)	ไม่สมความปรารถนา (ให้ภรรยาเดิมและลูกกลับเมืองหลวง)
ทะกะ โนะ ยุกิ		สมความปรารถนา (ให้ลูกกลับมาอีกครั้ง)	สมความปรารถนา (กลั่นแกล้งลูกเลี้ยง)
ทะนิโก		สมความปรารถนา 1 ประการ (ให้ลูกใช้ชีวิตกับตนเอง) ไม่สมความปรารถนา 1 ประการ (ให้ลูกล้มเลิกการเดินทาง)	-
มะทซุยะมะกะงะมิ		สมความปรารถนา (กลับมาโลกมนุษย์)	-

ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 3 พบว่า ภรรยาหรือภรรยาเดิมในบทละครโนส่วนมากสมความปรารถนายกเว้น เรื่องทะนิโก ที่ภรรยาไม่สมความปรารถนา 1 ประการ และเรื่องทะนิโก เป็นเพียงเรื่องเดียวในงานวิจัยนี้ที่ภรรยามีความปรารถนา 2 ประการขณะที่ภรรยาหรือภรรยาเดิมในเรื่องอื่นมีความ

ปรารถนาเพียงประการเดียว ส่วนภรรยาใหม่ซึ่งเป็นตัวละครที่ปรากฏในบทละครโน 2 เรื่องโดยสมความปรารถนา 1 เรื่องและไม่สมความปรารถนา 1 เรื่อง

หากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาพของตัวละครหญิงกับการสมความปรารถนาของตัวละครหญิง พบว่า 1) ภรรยาเดิมในเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ และเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ แสดงภาพด้านบวกและสมความปรารถนา 2) ภรรยาเดิมในเรื่องทะเลาะ โนะ ยูกิ แสดงทั้งภาพด้านบวกและด้านลบแต่สมความปรารถนาเช่นกัน 3) ภรรยาในเรื่องทะเลาะ โนะ ยูกิ แสดงภาพด้านบวกและมีความปรารถนา 2 ประการแต่สมความปรารถนาเพียงประการเดียว 4) ภรรยาใหม่ในเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ แสดงภาพด้านลบและไม่สมความปรารถนา และ 5) ภรรยาใหม่ในเรื่องทะเลาะ โนะ ยูกิ แสดงภาพด้านลบแต่สมความปรารถนา ดังนั้น สรุปได้ว่าภาพของตัวละครหญิงกับการสมความปรารถนาของตัวละครหญิงมีความสัมพันธ์กันทั้งที่เป็นแบบทางเดียวกัน และแบบกลับกัน กล่าวคือ ไม่ว่าจะพฤติกรรมของตัวละครหญิงจะแสดงภาพด้านบวกหรือด้านลบ แต่สามารถส่งผลให้ตัวละครหญิงสมความปรารถนาและไม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้เช่นกัน

3. อำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิง

อำนาจ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของตัวละครหญิงต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของตน ซึ่งในงานวิจัยนี้มีทั้งหมด 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ภรรยาใหม่แสดงอำนาจต่อภรรยาเดิม 2) ภรรยาใหม่แสดงอำนาจต่อลูกเลี้ยง และ 3) แม่แสดงอำนาจต่อลูก ส่วนการต่อรอง หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของตัวละครหญิงต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่าซึ่งในงานวิจัยนี้มีทั้งหมด 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) ภรรยาเดิมต่อรองอำนาจของภรรยาใหม่ และ 2) ภรรยาใหม่ต่อรองอำนาจของสามี

บทละครโนเรื่องศึกษาในงานวิจัยนี้จำนวน 5 เรื่องแต่มี 1 เรื่องที่ไม่ปรากฏตัวละครหญิงคือ เรื่องดัมบู ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปอำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงในบทละครโนจำนวน 4 เรื่องดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4: อำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงในบทละครในเรื่องที่ศึกษา

หมายเหตุ : 1. เครื่องหมาย – หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครนั้น

2. เครื่องหมาย X หมายถึง ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจหรือการต่อรอง

อำนาจและ การต่อรอง บทละครโน	ภรรยาหรือภรรยาเดิม		ภรรยาใหม่	
	การแสดงอำนาจ	การต่อรอง	การแสดงอำนาจ	การต่อรอง
อะอิโซะเมะงะวะ	แสดงต่อลูก	ต่อรองภรรยาใหม่	แสดงต่อภรรยาเดิม	X
ทะเกะ โนะ ยูกิ	แสดงต่อลูก	X	แสดงต่อลูกเลี้ยง	ต่อรองสามี
ทะนิโก	แสดงต่อลูก	X	-	-
มะทึซุยะมะกะงะมิ	X	X	-	-

ที่มา : สรุปรubyผู้วิจัย

จากตารางที่ 4 พบว่า ภรรยาหรือภรรยาเดิมในบทละครโนจำนวน 3 ใน 4 เรื่องแสดงอำนาจต่อลูก มีเพียงเรื่องมะทึซุยะมะกะงะมิ เท่านั้นที่ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจต่อลูก ส่วนการต่อรองอำนาจของภรรยาหรือภรรยาเดิมปรากฏในเรื่องเดียวเท่านั้น คือ เรื่องอะอิโซะเมะงะวะ สาเหตุที่ภรรยาเดิมในเรื่องมะทึซุยะมะกะงะมิ ไม่แสดงอำนาจต่อลูกทั้ง ๆ ที่ความผูกพันระหว่างภรรยาเดิมกับลูกในเรื่องนี้มีความแน่นแฟ้นเหมือนกับเรื่องอื่น ๆ อาจวิเคราะห์ได้ว่าภรรยาเดิมในเรื่องนี้เป็นวิญญานที่ปรากฏในความฝันของลูกจึงไม่ปรากฏพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ลูกปฏิบัติ ซึ่งแตกต่างจากภรรยาหรือภรรยาเดิมในอีก 3 เรื่องที่ยังมีชีวิตอยู่และได้พบลูกจริง สามารถแสดงพฤติกรรมร่วมกันกับลูกได้ เช่น การเดินทางร่วมกันในเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ การใช้ชีวิตร่วมกันในเรื่องทะนิโก

จากตารางที่ 4 พบว่า ภรรยาใหม่ซึ่งเป็นตัวละครที่ปรากฏในบทละครโนจำนวน 2 เรื่องแสดงอำนาจต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าทั้ง 2 เรื่อง แต่การต่อรองอำนาจปรากฏในเรื่องเดียว การแสดงอำนาจของภรรยาใหม่ในทั้ง 2 เรื่องเป็นการแสดงอำนาจโดยอาศัยพลังของสามี กล่าวคือ ภรรยาใหม่ในเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ ต้องการให้ภรรยาเดิมและลูกรีบเดินทางกลับไปเมืองหลวงโดยไม่ได้พบกับสามีจึงแอบอ้างชื่อของสามีเพื่อเขียนจดหมายตอบกลับภรรยาเดิม การแอบอ้างชื่อสามีเป็นการอาศัยพลังของสามีเพื่อแสดงอำนาจต่อภรรยาเดิม ส่วนภรรยาใหม่ในเรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ บังคับให้ลูกเลี้ยงกวาดหิมะที่เกาะบนต้นไผ่นอกบ้านในขณะที่หิมะกำลังตกหนักโดยแอบอ้างว่าเป็นคำสั่งจากสามี การแอบอ้างชื่อสามีเป็นการอาศัยพลังของสามีเพื่อแสดงอำนาจต่อลูกเลี้ยง

4. การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิง

บทละครโนเรื่อง que ศึกษาในงานวิจัยนี้มีจำนวน 5 เรื่อง แต่เรื่อง que เกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิงมี 2 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องอะอิโอะเมะงะวะ และ 2) เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปการเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิงในบทละครโนจำนวน 2 เรื่องดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5: การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิงในบทละครโนเรื่อง que ศึกษา

หมายเหตุ : 1. เครื่องหมาย – หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครนั้น

2. เครื่องหมาย X หมายถึง ไม่ปรากฏการเกิดปาฏิหาริย์

3. ข้อความในวงเล็บแสดงสาเหตุที่ให้เกิดปาฏิหาริย์

บทละครโน	ปาฏิหาริย์	ภรรยาเดิม	ภรรยาใหม่
อะอิโอะเมะงะวะ		ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง (เจ้าอาวาสวัดมนต์วังวนเทพเจ้า)	X
มะทซุยะมะกะงะมิ		วิญญาณสามารถบรรลุนิพพาน (ลูกสาวและสามีอุทิศส่วนกุศลให้)	-

ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 5 พบว่า การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิงทั้ง 2 เรื่องเกิดขึ้นกับภรรยาเดิมเท่านั้น แต่ไม่เกิดปาฏิหาริย์กับภรรยาใหม่ การเกิดปาฏิหาริย์กับภรรยาเดิมในทั้ง 2 เรื่องไม่ได้เกิดจากพลังของตนเองแต่จำเป็นต้องอาศัยพลังของบุคคลอื่น กล่าวคือ ภรรยาเดิมในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งเพราะพลังของผู้ชายที่จากการสวดมนต์วังวนของเจ้าอาวาสหรืออดีตสามี ซึ่งเป็นผู้ชายและเทพเจ้าที่เสด็จมาช่วยชุบชีวิตคือเทพเท็มมันเท็นจิน ซึ่งเป็นชายเช่นกัน ส่วนภรรยาเดิมในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ซึ่งเป็นวิญญาณสามารถบรรลุนิพพาน กลายเป็นพระโพธิสัตว์และได้จุติในแดนสุขาวดีเพราะสามีและลูกสาวอุทิศส่วนกุศลให้โดยสามีเผาเครื่องหอมที่อุโบสถวัดในวันครบรอบ 3 ปีของการเสียชีวิตของภรรยาเดิม และจากการวิเคราะห์เรื่องภาพของลูกสาวในบทที่ 4 พบว่า ลูกสาวแสดงภาพความกตัญญูต่อพ่อด้วยการซื้อฟงอในการอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ โดยท่องพระสูตร การอุทิศส่วนกุศลโดยลูกสาวจึงเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามคำแนะนำของพ่อซึ่งเป็นผู้ชาย ดังนั้น สรุปได้ว่า การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิงในทั้ง 2 เรื่องไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยพลังของผู้หญิงเองแต่จำเป็นต้องอาศัยพลังของผู้ชาย

การที่ตัวละครชายมีบทบาทสำคัญต่อการเกิดปาฏิหาริย์ของตัวละครหญิงแสดงให้เห็นพลังของผู้ชายในฐานะผู้มีอำนาจในครอบครัวและเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของสมาชิกในครอบครัว ผู้ชายเป็นทั้งผู้ทำลายความเป็นบ้านและผู้สร้างความเป็นบ้านขึ้นมาอีกครั้ง กล่าวคือ ผู้ชายที่ทอดทิ้งหรือหย่ากับภรรยา รวมทั้งผู้ชายที่ไล่ลูกออกจากบ้านคือผู้ทำลายความเป็นบ้าน ส่วนผู้ชายที่ทำให้ภรรยา

หรือลูกกลับคืนมาคือผู้สร้างความเป็นบ้านขึ้นมาอีกครั้ง ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่ออิชิอิ โทะโมะโกะ (石井倫子) กล่าวว่า “ฉากใหญ่สุดของบทละครโนเรื่องอะอิโอะซะเมะงะวะ คือ เจ้าอาวาส วิงวอนเทพเจ้าให้ช่วยชุบชีวิตภรรยาเดิมซึ่งหากปราศจากความรักความผูกพันต่อภรรยาเดิมแล้วการ ช่วยชุบชีวิตคงไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้หยุดวิกฤติการทำลายความเป็นบ้านลงได้...ตัวละครพ่อในบทละครโนเรื่องต่าง ๆ ที่ทิ้งครอบครัวไปออกบวชเพื่อละทางโลกหรือ หลงเชื่อคำยุยงของแม่เลี้ยงและไล่ลูกออกจากบ้านล้วนเป็นผู้ทำลายความเป็นบ้าน ขณะเดียวกัน ใน บทละครโนเรื่องที่พ่อรู้สึกโศกเศร้าและเกิดปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิต เช่น เรื่องอะอิโอะซะเมะงะวะ พ่อเป็นผู้สร้างความเป็นบ้านขึ้นมาอีกครั้ง” (石井倫子. 2003 : 72-73)

ผลการวิเคราะห์ตัวละครลูก

ตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษาบางเรื่องปรากฏเฉพาะลูกชาย บางเรื่องปรากฏเฉพาะลูกสาว และบางเรื่องปรากฏทั้งลูกชายและลูกสาว ในที่นี้ จะสรุปและอภิปรายผลการวิจัย เกี่ยวกับตัวละครลูกทั้งลูกชายและลูกสาวโดยแบ่งเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ 1) ภาพของตัวละครลูก 2) การสมความปรารถนาของตัวละครลูก 3) อำนาจและการต่อรองของตัวละครลูก และ 4) การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครลูก

1. ภาพของตัวละครลูก

บทละครโนเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้มีจำนวนทั้งหมด 5 เรื่องและทุกเรื่องมีตัวละครลูก ดังนั้น ในที่นี้จะสรุปภาพของตัวละครลูกในบทละครโนจำนวน 5 เรื่องดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6: ภาพของตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องการศึกษา

- หมายเหตุ : 1. เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครนั้น
 2. ข้อความในวงเล็บ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงภาพนั้น
 3. ภาพด้านลบ แสดงด้วยอักษรเอียงและขีดเส้นใต้

บทละครโน	ภาพ	ลูกชาย	ลูกสาว
อะอิโอะเมะงะวะ		ความกตัญญู (1. ปลอมประโลมแม่ 2. เชื่อฟังแม่ 3. ตั้งใจจะอุทิศส่วนกุศลให้แม่)	-
ทะเกะ โนะ ยูกิ		ความห่วงใย (ทำตามคำสั่งแม่เลี้ยง เพราะห่วงใยแม่และพี่สาว)	1. ความกตัญญู (ร่วมเดินทางไปกับแม่เพื่อขุด หาร่างของน้องชาย) 2. <u>ความแค้นเคือง</u> (บอกพ่อว่าแค้นเคืองที่พ่อ ไม่ดูแลลูกชาย)
ทะนิโก		1. ความกตัญญู (1.1 ดูแลแม่ที่ป่วย 1.2 เดินทางไปบำเพ็ญตน) 2. <u>ความอกตัญญู</u> (2.1 ทอดทิ้งแม่ไว้ที่ บ้าน 2.2 ไม่เชื่อฟังแม่)	-
ดัมปู		ความกตัญญู (สังหารศัตรูของพ่อ)	
มะทซุยะมะกะงะมิ		-	ความกตัญญู (1. เชื่อฟังพ่อ 2. อุทิศส่วนกุศล ให้วิญญาณของแม่)

ที่มา : สรุปรubyผู้วิจัย

จากตารางที่ 6 พบว่า ภาพของตัวละครลูกส่วนมากเป็นภาพด้านบวก ยกเว้น ลูกชายในเรื่องทะนิโก และลูกสาวในเรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ ที่แสดงทั้งภาพด้านบวกและด้านลบ ภาพด้านบวกของลูกชายและลูกสาวส่วนมาก คือ ความกตัญญู นอกจากนี้ พฤติกรรมที่แสดงภาพของลูกชายและลูกสาวส่วนมากเป็นพฤติกรรมที่ลูกแสดงต่อแม่ มีเพียง 3 พฤติกรรมเท่านั้นที่ลูกแสดงต่อพ่อ ได้แก่ 1) พฤติกรรมของลูกสาวในเรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ ที่ลูกสาวบอกว่าตนแค้นเคืองพ่อ 2) พฤติกรรมของลูกชายในเรื่องดัมปู ที่ลูกสังหารศัตรูของพ่อ และ 3) พฤติกรรมของลูกสาวในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ที่ลูกสาวเชื่อฟังพ่อ การที่ตัวละครลูกแสดงพฤติกรรมต่อแม่มากกว่าพ่อแสดงถึงความผูกพันระหว่างลูกกับแม่ซึ่งมากกว่าความผูกพันระหว่างลูกกับพ่อ ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาลและวินัย จามรสุนทรียาที่กล่าวว่า “แม่มีความผูกพันกับลูกมากกว่าพ่อ. . . ผู้แต่งบทละครโนให้ความสำคัญกับความเป็นแม่มาก โดยสร้างแม่ให้มีภาพลักษณ์ดีเด่นเหนือกว่าพ่อ ทั้ง ๆ ที่ละครโนได้ชื่อว่าเป็นละครของผู้ชาย นับตั้งแต่ผู้แต่งบทละครโน นักแสดง นักร้องประสานเสียง นักดนตรีล้วนเป็นผู้ชาย แม้กระทั่งผู้อุปถัมภ์ละครโนก็เป็นผู้ชายเช่นกัน ละครโนสร้างขึ้นท่ามกลางโลกที่

ให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง. . . ผู้แต่งบทละครโนซึ่งเป็นผู้ชายกลับไม่ได้พยายามนำเสนอภาพลักษณ์ด้านบวกของพ่อให้ดีเหนือกว่าแม่ ผู้แต่งบทละครโนได้แสดงความเชื่อมั่นในความเป็นหญิง หรือความเป็นแม่อย่างหนักแน่น โดยนำเสนอภาพลักษณ์ของแม่ตามอุดมคติซึ่งอาจขัดแย้งกับธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ว่าจะพ่อหรือแม่ล้วนมีข้อบกพร่อง ไม่มีใครสมบูรณ์แบบได้ทุกด้าน แต่แม่ในละครโนมีภาพลักษณ์ดีกว่าพ่อมาก แตกต่างจากผู้แต่งวรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นที่บางเรื่องนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ทอดทิ้งสามีและไปมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับชายอื่น” (สิรินนพร สุริยะวงศ์ไพศาลและวินัย จามรสสุริยา. 2563 : 27-28)

ความผูกพันระหว่างลูกกับแม่แน่นแฟ้นมากเพราะแม่เป็นผู้เลี้ยงดูลูกด้วยตนเองตั้งแต่ลูกยังเล็ก ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อ นิมิรุระ ฮิโรโกะ (西村汎子) กล่าวว่า “แม่ในยุคกลางเป็นผู้เลี้ยงทารกเอง ไม่มีพี่เลี้ยงเด็กมาช่วยเหลือ แต่อาจมีผู้สูงอายุมาช่วยเลี้ยง ลูกจะอยู่ใกล้แม่ตลอดเวลาที่แม่ทำงานต่าง ๆ เมื่อลูกโตขึ้นเล็กน้อยจะมีหน้าที่ช่วยเหลืองานของพ่อแม่และช่วยเหลือผู้สูงอายุที่เคลื่อนไหวร่างกายลำบาก” (総合女性史研究会、編者. 2008 : 89)

การแสดงความกตัญญูของลูกต่อพ่อแม่เป็นสิ่งที่สังคมของญี่ปุ่นสมัยโบราณคาดหวังตั้งบทความของนักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อ นะฮิโตะ อะยะโกะ (内藤絢子) ที่กล่าวว่า “ลูกแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่โดยการอุทิศส่วนกุศลให้หลังจากพ่อแม่เสียชีวิตแล้ว สังคมไม่ได้คาดหวังให้ลูกดูแลพ่อแม่ขณะยังมีชีวิตอยู่ . . . ในขณะที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่จะดูแลเลี้ยงดูลูก แต่หลังเสียชีวิตแล้วลูกต้องตอบแทนบุญคุณด้วยการอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ ซึ่งแตกต่างจากปรัชญาของจื๊อของจีนที่ต้องทดแทนบุญคุณพ่อแม่ทั้งขณะยังมีชีวิตอยู่และหลังเสียชีวิตแล้ว (内藤絢子. 2000 : 70-78)

ตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษาแสดงความกตัญญูทั้งขณะที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่และหลังเสียชีวิตไปแล้ว โดยเรื่องที่ตัวละครลูกแสดงความกตัญญูต่อพ่อหรือแม่ขณะยังมีชีวิตอยู่มีจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องอะฮิโสะเมะงะวะ ลูกชายกตัญญูต่อแม่ 2) เรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ ลูกสาวกตัญญูต่อแม่ 3) เรื่องทะนิโก ลูกชายกตัญญูต่อแม่ และ 4) เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ลูกสาวกตัญญูต่อพ่อ ส่วนเรื่องที่ตัวละครลูกแสดงความกตัญญูหลังพ่อแม่เสียชีวิตไปแล้วมีจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องคัมปู ลูกชายกตัญญูต่อพ่อ และ 2) เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ลูกสาวกตัญญูต่อแม่ ดังนั้น เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ เป็นเพียงเรื่องเดียวในงานวิจัยนี้ที่ตัวละครลูกแสดงความกตัญญูต่อทั้งพ่อและแม่ และเป็นเรื่องเดียวที่ตัวละครลูกแสดงความกตัญญูต่อพ่อขณะพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ และแสดงความกตัญญูต่อแม่หลังแม่เสียชีวิตแล้ว

2. การสมความปรารถนาของตัวละครลูก

บทละครโนเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้มีจำนวนทั้งหมด 5 เรื่องและทุกเรื่องมีตัวละครลูก ดังนั้น ในที่นี้จะสรุปการสมความปรารถนาของตัวละครลูกในบทละครโนจำนวน 5 เรื่องดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7: การสมความปรารถนาของตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องการศึกษา

หมายเหตุ : 1. เครื่องหมาย – หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครนั้น

2. ข้อความในวงเล็บแสดงความปรารถนาของตัวละคร

บทละครโน	การสมความปรารถนา	ลูกชาย	ลูกสาว
อะอิโอะเมะงะวะ	สมความปรารถนา (ได้พบพ่อ)		-
ทะเกะ โนะ ยูกิ	ไม่สมความปรารถนา (ออกบวช)		ไม่ปรากฏเรื่องความปรารถนาของตัวละคร
ทะนิโก	ไม่สมความปรารถนา (ให้แม่หายป่วย)		-
ดัมปู	สมความปรารถนาทั้ง 2 ประการ (1. ได้พบพ่อ 2. สังหารศัตรู)		-
มะทึซุยะมะกะงะมิ	-		สมความปรารถนาทั้ง 2 ประการ (1. ได้พบแม่ 2. วิญญาณของแม่บรรลุนิรมิต)

ที่มา : สรุปรโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 7 พบว่า ตัวละครลูกชายที่ปรากฏในบทละครโนจำนวน 4 เรื่อง สมความปรารถนา 2 เรื่องและไม่สมความปรารถนา 2 เรื่อง ส่วนตัวละครลูกสาวที่ปรากฏในบทละครโนจำนวน 2 เรื่อง สมความปรารถนา 1 เรื่อง ส่วนเรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ ไม่ปรากฏบทขับร้องที่แสดงความปรารถนาของลูกสาว

หากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาพของตัวละครลูกกับการสมความปรารถนาของตัวละครลูก พบว่า 1) ลูกชายในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ ลูกชายในเรื่องดัมปู และลูกสาวเรื่องมะทึซุยะมะกะงะมิ แสดงภาพด้านบวกและสมความปรารถนา 2) ลูกชายในเรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ แสดงภาพด้านบวกแต่ไม่สมความปรารถนา และ 3) ลูกชายในเรื่องทะนิโก แสดงทั้งภาพด้านบวกและด้านลบแต่ไม่สมปรารถนา ดังนั้น สรุปได้ว่าเรื่องที่พฤติกรรมของตัวละครลูกแสดงเฉพาะภาพด้านบวกสามารถส่งผลให้ตัวละครลูกสมความปรารถนาและไม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้เช่นกัน ส่วนเรื่องที่พฤติกรรมของตัวละครลูกแสดงทั้งภาพด้านบวกและด้านลบไม่สมปรารถนา

3. อำนาจและการต่อรองของตัวละครลูก

อำนาจ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของตัวละครลูกต่อผู้มีสถานภาพต่ำกว่าและเป็นพฤติกรรมบังคับหรือต้องการให้ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาของตน ซึ่งในงานวิจัยนี้ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจของตัวละครลูก ส่วนการต่อรอง หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของตัวละครลูกต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่าและเป็นพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสถานภาพสูงกว่าซึ่งในงานวิจัยนี้มี 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) ลูกต่อรองอำนาจของพ่อหรือแม่ และ 2) ลูกต่อรองอำนาจของภรรยาใหม่

บทละครในเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้มีจำนวนทั้งหมด 5 เรื่องและทุกเรื่องมีตัวละครลูก ดังนั้น ในที่นี้จะสรุปอำนาจและการต่อรองของตัวละครลูกในบทละครโนจำนวน 5 เรื่องดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8: อำนาจและการต่อรองของตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา

หมายเหตุ : 1. เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครนั้น

2. เครื่องหมาย X หมายถึง ไม่ปรากฏการแสดงอำนาจหรือการต่อรอง

อำนาจและการต่อรอง บทละครโน	ลูกชาย		ลูกสาว	
	การแสดงอำนาจ	การต่อรอง	การแสดงอำนาจ	การต่อรอง
อะอิโซะเมะงะวะ	X	ต่อรองภรรยาใหม่	-	-
ทะเลาะ โนะ ยุกิ	X	ต่อรองพ่อ	X	X
ทะนิโก	X	ต่อรองแม่	-	-
ดัมปู	X	X	-	-
มะทซุยะมะกะงะมิ	-	-	X	X

ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 8 พบว่า บทละครโนทั้ง 5 เรื่องไม่ปรากฏการแสดงอำนาจของตัวละครลูก แต่มีบทละครโนจำนวน 3 เรื่องที่ปรากฏการต่อรองอำนาจของผู้มีสถานภาพสูงกว่า และเป็นลูกชายทั้งหมดโดยลูกชายในเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ ต่อดังอำนาจของภรรยาใหม่ ลูกชายในเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ ต่อดังอำนาจของพ่อ และลูกชายในเรื่องทะนิโก ต่อดังอำนาจของแม่

การที่บทละครโนทั้ง 5 เรื่องไม่ปรากฏเรื่องการแสดงอำนาจของลูก สะท้อนสภาพสังคมในยุคกลางของญี่ปุ่นที่ลูกมีสถานภาพต่ำกว่าบุคคลอื่นในครอบครัว ส่งผลให้ไม่มีบุคคลที่ลูกสามารถแสดงอำนาจได้ ลูกในยุคกลางมีอำนาจน้อยกว่าพ่อแม่ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อ นิมิระ ฮิโรโกะ (西村汎子) กล่าวถึงเรื่องลูกในยุคกลางว่า “ในวรรณคดีเรื่องชะเซกิฉุ 『沙石集』 มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับมรดกของพ่อแม่ว่าลูกคนโตเป็นทายาทสืบทอดมรดกซึ่งอาจเป็นลูกชายหรือลูกสาวก็ได้ แต่

ส่วนมากเป็นลูกชายโดยทายาทสามารถรับมรดกได้ทั้งจากฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่เพราะยุคนั้นสามีกับภรรยาถือสิทธิครองทรัพย์สินแยกจากกัน ในเวลาต่อมาเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาในสังคมแบบแนบแน่นขึ้นมีสามีจำนวนมากที่โอนสิทธิการถือทรัพย์สินให้ภรรยา หากสามีเสียชีวิตลงภรรยาสามารถแต่งงานใหม่ได้แต่ต้องคืนทรัพย์สินส่วนที่ได้รับมาจากสามีเดิม ส่วนผู้หญิงที่ไม่มีลูกสามารถเลี้ยงดูลูกบุญธรรมและมอบมรดกให้ลูกบุญธรรมได้ ยุคนี้อำนาจของพ่อแม่เข้มแข็งกว่าอำนาจของลูก หากลูกแสดงพฤติกรรมอกตัญญูจะไม่ได้รับส่วนแบ่งมรดกหรืออาจถูกตัดความสัมพันธ์ นอกจากนี้ลูกไม่สามารถฟ้องร้องพ่อแม่ได้ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม มรดกที่ลูกได้รับไปแล้วหากพ่อแม่ไม่พอใจสามารถเรียกคืนได้” (総合女性史研究会、編者. 2008 : 90)

4. การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครลูก

บทละครในเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้มีจำนวน 5 เรื่องแต่เรื่องที่เกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครลูกมี 3 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ 2) เรื่องทะเลนิโก และ 3) เรื่องต้มปู ดังนั้น ในที่นี้ จะสรุปการเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครลูกในบทละครโนจำนวน 3 เรื่องดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9: การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา

หมายเหตุ : 1. เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่ปรากฏตัวละครนั้น

2. เครื่องหมาย X หมายถึง ไม่ปรากฏการเกิดปาฏิหาริย์

3. ข้อความในวงเล็บแสดงสาเหตุที่ทำให้เกิดปาฏิหาริย์

บทละครโน	ปาฏิหาริย์	ลูกชาย	ลูกสาว
ทะเลาะ โนะ ยุกิ		ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง (ปราศรัยทั้ง 7 แห่งป่าไผ่รับรู้ถึงความทุกข์ของพ่อแม่ที่สูญเสียลูก)	X
ทะเลนิโก		ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง (1. ลูกชายกตัญญูต่อแม่ 2. พระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุชาวมนต์วิงวอนเทพเจ้า)	-
ต้มปู		รอดชีวิตจากการถูกไล่ตามและกลับเมืองหลวงได้อย่างปลอดภัย (พระอาจารย์ชาวมนต์วิงวอนเทพเจ้า)	-

ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 9 พบว่า การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครลูกทั้ง 3 เรื่องเกิดขึ้นกับลูกชายเท่านั้น แต่ไม่เกิดปาฏิหาริย์กับลูกสาว การเกิดปาฏิหาริย์กับลูกชายอาศัยพลังของบุคคลอื่นจำนวน 2 เรื่อง

ได้แก่ 1) เรื่องทะเลาะ โนะะ ยุกิ และ 2) เรื่องดัมบู ส่วนการเกิดปาฏิหาริย์กับลูกชายในเรื่องทะเลาะ โนะะ ยุกิ เกิดขึ้นได้ด้วย อาศัยทั้งพลังของบุคคลอื่นและพลังของลูกชายเอง

ปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งของลูกชายในเรื่องทะเลาะ โนะะ ยุกิ เกิดขึ้นได้ด้วย อานุภาพของปรากฏการณ์ทั้ง 7 แห่งป่าไผ่ซึ่งรับรู้ถึงความทุกข์ทรมานของพ่อแม่ที่โศกเศร้าต่อการจากไป ของลูกชาย เรื่องนี้ไม่ปรากฏบทขับร้องที่แสดงให้เห็นว่าตัวละครใดสวดมนต์หรือวิงวอนให้เทพเจ้า เสด็จมาช่วย ดังนั้น การเกิดปาฏิหาริย์ในเรื่องนี้อาศัยพลังของพ่อแม่ที่มีความรักความผูกพันต่อลูก ชายมากหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการเกิดปาฏิหาริย์ของตัวละครลูกในเรื่องนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วย พลังของตัวเองแต่จำเป็นต้องอาศัยพลังของผู้ใหญ่ทั้งที่เป็นผู้ชายและผู้หญิง

ปาฏิหาริย์การรอดชีวิตจากการถูกไล่ตามและกลับเมืองหลวงได้อย่างปลอดภัยของลูกชาย ในเรื่องดัมบู เกิดขึ้นได้เพราะพระอาจารย์ร้ายมนต์ให้เทพเจ้าแห่งศาลเจ้าคุมะโนะ เสด็จมาช่วยดล บันดาลให้ลมเปลี่ยนทิศเพื่อทำให้เรือที่แล่นออกจากท่าไปแล้วหันกลับเข้าหาฝั่ง ดังนั้น การเกิด ปาฏิหาริย์ในเรื่องนี้อาศัยพลังของพระอาจารย์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการเกิดปาฏิหาริย์ของตัวละคร ลูกในเรื่องนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยพลังของเด็กเองแต่จำเป็นต้องอาศัยพลังของผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชาย

ปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งของลูกชายในเรื่องทะเลาะ โนะะ ยุกิ เกิดขึ้นได้เพราะความกตัญญู ของลูกชายต่อแม่ส่งผลให้เทพกิงะกุกิจิน เสด็จมาช่วยชุบชีวิตให้ลูกชาย นอกจากนี้ การสวดมนต์ วิงวอนของพระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุที่ร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตบะบนยอดเขาเป็นอีกสาเหตุ หนึ่งที่ก่อให้เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นในเรื่องนี้เพราะหากปราศจากการสวดมนต์วิงวอนแล้วเทพเจ้าไม่ สามารถรับรู้โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับลูกชายได้ ดังนั้น การเกิดปาฏิหาริย์ในเรื่องนี้อาศัยทั้งพลังของ ลูกชายและพลังของพระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการเกิดปาฏิหาริย์ของ ตัวละครลูกในเรื่องนี้จำเป็นต้องอาศัยทั้งพลังของเด็กเองและพลังของผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชาย

ความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครโน

บทละครโนเรื่องที่ศึกษามีเนื้อเรื่องแสดงความรักความผูกพันระหว่างบุคคลในครอบครัว และมีปาฏิหาริย์เกิดขึ้น เนื้อเรื่องของบทละครโนปรากฏความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นสมัยโบราณ ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากความตั้งใจของผู้แต่งบทละครโนในการสอดแทรกความคิดความเชื่อเหล่านั้นลงไป เพื่อใช้เป็นเครื่องมือปลูกฝังแก่คนในสังคม ในที่นี้ จะสรุปและอภิปรายผลการวิจัยเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อที่ปรากฏในบทละครโนเรื่องที่ศึกษาโดยแบ่งเป็น 6 หัวข้อ ได้แก่ 1) ผู้หญิงในบทบาทภรรยา กับบทบาทแม่ 2) ความรุนแรงกับการจัดการปัญหา 3) ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว 4) การต่อรองอำนาจ ของผู้ชาย 5) การอุทิศส่วนกุศลกับการบรรลุนิยาม และ 6) ปาฏิหาริย์กับการปลูกฝังคนในสังคม

1. ผู้หญิงในบทบาทภรรยากับบทบาทแม่

ผู้หญิงในสังคมญี่ปุ่นยุคกลางมีหน้าที่แตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับสถานภาพทางสังคมของสามี ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อ นิโอมุระ ฮิโรโกะ (西村汎子) กล่าวถึงหน้าที่ของผู้หญิงในยุคกลางว่า “ภรรยาของชนชั้นนักรบที่เป็นผู้ดูแลที่ดินหรือจิโต (地頭) ส่วนมากอาศัยในบ้านที่มีอาณาเขต กว้างขวางซึ่งอาจประกอบด้วยเรือนที่พักของคนในครอบครัว ที่พักขนาดเล็กของบริวาร โรงตีเหล็ก คอกม้า ฯลฯ ภรรยามีหน้าที่ให้กำเนิดบุตรและเลี้ยงดู และต้องดูแลเรื่องงานผลิตต่าง ๆ เช่น สั่งการ ให้บริวารทำเส้นด้าย ย้อมสี ทำเสื้อผ้า นอกจากนี้ ต้องขายผลผลิต ชื่อสิ่งของจำเป็น จัดเตรียมอาหาร อบรมสั่งสอนและดูแลความเป็นอยู่ของบริวาร ส่วนภรรยาของสามัญชนจะอาศัยในบ้านขนาดเล็ก สามีประกอบอาชีพหลากหลายประเภท เช่น ช่างฝีมือ ชาวประมง คนรับใช้ในบ้านเจ้านาย ฝ่าย ภรรยาจะทำงานเช่นเดียวกับสามี และมีหน้าที่เลี้ยงดูลูก แต่หากเป็นภรรยาของเกษตรกรจะทำนา ข้าว เก็บเกี่ยวผลผลิต ปลูกผัก ฯลฯ ขณะรดน้ำหรือซักผ้าจะแบกลูกไว้ด้านหลังโดยให้ลูกอยู่ในกิโมโน ของตน ” (総合女性史研究会、編者. 2008 : 88-89) และมีนักวิชาการชาวญี่ปุ่นอีกคนหนึ่งชื่อ โนะมุระ อิกุโยะ (野村育世) กล่าวถึงหน้าที่ของภรรยาของพระว่า “ภรรยาของพระในวรรณคดีเรื่อง ณะเซะกิฉุ 『沙石集』 มีหน้าที่ 3 ประการ ได้แก่ 1) ช่วยเหลือและพยาบาลสามีที่เจ็บป่วยในยามชรา 2) ซักผ้าให้สามี 3) ให้กำเนิดทายาท ” (野村育世. 2004 : 62-63)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในสังคมญี่ปุ่นยุคกลางไม่ว่าจะเป็นภรรยาของ สามีชนชั้นนักรบ สามัญชน เกษตรกร หรือพระล้วนต้องทำหน้าที่ทั้งในบทบาทภรรยาและบทบาทแม่ ส่วนผู้หญิงที่ปรากฏในบทละครโนเรื่อง ที่ศึกษาจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องอะอิโตะเมะงะวะ 2) เรื่องทะเกะ โนะ ยุกิ 3) เรื่องทะนิโก และ 4) เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ (ยกเว้นเรื่องดัมบุ ที่ไม่ปรากฏ ตัวละครหญิง) บทบาทแม่ของตัวละครหญิงโดดเด่นกว่าบทบาทภรรยา

การที่บทบาทความเป็นแม่ในบทละครโนเรื่อง ที่ศึกษามีความสำคัญมากกว่าบทบาทความเป็นภรรยา สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสังคมในยุคกลางของญี่ปุ่นที่ผู้หญิงมีสถานภาพต่ำลงอย่างต่อเนื่องนับจากช่วงปลายสมัยเฮอันที่ผู้หญิงย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านสามีหลังจากแต่งงานกันแล้ว ผู้มีพลังอำนาจสูงสุดในบ้านคือสามี บทบาทของผู้หญิงในฐานะภรรยาจึงไม่อาจทัดเทียมผู้ชายได้ แต่ในฐานะแม่แล้วผู้หญิงยังคงมีพลังอำนาจมากเช่นเดิม ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อ โนะมุระ อิกุโยะ (野村育世) กล่าวว่า “แม่มีพลังอำนาจมากในสังคมยุคโบราณของญี่ปุ่นซึ่งรูปแบบการแต่งงานเป็นแบบ สามีแหวะเวียนไปที่บ้านภรรยา แม่เป็นผู้เลี้ยงดูลูกและมีอิทธิพลต่อลูกมากทั้งด้านเศรษฐกิจและด้าน จิตใจ ต่อมาในช่วงปลายสมัยเฮอันเริ่มมีรูปแบบการแต่งงานที่ภรรยาย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของสามีทำให้ สถานภาพของผู้หญิงตกต่ำลงกว่าเดิม แต่พลังอำนาจของแม่ยังคงเป็นที่ยอมรับสืบเนื่องต่อมา ” (野村育世. 2004 : 69-70)

2. ความรุนแรงกับการจัดการปัญหา

ความรุนแรง หมายถึง พฤติกรรมของตัวละครหญิงหรือตัวละครลูกที่ส่งผลให้ผู้อื่นเสียชีวิต จากบทละครในเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้จำนวน 5 เรื่องมี 3 เรื่องที่ตัวละครหญิงและตัวละครลูก แสดงความรุนแรง ได้แก่ 1) เรื่องอะอิโอะเมะงะวะ 2) เรื่องทะเลเกะ โนะะ ยุกิ และ 3) เรื่องดัมปู ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10: การแสดงความรุนแรงของตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครในเรื่องที่ศึกษา

หมายเหตุ : เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่ปรากฏการแสดงถึงความรุนแรงของตัวละครหญิงและลูก

บทละครโน	พฤติกรรมแสดงความรุนแรง
อะอิโอะเมะงะวะ	ภรรยาใหม่แอบอ้างชื่อสามีเขียนจดหมายตอบกลับภรรยาเดิม
ทะเลเกะ โนะะ ยุกิ	ภรรยาใหม่กลั่นแกล้งลูกเลี้ยง
ทะนิโก	-
ดัมปู	ลูกชายสังหารผู้ดูแลฯ
มะทึซุยะมะกะงะมิ	-

ที่มา : สรุปรโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 10 พบว่า ตัวละครที่แสดงความรุนแรง คือ ภรรยาใหม่ และลูกชาย โดยพฤติกรรมของภรรยาใหม่ทั้ง 2 เรื่องช่วยเพิ่มความน่าเห็นใจให้กับตัวละครที่ถูกกระทำ กล่าวคือ ภรรยาเดิมในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ มีความน่าเห็นใจหลายประการ เช่น การถูกสามีทอดทิ้ง การพาลูกเดินทางไกล และเพิ่มความน่าเห็นใจด้วยการถูกภรรยาใหม่กีดกันไม่ให้พบอดีตสามี ยิ่งกว่านั้น ยังถูกกล่าวหาว่าเดินทางมากับชายชู้ ในที่สุด ภรรยาเดิมจึงตัดสินใจปลิดชีวิตตนเองด้วยการกระโดดลงไปในแม่น้ำ นอกจากภรรยาเดิมแล้วลูกเป็นอีกตัวละครหนึ่งที่ถูกรักษา ลูกร่วมเดินทางมากับแม่เพื่อต้องการพบพ่อแต่ถูกภรรยาใหม่กีดกัน ลูกมีความน่าเห็นใจหลายประการ เช่น การเดินทางมาด้วยความยากลำบากจากเมืองหลวง การกำพร้าแม่ที่ปลิดชีวิตตนเองด้วยการกระโดดลงไปในแม่น้ำ การแสดงความรุนแรงของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้เกิดขึ้นเพราะความหึงหวงสามีและไม่ต้องการให้ภรรยาเดิมและลูกได้พบกับสามีจึงจัดการปัญหาด้วยการแอบอ้างชื่อสามีเขียนจดหมายตอบกลับภรรยาเดิม ส่วนตัวละครลูกชายในเรื่องทะเลเกะ โนะะ ยุกิ มีความน่าเห็นใจที่ต้องทนทุกข์กับการใช้ชีวิตร่วมกับพ่อและแม่เลี้ยง และเพิ่มความน่าเห็นใจด้วยการถูกแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งให้กวาดหิมะนอกบ้านท่ามกลางหิมะที่ตกหนักกระทั่งทนความหนาวเหน็บไม่ไหวและเสียชีวิต การแสดงความรุนแรงของภรรยาใหม่ในเรื่องนี้เกิดขึ้นเพราะคิดว่าลูกเลี้ยงเดินทางไปฟ้องเรื่องต่าง ๆ ให้แม่ผู้ให้กำเนิดฟังจึงจัดการปัญหาด้วยการเรียกตัวกลับมาและกลั่นแกล้งให้กวาดหิมะ การปรากฏตัวละครแม่เลี้ยงในบทละครโนสะท้อนถึงการให้ความสนใจเรื่องราวของแม่เลี้ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยง

กับลูกเลี้ยงซึ่งเป็นเรื่องที่ได้รับ ความสนใจจากคนญี่ปุ่นในยุคกลางด้วยเหตุผลดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่ออีนุมา เค็นจิ (飯沼賢司) กล่าวว่า “ตำนานหรือเรื่องเล่าในยุคกลางโดยเฉพาะช่วงแรกของยุคเมจิเนื้อเรื่องเกี่ยวกับแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งลูกเลี้ยงจำนวนมาก คนยุคนั้นมีการหย่าร้าง การแต่งงานใหม่ เพราะความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยาไม่มั่นคงส่งผลให้คนให้ความสนใจอย่างมากเรื่องแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง (女性史総合研究会、編者. 1990 : 46)

ในทางตรงกันข้าม พฤติกรรมแสดงความรุนแรงของตัวละครลูกในเรื่องดัมบู ไม่ได้เพิ่มความน่าเห็นใจให้กับผู้ดูแล ซึ่งถูกสังหารแต่กลับเพิ่มความน่ายกย่องให้กับลูกในฐานะที่แสดงความกตัญญูต่อพ่อ การแสดงความกตัญญูของลูกต่อพ่อแม่เป็นสิ่งที่สังคมสมัยโบราณของญี่ปุ่นคาดหวัง การแสดงความรุนแรงของลูกในเรื่องนี้เกิดขึ้นเพราะลูกคิดว่าผู้ดูแล คือศัตรูของพ่อจึงสังหารเพื่อแก้แค้นให้พ่อ การสังหารชีวิตคนที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาในบางกรณีเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่คนญี่ปุ่นสมัยโบราณยอมรับ ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อโนะมูระ อิกุโยะ (野村育世) กล่าวถึงเรื่องการสังหารชายชู้ว่า “เรื่องราวเกี่ยวกับการนอกใจของสามีหรือภรรยาในวรรณคดีมีจำนวนมาก การนอกใจของสามีเกิดขึ้นนอกบ้านและนำมาซึ่งความหึงหวงของภรรยา ส่วนการนอกใจของภรรยาเกิดขึ้นจากการพาชายชู้เข้ามาในบ้าน ธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมยุคกลางคือหากสามีจับได้ว่าภรรยานอกใจตนเอง สามีสามารถสังหารชายชู้ที่อยู่ในบ้านได้ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้ปรากฏในวรรณคดีจำนวนมาก” (野村育世. 2004 : 60) การสังหารชายชู้เป็นวิธีการที่สามีใช้จัดการปัญหาการนอกใจของภรรยาขั้นเด็ดขาดเพื่อไม่ให้ชายชู้กลับมาก่อปัญหาได้อีก

จากการวิเคราะห์ข้างต้นสรุปได้ว่า ความรุนแรงในบทละครในเรื่องที่ศึกษามีทั้งประเภทที่ช่วยเพิ่มความน่าเห็นใจให้กับผู้ถูกระทำ และประเภทที่เพิ่มความน่ายกย่องให้กับผู้กระทำ

3. ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

คำสอนสำคัญประการหนึ่งของพุทธศาสนา คือ ทำดีได้ดีหรือเส็นอินเส็นกะ (善因善果) เนื้อเรื่องของบทละครโนในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นผลกรรมดี เช่น 1) ความกตัญญูของลูกส่งผลให้เกิดปาฏิหาริย์ในเรื่องทะนิโก และเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ 2) การฝึกปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดของพระภุชเภาทำให้มีพลังพิเศษและส่งผลให้เกิดปาฏิหาริย์ในเรื่องทะนิโก และเรื่องดัมบู และ 3) ความห่วงใยของแม่ต่อลูกส่งผลให้ลูกได้พบพ่อในเรื่องอะอิโอะเมะงะวะ การแสดงให้เห็นผลกรรมดีเป็นการสร้างแรงจูงใจในการทำความดีของคนในสังคม

ข้อความที่มีความหมายตรงกันข้ามกับทำดีได้ดี คือ ทำชั่วได้ชั่วหรืออะกุอินอักกะ (悪因悪果) เนื้อเรื่องของบทละครโนในงานวิจัยนี้ไม่แสดงให้เห็นผลจากการประพฤติไม่ดี เช่น 1) พฤติกรรมของภรรยาเดิมในเรื่องทะเกะ โนะ ยุกิ แสดงทั้งภาพด้านบวกและด้านลบ แต่ไม่ปรากฏผลกรรมจากการแสดงภาพด้านลบ 2) พฤติกรรมของลูกชายในเรื่องทะนิโก แสดงทั้งภาพด้านบวกและด้านลบ แต่ไม่ปรากฏผลกรรมจากการแสดงภาพด้านลบ ยิ่งกว่านั้น เมื่อพิจารณาพฤติกรรมของภรรยาใหม่

ปรากฏในบทละครโน 2 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องอะอิโซะเมะงะวะ และ 2) เรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ พบว่า พฤติกรรมของภรรยาใหม่แสดงภาพด้านลบและเป็นพฤติกรรมที่ส่งผลให้เกิดโศกนาฏกรรมรุนแรงต่อตัวละครอื่น ๆ แต่ไม่ปรากฏผลจากการประพจน์ไม่ดี

การที่เนื้อเรื่องในบทละครโนเรื่องที่ศึกษาให้ความสำคัญกับการนำเสนอผลของกรรมดีมากกว่าผลของกรรมไม่ดี สะท้อนให้เห็นการมองโลกในแง่บวกของผู้แต่งบทละครโน และอาจเป็นการปลุกฝังเรื่องการให้อภัยและไม่ลงโทษผู้ทำความผิดซึ่งแตกต่างจากบทละครโนเรื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องที่ตัวละครเอกเป็นวิญญาณและไม่สามารถบรรลุธรรมได้เพราะยังมีความแค้นเคืองหรือยึดติดกับเรื่องราวในอดีต การที่วิญญาณต้องตกนรกและไม่สามารถไปจุติในแดนสุชาวดีได้แสดงให้เห็นผลของกรรมไม่ดี หรือบาปที่เคยทำไว้ อย่างไรก็ตาม วิญญาณส่วนมากสามารถไปจุติในแดนสุชาวดีได้ตอนท้ายเรื่องซึ่งผู้แต่งบทละครโนอาจต้องการปลุกฝังเรื่องการให้อภัยและปลดปล่อยวิญญาณให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมาน

4. การต่อรองอำนาจของผู้ชาย

ผู้ชายมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้หญิงในยุคกลางของญี่ปุ่น และในบรรดาผู้ชายด้วยกันหากเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนายกับบ่าว นายที่เป็นผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าบ่าวที่เป็นผู้ชาย ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อนิชิโมริ ฮิโรโกะ (西村汎子) กล่าวถึงเรื่องการแสดงอำนาจของนายต่อบ่าวว่า “ผู้เป็นนายในสมัยคะมะกุระสามารถสั่งให้บ่าวทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามอำเภอใจ เช่น นายสั่งบ่าวผู้หญิงให้บริการเรื่องเพศเพื่อรับรองแขกที่มาเยี่ยมบ้าน นายชายบ่าวผู้ชายให้คนอื่นทั้ง ๆ ที่ภรรยาของบ่าวกำลังตั้งท้องอยู่” (総合女性史研究会、編者. 2008 : 94) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา สามีเป็นผู้ควบคุมภรรยาให้เชื่อฟังตามคำสั่งของตนเช่นเดียวกับที่กำกับดูแลคนอื่น ๆ ในบ้าน ดังที่นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อฟูคุโตะ ชะนะอะ (服藤早苗) กล่าวถึงเรื่องอำนาจของผู้ปกครองบ้านว่า “โดยปกติแล้วผู้สามารถเป็นผู้ปกครองบ้านหรือคะโซ (家長) ได้คือผู้ชายเท่านั้น ผู้ปกครองบ้านซึ่งมีอำนาจกำกับดูแลผู้ติดตามและคนรับใช้จำนวนมากจะควบคุมผู้หญิงและเด็กให้เชื่อฟังตนด้วย” (総合女性史研究会、編者. 2008 : 64) ซึ่งแนวคิดเรื่องภรรยาเป็นผู้ตามสามีสอดคล้องกับงานของนักวิชาการชาวญี่ปุ่นอีกคนหนึ่ง คือ โนะมุระ อิกุโยะ (野村育世) ที่กล่าวว่า “ในวรรณคดีเรื่องอะซะชิซุ 『沙石集』 มีเรื่องที่แสดงว่าภรรยาขายบ้านตนเองเพื่อเลี้ยงดูสามีที่ขัดสน ดังนั้น สามีในยุคกลางไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เลี้ยงดูภรรยาเสมอไป ผู้หญิงในสมัยคะมะกุระมีสิทธิครอบครองทรัพย์สิน อย่างไรก็ตาม ในยุคกลางมีแนวคิดเกิดขึ้นว่าสามีเป็นผู้เลี้ยงดูภรรยา และแนวคิดที่เกิดควบคู่กันคือภรรยาเป็นผู้ตามสามี” (野村育世. 2004 : 67)

จากบทละครโนเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้จำนวน 5 เรื่องมีเพียง 1 เรื่อง คือ เรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ ที่ตัวละครหญิงและตัวละครลูกแสดงพฤติกรรมต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้ชายซึ่งเป็นการต่อรองอำนาจตามนิยามที่กำหนดไว้ในงานวิจัยฉบับนี้ กล่าวคือ ความปรารถนาของ

สามีในเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ มี 2 ประการ ได้แก่ 1) ต้องการให้ภรรยาใหม่ดูแลลูกชายอย่างดีขณะที่ตนไม่อยู่บ้าน และ 2) ต้องการให้ลูกชายเป็นทายาทสืบทอดมรดก แต่ภรรยาใหม่ไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของสามีโดยไม่ดูแลลูกเลี้ยงอย่างดี ยิ่งกว่านั้น ยังส่งลูกเลี้ยงให้ไปกวาดหิมะออกจากต้นไผ่นอกบ้านท่ามกลางความหนาวเหน็บแทนที่จะส่งคนรับใช้ และลูกชายไม่ปฏิบัติตามความปรารถนาของพ่อโดยการออกบวชและเดินทางไปลาแม่กับพี่สาว

จากการวิเคราะห์ข้างต้นสรุปได้ว่า ตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องการศึกษาในงานวิจัยนี้ส่วนมากไม่แสดงพฤติกรรมต่อรองอำนาจของผู้ชายซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมของญี่ปุ่นยุคกลางที่ผู้ชายมีอำนาจสูงสุดในบ้านและควบคุมให้ผู้หญิงและเด็กเชื่อฟังคำสั่งของตน

5. การอุทิศส่วนกุศลกับการบรรลุนิยามธรรม

การอุทิศส่วนกุศลเป็นหนทางหนึ่งเพื่อให้สามารถบรรลุนิยามธรรมได้ วิญญาณที่บรรลุนิยามธรรมจะได้ไปจุติในแดนสุขาวดีซึ่งเป็นความปรารถนาของคนญี่ปุ่นสมัยโบราณ การอุทิศส่วนกุศลมีหลายรูปแบบ เช่น การออกบวช การคัดลอกพระสูตร จากบทละครโนเรื่องการศึกษาในงานวิจัยนี้จำนวน 5 เรื่องมี 3 เรื่องที่กล่าวถึงการอุทิศส่วนกุศล ได้แก่ 1) เรื่องอะอิโอะเมะวะวะ 2) เรื่องตัมปู และ 3) เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ แต่มีเพียง 1 เรื่องที่แสดงให้เห็นการได้บรรลุนิยามธรรม คือ เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ

เรื่องอะอิโอะเมะวะวะ มีบทขับร้องที่กล่าวถึงเรื่องการอุทิศส่วนกุศลหลังจากภรรยาเดิมพลัดชีวิตตนเองด้วยการกระโดดลงไปในแม่น้ำ และลูกชายต้องการตามแม่ไปเช่นกันแต่เจ้าของที่พักเตือนสติให้มีชีวิตอยู่ต่อไปเพราะหากลูกชายจบชีวิตไปด้วยจะไม่มีใครอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของแม่ เรื่องนี้จบลงด้วยการฟื้นชีวิตของภรรยาเดิมโดยไม่ปรากฏเรื่องวิธีการอุทิศส่วนกุศล และไม่ปรากฏเรื่องการบรรลุนิยามธรรม

เรื่องตัมปู มีบทขับร้องที่กล่าวถึงเรื่องการอุทิศส่วนกุศลหลังจากพ่อถูกสังหาร และพระอาจารย์เป็นผู้ขอรับร่างของพ่อไปเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของพ่อ เรื่องนี้จบลงด้วยการเดินทางกลับเมืองหลวงอย่างปลอดภัยของลูกชายและพระอาจารย์โดยไม่ปรากฏเรื่องวิธีการอุทิศส่วนกุศล และไม่ปรากฏเรื่องการบรรลุนิยามธรรมของวิญญาณของพ่อ

เรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ มีบทขับร้องที่กล่าวถึงเรื่องการอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของภรรยาเดิม (แม่) ที่เสียชีวิตไปเมื่อ 3 ปีก่อน ผู้อุทิศส่วนกุศลในเรื่องนี้มี 2 คน ได้แก่ 1) ลูกสาวซึ่งอุทิศส่วนกุศลด้วยการอ่านพระสูตร และ 2) สามีซึ่งอุทิศส่วนกุศลด้วยการไปเผาเครื่องหอมที่อุโบสถวัด เพราะตรงกับวันเสียชีวิตของภรรยาเดิม เรื่องนี้จบลงด้วยการบรรลุนิยามธรรมของวิญญาณของภรรยาเดิม

ส่วนเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ และเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ ไม่ปรากฏบทขับร้องที่กล่าวถึงเรื่องการอุทิศส่วนกุศล และไม่กล่าวถึงเรื่องการบรรลุนิยามธรรม โดยเรื่องทะเลาะ โนะ ยุกิ มีบทขับร้องว่าลูกชายปรารถนาจะออกบวชแต่จุดประสงค์คือเพื่อหลีกเลี่ยงหนีจากความทุกข์ที่ต้องอาศัยอยู่กับพ่อและแม่เลี้ยง อย่างไรก็ตาม การออกบวชเป็นรูปแบบหนึ่งของการอุทิศส่วนกุศล ดังนั้น หากพิจารณาเรื่องความคิด

ความเชื่อของคนญี่ปุ่นสมัยโบราณแล้วหากลูกชายในเรื่องนี้สามารถออกบวชได้ตามความปรารถนา แม้ว่าจุดประสงค์ของการหนีจากความทุกข์แต่อาณิสต์คือวิญญาณของพ่อแม่สามารถบรรลุนิพพานได้ สาเหตุที่เรื่องนี้ไม่ปรากฏเรื่องการอุทิศส่วนกุศลและการบรรลุนิพพานสันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะตัวละครพ่อและแม่ในเรื่องนี้ยังมีชีวิตอยู่ ส่วนเรื่องทะนิโก มีบทขบร้อว่า “พระอาจารย์มีลูกศิษย์ชื่อ มะทซุยะมะกะงะมิ (松若) พ่อเสียชีวิตแล้ว เหลือเพียงแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่” แต่เรื่องนี้ไม่ปรากฏตัวละครพ่อ และเนื้อเรื่องให้ความสำคัญกับบทบาทของพระอาจารย์มากกว่า จึงอาจเป็นสาเหตุให้เรื่องนี้ไม่ปรากฏเรื่องการอุทิศส่วนกุศลและการบรรลุนิพพาน

6. ปาฏิหาริย์กับการปลุกฝังคนในสังคม

การเกิดปาฏิหาริย์ในบทละครโนส่งผลให้เรื่องราวจบลงอย่างมีความสุข ตัวละครที่ประสบเคราะห์กรรมได้รับความช่วยเหลือจากเทพเจ้า ในที่นี้ จะสรุปการเกิดปาฏิหาริย์ในบทละครโนเรื่องที่ศึกษาทั้ง 5 เรื่องดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11: การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนเรื่องที่ศึกษา

บทละครโน	ปาฏิหาริย์	สาเหตุ
อะอิโซะเมะงะวะ	ภรรยาเดิมฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง	เจ้าอาวาสวัดมนต์วังวอนเทพเจ้า
ทะเกะ โนะ ยุกิ	ลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง	ปราศรัยทั้ง 7 แห่งป่าไฟรับรู้ถึง ความทุกข์ของพ่อแม่ที่สูญเสียลูก
ทะนิโก	ลูกชายฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง	1. ลูกชายกตัญญูต่อแม่ 2. พระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุเจ้า สวดมนต์วังวอนเทพเจ้า
ดัมปู	ลูกชายรอดชีวิตจากการถูกไล่ตาม และกลับเมืองหลวงได้อย่างปลอดภัย	พระอาจารย์สวดมนต์วังวอนเทพเจ้า
มะทซุยะมะกะงะมิ	วิญญาณของภรรยาบรรลุนิพพาน	ลูกสาวและสามีอุทิศส่วนกุศลให้

ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 11 พบว่า จากบทละครโนเรื่องที่ศึกษาจำนวน 5 เรื่อง เรื่องทะเกะ โนะ ยุกิ เป็นเพียงเรื่องเดียวที่ปาฏิหาริย์เกิดขึ้นโดยเทพเจ้าเสด็จมาช่วยเหลือ ส่วนสาเหตุของปาฏิหาริย์ในอีก 4 เรื่องเกิดขึ้นเพราะตัวละครแสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง กล่าวคือ ปาฏิหาริย์ในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ เกิดขึ้นเพราะลูกสาวและสามีอุทิศส่วนกุศลให้ และปาฏิหาริย์ในเรื่องอะอิโซะเมะงะวะ เรื่องทะนิโก และเรื่องดัมปูเกิดจากการสวดมนต์วังวอนเทพเจ้า ทั้งนี้ เรื่องทะนิโก มีสาเหตุของการเกิดปาฏิหาริย์อีกประการหนึ่ง คือ ความกตัญญูของลูกชาย

เมื่อพิจารณาตัวละครที่สวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าในบทละครโน 3 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องอะอิโอะซะเมะงะวะ 2) เรื่องทะนิโก และ 3) เรื่องดัมปู พบว่า ตัวละครที่สวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าในทั้ง 3 เรื่องมีความสัมพันธ์กับความคิดความเชื่อด้านศาสนา กล่าวคือ 1) เรื่องอะอิโอะซะเมะงะวะ ผู้สวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าคือเจ้าอาวาสซึ่งเป็นนักบวชแห่งศาลเจ้าคะสะอิฟู เท็มมังกู 2) เรื่องทะนิโก ผู้สวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าคือพระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุเขาซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตนตามวิถีแห่งพระภิกษุเขา และ 3) เรื่องดัมปู ผู้สวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าคือพระอาจารย์ซึ่งเป็นพระภิกษุเขารูปเดียวกับพระอาจารย์ในเรื่องทะนิโก

จากการวิเคราะห์ข้างต้น พบว่า นอกเหนือจากเรื่องทะเกะ โนะ ยูกิ แล้วสาเหตุของการเกิดปาฏิหาริย์ในบทละครโนอีก 4 เรื่องเกิดจากบุคคล 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) บุคคลที่เป็นฆราวาส (ลูกชายในเรื่องทะนิโก ลูกสาวและสามีในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ) และ 2) บุคคลที่เป็นนักบวช (เจ้าอาวาสในเรื่องอะอิโอะซะเมะงะวะ พระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุเขาในเรื่องทะนิโก พระอาจารย์ในเรื่องดัมปู)

การเกิดปาฏิหาริย์โดยนักบวชเป็นเรื่องที่คนญี่ปุ่นสมัยโบราณยอมรับได้ง่ายเพราะนักบวชเป็นผู้ปฏิบัติตนเคร่งครัดและสวดมนต์เป็นกิจวัตร ยิ่งกว่านั้น ยังมีความเชื่อว่านักบวชที่เป็นพระภิกษุเขามีพลังพิเศษเหนือมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ส่วนการเกิดปาฏิหาริย์โดยฆราวาสเป็นการนำเสนอเรื่องผลจากการประพฤติกกรรมดี กล่าวคือ ลูกชายในเรื่องทะนิโกแสดงความกตัญญูต่อแม่ ลูกสาวในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ แสดงความกตัญญูต่อทั้งพ่อและแม่ และสามีในเรื่องมะทซุยะมะกะงะมิ ไปเผาเครื่องหอมที่อุโบสถวัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณของภรรยาในวันที่ตรงกับวันเสียชีวิตของภรรยา เนื้อเรื่องในบทละครโนแสดงให้เห็นว่าแม้จะเกิดโศกนาฏกรรมขึ้นแต่หากปฏิบัติตนตามครรลองของสังคมย่อมเกิดปาฏิหาริย์และนำมาซึ่งความสุขในที่สุด ดังนั้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่าผู้แต่งบทละครโนอาจต้องการนำเสนอคุณธรรมจากการปฏิบัติตนตามความคาดหวังหรือตามธรรมเนียมปฏิบัติของคนในสังคมนั้น บทละครโนอาจเป็นเครื่องมือหนึ่งในการปลูกฝังคนในสังคมให้ยึดมั่นในการประพฤติตามแนวปฏิบัติที่เห็นว่าถูกต้อง

ผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานของงานวิจัยนี้มี 3 ประการ ได้แก่ 1) ภาพของตัวละครหญิงและตัวละครลูกสาวมากเป็นภาพด้านบวก แต่ไม่สามารถส่งผลให้ตัวละครสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้ทุกกรณี 2) ตัวละครหญิงแสดงอำนาจในสัดส่วนที่มากกว่าการต่อรองอำนาจ ส่วนตัวละครลูกแสดงอำนาจในสัดส่วนที่น้อยกว่าการต่อรองอำนาจ และ 3) บทละครโนเรื่องที่ศึกษาส่วนมากแสดงเนื้อเรื่องสอดคล้องกับความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นในสมัยโบราณ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ตัวละครหญิงและตัวละครลูกในหัวข้อข้างต้น พบว่า ผลการวิเคราะห์ตรงกับสมมติฐานทั้ง 3 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาพของตัวละครหญิงและตัวละครลูก

ตัวละครหญิงปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษาจำนวน 4 เรื่องโดยมีทั้งตัวละครภรรยาหรือภรรยาเดิม และตัวละครภรรยาใหม่ ตัวละครในบางเรื่องแสดงภาพมากกว่า 1 ภาพซึ่งเมื่อรวมจำนวนภาพของตัวละครหญิงในทั้ง 4 เรื่องแล้ว พบว่า ตัวละครหญิงแสดงภาพทั้งหมด 10 ภาพ ในจำนวนนี้เป็นภาพด้านบวก 7 ภาพหรือคิดเป็นร้อยละ 70 และเป็นภาพด้านลบ 3 ภาพหรือคิดเป็นร้อยละ 30 ดังนั้น สรุปได้ว่าภาพของตัวละครหญิงส่วนมากเป็นภาพด้านบวก และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาพของตัวละครหญิงกับการสมความปรารถนาของตัวละครหญิง พบว่า ไม่ว่าพฤติกรรมของตัวละครหญิงจะแสดงภาพด้านบวกหรือด้านลบ แต่สามารถส่งผลให้ตัวละครหญิงสมความปรารถนาและไม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้เช่นกัน ดังนั้น สรุปได้ว่าภาพด้านบวกไม่สามารถส่งผลให้ตัวละครหญิงสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้ทุกกรณี

ตัวละครลูกปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษาทั้ง 5 เรื่องโดยมีทั้งตัวละครลูกชาย และตัวละครลูกสาว ตัวละครในบางเรื่องแสดงภาพมากกว่า 1 ภาพซึ่งเมื่อรวมจำนวนภาพของตัวละครลูกในทั้ง 5 เรื่องแล้ว พบว่า ตัวละครลูกแสดงภาพทั้งหมด 8 ภาพ ในจำนวนนี้เป็นภาพด้านบวก 6 ภาพหรือคิดเป็นร้อยละ 75 และเป็นภาพด้านลบ 2 ภาพหรือคิดเป็นร้อยละ 25 ดังนั้น สรุปได้ว่าภาพของตัวละครลูกส่วนมากเป็นภาพด้านบวก และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาพของตัวละครลูกกับการสมความปรารถนาของตัวละครลูก พบว่า แม้ว่าพฤติกรรมของตัวละครลูกจะแสดงภาพด้านบวก แต่สามารถส่งผลให้ตัวละครลูกสมความปรารถนาและไม่สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้เช่นกัน ดังนั้น สรุปได้ว่าภาพด้านบวกไม่สามารถส่งผลให้ตัวละครลูกสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้ทุกกรณี

2. อำนาจและการต่อรองของตัวละครหญิงและตัวละครลูก

ตัวละครหญิงปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษาจำนวน 4 เรื่องโดยมีตัวละครภรรยาหรือภรรยาเดิมทั้ง 4 เรื่อง และมีตัวละครภรรยาใหม่จำนวน 2 เรื่องซึ่งเมื่อพิจารณาจากจำนวนโอกาสของการแสดงอำนาจของตัวละครหญิงรวมทั้ง 6 ครั้งและการต่อรองอำนาจของตัวละครหญิงรวมทั้ง 6 ครั้งแล้ว พบว่า ตัวละครภรรยาหรือภรรยาเดิมแสดงอำนาจจำนวน 3 ครั้ง ตัวละครภรรยาใหม่แสดงอำนาจ 2 ครั้ง รวมทั้ง 5 ครั้งหรือคิดเป็นร้อยละ 83.33 และตัวละครภรรยาหรือภรรยาเดิมต่อรองอำนาจ 1 ครั้ง ตัวละครภรรยาใหม่ต่อรองอำนาจ 1 ครั้ง รวมทั้ง 2 ครั้งหรือคิดเป็นร้อยละ 33.33 ดังนั้น สรุปได้ว่าตัวละครหญิงแสดงอำนาจในสัดส่วนที่มากกว่าการต่อรองอำนาจ

ตัวละครลูกปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษาทั้ง 5 เรื่องโดยมีตัวละครลูกชายจำนวน 4 เรื่อง และมีตัวละครลูกสาวจำนวน 2 เรื่องซึ่งเมื่อพิจารณาจากจำนวนโอกาสของการแสดงอำนาจของตัวละครลูกรวมทั้ง 6 ครั้งและการต่อรองอำนาจของตัวละครลูกรวมทั้ง 6 ครั้งแล้ว

พบว่า ตัวละครลูกแสดงอำนาจจำนวน 0 ครั้งหรือคิดเป็นร้อยละ 0 และตัวละครลูกชายต่อรองอำนาจ 3 ครั้ง ตัวละครลูกสาวต่อรองอำนาจ 0 ครั้ง รวมทั้งหมด 3 ครั้งหรือคิดเป็นร้อยละ 50 ดังนั้นสรุปได้ว่าตัวละครลูกแสดงอำนาจในสัดส่วนที่น้อยกว่าการต่อรองอำนาจ

3. ความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษา

จากการอภิปรายผลการวิจัยเกี่ยวกับความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษาดังปรากฏในหัวข้อก่อนหน้าจำนวน 6 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้หญิงในบทบาทภรรยากับบทบาทแม่ 2) ความรุนแรงกับการจัดการปัญหา 3) ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว 4) การต่อรองอำนาจของผู้ชาย 5) การอุทิศส่วนกุศลกับการบรรลุนิยาม และ 6) ปาฏิหาริย์กับการปลุกฝังคนในสังคม สรุปความได้ดังนี้

3.1 บทบาทแม่มีความสำคัญมากกว่าบทบาทภรรยาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสังคมในยุคกลางของญี่ปุ่นที่ผู้หญิงในฐานะภรรยาไม่อาจทัดเทียมผู้ชายได้ แต่ในฐานะแม่แล้วผู้หญิงยังคงมีพลังอำนาจมาก

3.2 การแสดงความรุนแรงของตัวละครภรรยาใหม่สอดคล้องกับความคิดของคนในสังคมยุคกลางที่ให้ความสนใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงเพราะยุคนั้นมีการหย่าร้าง การแต่งงานใหม่ซึ่งแสดงถึงความไม่มั่นคงเรื่องความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยา ส่วนการแสดงความรุนแรงของตัวละครลูกสอดคล้องกับความคิดเรื่องการแสดงความกตัญญูของลูกต่อพ่อแม่

3.3 การแสดงให้เห็นผลกรรมดีสอดคล้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องทำดีได้ดี แต่บทละครในงานวิจัยนี้ไม่แสดงให้เห็นผลกรรมไม่ดีซึ่งอาจเป็นการปลุกฝังเรื่องการทำอภัยและไม่ลงโทษผู้ทำความผิด

3.4 ตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครในเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ส่วนมากไม่แสดงพฤติกรรมต่อรองอำนาจของผู้ชายซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมของญี่ปุ่นยุคกลางที่ผู้ชายมีอำนาจสูงสุดในบ้านและควบคุมให้ผู้หญิงและเด็กเชื่อฟังคำสั่งของตน

3.5 บทละครในเรื่องที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ส่วนมากแสดงเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการอุทิศส่วนกุศลซึ่งเป็นหนทางหนึ่งเพื่อให้สามารถบรรลุนิยามได้ วิญญาณที่บรรลุนิยามจะได้ไปจุติในแดนสุขาวดีซึ่งเป็นความเชื่อของคนญี่ปุ่นสมัยโบราณ

3.6 ปาฏิหาริย์ในบทละครในเรื่องที่ศึกษาส่วนมากเกิดจากพฤติกรรมการสวดมนต์วิงวอนเทพเจ้าโดยมี 3 เรื่องที่ผู้วิงวอนคือนักบวชซึ่งเป็นเรื่องที่คนญี่ปุ่นสมัยโบราณยอมรับได้ง่ายเพราะนักบวชเป็นผู้สวดมนต์เป็นกิจวัตร และมีความเชื่อว่านักบวชที่เป็นพระภูเขามิพลังพิเศษเหนือมนุษย์ธรรมดาทั่วไป

จากการสรุปเรื่องความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทละครในเรื่องที่ศึกษาพบว่า บทละครในเรื่องที่ศึกษาส่วนมากแสดงเนื้อเรื่องสอดคล้องกับความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นในสมัยโบราณ

ประโยชน์ของงานวิจัย

การศึกษาตัวละครหญิงและตัวละครลูกในบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์แสดงให้เห็นการสอดแทรกความคิดความเชื่อทั้งด้านสังคมและศาสนาในบทละครโน และแม้เอกสารและงานวิจัยฉบับอื่น ๆ จะกล่าวถึงความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่นระหว่างบทละครโนกับศาสนา แต่ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมของตัวละครบางตัวไม่สอดคล้องกับคำสอนสำคัญของพุทธศาสนาเรื่อง “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” กล่าวคือ ตัวละครที่ประกอบกรรมดีบางคนไม่สมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ ขณะเดียวกัน ตัวละครที่ประกอบกรรมไม่ดีบางคนสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

การศึกษาตัวละครหญิงและตัวละครลูกในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า แม่ละครโนเป็นศิลปะการแสดงโบราณที่ให้ความสำคัญกับการขับร้องและการร่ายรำของตัวละครเอก แต่การศึกษานี้บ่งชี้ว่าบทละครโนจำเป็นต้องศึกษาตัวละครอื่น ๆ เพื่อประกอบการพิจารณาในบางประเด็นจึงจะได้คำตอบที่ชัดเจน เช่น อำนาจและการต่อรองของเด็ก และการศึกษาเรื่องผู้หญิงและเด็กซึ่งมีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าผู้ชายแสดงให้เห็นความใจกว้างของผู้แต่งบทละครโนในการเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงและเด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่อาจกระทำได้ในสังคมจริง เช่น การต่อรองอำนาจของผู้ชาย

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครโนแนวความรักและปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นเรื่องที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบันจำนวน 5 เรื่อง ผลการวิจัยอาจนำไปต่อยอดการวิจัยได้หลายแนวทางดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ผลกรรมของตัวละคร

ผลการวิจัย พบว่า ตัวละครภรรยาใหม่ที่ปรากฏในบทละครโน 2 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องอะอิ โชะเมะงะวะ และ 2) เรื่องทะกะเกะ โนะ ยูกิ แสดงพฤติกรรมที่แสดงภาพด้านลบ และพฤติกรรมของภรรยาใหม่ส่งผลให้เกิดโศกนาฏกรรมต่อตัวละครอื่น ๆ แต่ภรรยาใหม่ในทั้ง 2 เรื่องไม่ได้รับการตำหนิหรือลงโทษจากสามีหรือบุคคลอื่น หากพิจารณาเปรียบเทียบกับบทละครโนเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่อยู่ในขอบเขตของงานวิจัยนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องที่มีตัวละครเอกเป็นวิญญาณ พบว่า วิญญาณส่วนมากมีบาปจากการยึดติดตั้งแต่เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ เมื่อกลายเป็นวิญญาณแล้วต้องทนทุกข์ทรมานหรือรับผลกรรมในนรกซึ่งสอดคล้องกับคำสอนทางพุทธศาสนาที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ผู้วิจัยเสนอว่า การศึกษาเรื่องผลกรรมของตัวละครในบทละครโนเป็นแนวทางที่น่าสนใจ แนวทางหนึ่งโดยอาจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนำเสนอเรื่องผลกรรมของตัวละครทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดีกับประเภทของตัวละคร หรือศึกษาความแตกต่างของการนำเสนอเรื่องผลกรรมของตัวละครระหว่างเรื่องที่มีตัวละครเอกเป็นวิญญาณกับเรื่องที่มีตัวละครเอกเป็นบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่

2. บทบาทของตัวละครเด็ก

การแสดงละครโนให้ความสำคัญกับการขับร้องและการร่ายรำของตัวละครเอก แต่ผลการวิจัยนี้ พบว่า ตัวละครเด็กมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ เช่น การเกิดปาฏิหาริย์กับตัวละครเด็ก ดังนั้น แม้ว่าตัวละครเด็กมีบทบาทน้อยในด้านการแสดงบนเวที แต่ในงานวิจัยที่เน้นการวิเคราะห์เนื้อเรื่องที่ปรากฏในบทละครโนแล้วตัวละครเด็กมีความสำคัญไม่น้อยกว่าตัวละครประเภทอื่น ๆ

ผู้วิจัยเสนอว่า การศึกษาเรื่องบทบาทของตัวละครเด็กในแง่มุมต่าง ๆ เป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดมิติใหม่ในการวิจัยเกี่ยวกับบทละครโนโดยอาจศึกษาตัวละครเด็กในบทละครโนเรื่องอื่น ๆ ที่แสดงพฤติกรรมที่ส่งผลยิ่งใหญ่ต่อตัวละครประเภทอื่น ๆ คล้ายกับพฤติกรรมของตัวละครเด็กในเรื่องมะหะซุยะมะกะงะมิ ที่อุทิศส่วนบุคคลให้ผู้ติดตามตัวละครเอก (แม่) ได้บรรลุธรรม

ภาคผนวก

ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่น

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เล่มนี้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วยอักษรโรมะจิ เป็นอักษรไทยซึ่งเป็นผลงานวิจัยในปีพ.ศ.2530 ของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาดา สัตยพงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบันคือ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุดาพร ลักษณะินาวิน และอาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดุชฎีพร ชำนิโรศานต์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ยกเว้นบางคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายแล้วเช่นโตเกียว เกียวโต ผู้วิจัยจะไม่ใช้ระบบ การถอดอักษรนี้ ระบบดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

อักษรโรมะจิ	สระ	อักษรไทย
(สระเสียงสั้น, สระเสียงยาว)		
a, aa		อะ, อา
i, ii		อิ, อี
u, uu		อุ, อู
e, ee		เอะ, เอ
o, oo		โอะ, โอ
-ya, -yaa		เอียะ, เอีย
-yu, -yuu		อิว, อิว
-yo, -yoo		เอียว, เอียว
	พยัญชนะ	

อักษรโรมะจิ

p เมื่อเกิดต้นคำ
 เมื่อเกิดที่อื่น ๆ

b

m

f

อักษรไทย

พ

ป

บ

ม

ฟ

อักษรโรมันจิ

อักษรไทย

w		ว
t	เมื่อเกิดต้นคำ เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ท ต
ts		ทซ์
ch		ช
d		ด
n		น
n	(ที่เป็นพยัญชนะก่อกำหนดทำหน้าที่คล้ายตัวสะกด) เมื่อเกิดหน้า p, b, m เมื่อเกิดหน้า k, g, w เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ม ง น
n'	(ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ)	น
s		ซ
sh		ฌ
z		ส
j		จ
r		ร
y		ย
k	เมื่อเกิดต้นคำ เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ค ก
g	เมื่อเกิดต้นคำ เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ก ง
h		ฮ

หมายเหตุ : ในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์นี้การถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่มีสระเสียงยาวซึ่งเขียนด้วย
อักษรโรมันจิ ou จะใช้อักษรไทยสระโอเช่นเดียวกับอักษรโรมันจิ oo

รายการอ้างอิง

- วินัย จามรสุริยา. (2561). **พระอาจารย์กับมัทซุวะกะในบทละครโนเรื่องทะนิโก**. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์.
- สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล และวินัย จามรสุริยา. (2560). **พ่อแม่ลูกชาติเดียว?**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล และวินัย จามรสุริยา. (2563). **ภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 天野文雄. (2019). **能楽手帖**. 東京 : 角川ソフィア文庫.
- 石井倫子. (2003, July). “解体する「家」とその再生—〈藍染川〉の世界を中心に—.” **日本文学**. 52(7) : 66-74.
- 小田幸子. (1995, March). “能の中の「メロドラマ」恩愛霊験能をめぐる.” **楽劇学**. 2 : 1-15.
- 川崎剛志. (2003, March). “作品研究〈谷行〉.” **観世**. 70(3) : 28-34.
- 栗原弘. (1997). “平安時代の出家と離婚について.” **日本宗教文化史研究**. 2(1-2) : 59-74.
- 佐藤和彦と高橋豊. (2000). **「能」の心理学**. 東京 : 河出書房新社.
- 佐成謙太郎. (1982). **謡曲大観 第一卷**. 東京 : 明治書院.
- _____. (1982). **謡曲大観 第三卷**. 東京 : 明治書院.
- _____. (1982). **謡曲大観 第五卷**. 東京 : 明治書院.
- 首藤善樹. (2003, May). “能〈谷行〉と修験道.” **観世**. 70(5) : 38-43.
- 女性史総合研究会、編者. (1990). **日本女性生活史** 2 中世. 東京 : 東京大学出版会.
- 末木文美士. (2010). **日本仏教史**. 東京 : 新潮社.
- 総合女性史研究会、編者. (2008). **日本女性の歴史**. 東京 : 角川選書.
- 高松百香. (2018). “中世の結婚と離婚—史実と狂言の世界—.” **武蔵野大学能楽資料センター 一紀要**. 29 : 41-55.
- 田村良平. (2009). “能〈竹雪〉の改訂上演.” **明星大学研究紀要 (言語文化学科)**. 17 : 47-54.
- 内藤絢子. (2000). “『日本霊異記』にあらわれた親子関係を考える.” **国文目白**. 39 : 70-78.
- 中村とも子. (2017). “母娘をめぐる「松山鏡」再話作品と昔話.” **昔話伝説研究**. 36 : 37-63.

野口孝子. (2013). “加藤美恵子著『日本中世の母性と穢れ観』.” **女性史学**. 23 : 106-107.

野村育世. (2004). **仏教と女の精神史**. 東京：吉川弘文館.

松本雍. (2012). “能・狂言の風景 8.” **国立能楽堂**. 351 : 34.

松本雍. (2014). “能・狂言の風景 3 3.” **国立能楽堂**. 376 : 30.

森あかね. (2013). “平安物語の継子いじめの連想作用—「継母」「継父」「継子」「継女」の用例分析から—.” **同志社国文学**. 79 : 1-13.

山中玲子. (2015). “〈檀風〉「孝養」の習事—死者を悼む演技をめぐって.” **文学**. 16(2) : 181-189.

脇田晴子と S.B. ハンレー、編者. (1994). **ジェンダーの日本史 上**. 東京：東京大学出版会.

脇田晴子. (2005). **中世に生きる女たち**. 第4刷. 東京：岩波新書.

ประวัตินักวิจัย

นายวินัย จามรสूरिया สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง หลังจากนั้น สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี ญี่ปุ่น (สายวรรณคดี) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และระดับปริญญาเอก สาขาวิชา วรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันปฏิบัติงาน ตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ สังกัดสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

